

hakol

br. 96 rujan - listopad 2006.

תשרי תשס"ז / תשון תשס"ז

הקול

GLASILO ŽIDOVSKJE ZAJEDNICE U HRVATSKOJ
בטאון קהילת יהודי קרואטיה

Orhašmeš
אור השמש

IZLOŽBA FOTOGRAFIJA

SVI STE VEĆ
ČULI KAKO
NAM JE NA
IZLETU BILO
SUPER.

VJERUJEMO
KAKO I UŽIVATE U
PEKMEZU KOJI SMO
TAMO SAMI RADILI, A SADA VAM
OSIM PRIČA I OKUSA PRUŽAMO
MOGUĆNOST DA VIDITE NA NAŠIM
FOTKAMA KAKO SMO STVARNO UŽIVALI! ALI
TO NISU SVE FOTKE TAKO DA NASTAVAK SLIJEDI!
OVIM PUTEM VAS TAKODER PODSJEĆAMO DA
10. 10. U UTORAK OPET S NAŠIM NOVIM
PRIJATELJIMA IZ EVANGE-
LISTIČKOG VRTIĆA ODLAZIMO U
KAŠINU, U EKO VRTIĆ, GDJE ĆEMO
OVAJ PUTA RADITI
KRUH!
JUPIIII!

SADRŽAJ

IMPRESSUM
Ha-kol 96.
rujan - listopad 2006.
tišri - hešvan 5767.

Glavna i odgovorna urednica
Nataša Barac

Urednički savjet
**Zora Dimbach, Živko Gruden,
Tamara Indik-Mali,
Damir Lajoš**

Tehnička urednica
Nataša Popović

Priprema i oblikovanje za tisak
Magen d.o.o. Zagreb

Ha-kol
glasilo židovske zajednice u Hrvatskoj

Lektorica
Ivana Kurtović Budja

Izdavač
Židovska općina Zagreb,
Palmotićeva 16, 10000 Zagreb,
p.p. 986.
Tel: 385 1 49 22 692
fax: 49 22 694
e-mail: jcz@zg.t-com.hr
uredništvo: hakol@net.hr

Za izdavača
dr. Ognjen Kraus

ISSN 1332-5892

Izlaženje Ha-kola financijski potpomaže
**Savjet za nacionalne manjine
Republike Hrvatske**

Pretplata
100 kuna godišnje,
za inozemstvo 200 kuna.
Žiro račun kod Zagrebačke banke broj:
2360000-1101504155
Židovska općina Zagreb.
Devizni račun: 30101-620-16/2424116441

Tisak
NPGTO OFFSET ZAGREB

Na naslovnici:
**Nastup plesne skupine Or Hašemeš
u okviru Dana židovske kulture na
prostoru geta u Trstu**

Sastanak predstavnika RH, ŽOZ-a i Bet Izraela	4
Memorijalna izložba Oskara Hermana	5
Europski dan židovske kulture u Zagrebu	6
Evropski dani jevrejske kulture u Beogradu	7
Roš Hašana u Zagrebu i Dubrovniku	8
Roš Hašana u Osijeku	9
Roš Hašana u Rijeci	10
Promocija poštanske marke	10
Udruga osoba koje su preživjele holokaust	12
Or haŠemeš - muzikom i plesom do učenja o judaizmu	14
Konferencija Židovi i more	16
Uz Menuhu na tuzlanskom groblju	18
Iz naših općina	20
Leatid Europe - seminar u Parizu	21
Meirom negodovao zbog Tankovićevih izjava	22
Otkuda su došli i što su bili naši stari	23
Peti dio serijala o izraelskim zastavama	30
65. godišnjica masakra u Babinom Jaru	34
Sjećanje na Lavoslava Schwarza	38
Činovi i oznake u izraelskoj vojsci	40
Povratak izgubljenog plemena	41
Logoraška pošta	45
Rim: najstarija židovska zajednica	46
Ispunjena želja Theodora Herzla	49
Židovski muzej u Berlinu proslavio pet godina	50
Zbirka od milijun dolara	52
150. godišnjica rođenja Sigmunda Freuda	54
Quislingova kuća centar borbe protiv netrpeljivosti	57
Susret nakon 65. godina	58
Pisma čitatelja	59
In memoriam: Magda Leitner Kornhauser	62

U realizaciji ovog broja sudjelovali su:

Dean Friedrich, Laila Šprajc, Klara Azulaj, Raka Levi, Damir Lajoš,
Darko Fisher, Filip Kohn, Melita Švob, Neda Wiesler, Mirjam Bing-
Drempeć, Nataša Popović, Željko Heimer, Paula Novak, Jurica Miletić,
Vesna Domany-Hardy, Jaša Kraus, Nada Kohn-Nguyen, Vojislav Olujčić
Svim suradnicima najtoplije zahvaljujemo!

Sastanku su nazočili:
g. Stjepan Mesić, predsjednik RH, g. Vladimir Šeks, predsjednik Sabora RH, dr. Ivo Sanader, predsjednik Vlade RH, gđa Marina Matulović - Dropulić, ministrica graditeljstva i prostornog uređenja, gđa Ana Lovrin, ministrica pravosuđa, g. Milan Bandić, gradonačelnik Zagreba, g. Antun Palarić, državni tajnik, g. Franjo Dubrović, tajnik Komisije za odnose s vjerskim zajednicama, dr. Ognjen Kraus, predsjednik ŽOZ-a, mr. Jozef Papo, potpredsjednik ŽOZ-a te dr. Ivo Goldstein i gđa Anica Elizabeta Franović, predstavnici Bet Izraela.

Sastanak predstavnika RH, predstavnika ŽOZ-a i predstavnika Bet Izraela

U prostorijama hrvatske Vlade održan je 12. rujna 2006., na poziv Ureda predsjednika Vlade RH, sastanak predstavnika državnih vlasti, Židovske općine Zagreb i Bet Izraela. Sastanku su nazočili: g. Stjepan Mesić, predsjednik RH, g. Vladimir Šeks, predsjednik Sabora RH, dr. Ivo Sanader, predsjednik Vlade RH, gđa Marina Matulović - Dropulić, ministrica graditeljstva i prostornog uređenja, gđa Ana Lovrin, ministrica pravosuđa, g. Milan Bandić, gradonačelnik Zagreba, g. Antun Palarić, državni tajnik, g. Franjo Dubrović, tajnik Komisije za odnose s vjerskim zajednicama, dr. Ognjen Kraus, predsjednik ŽOZ-a, mr. Jozef Papo, potpredsjednik ŽOZ-a te dr. Ivo Goldstein i gđa Anica Elizabeta Franović, predstavnici Bet Izraela.

Premijer je u uvodnoj riječi izrazio spremnost Vlade i Grada da pomogne izgradnju židovskog centra u Praškoj ulici u Zagrebu i to do 4.000 m² te izjavio da prisutne vidi dijelom radne grupe odnosno odbora koje će voditi projekt.

Zahvalivši na inicijativi, dr. Kraus je izrazio negodovanje mogućnošću bilo kakve participacije Bet Izraela, nezakonito registrirane zajednice koja je tražila brisanje ŽOZ-a iz registra vjerskih zajednica i to u

projektu ŽOZ-a koji bi se trebao realizirati na zemljištu u vlasništvu ŽOZ-a. Naglasio je da ŽOZ nije realizirala ovaj projekt već šezdesetak godina pa s istim može još pričekati bude li pokušaja njezina dovođenja u odnose koji joj ne odgovaraju.

Zamolio je Vladu da ŽOZ dostavi Odluku o gradnji u pisanom obliku s organizacijskim i financijskim pojedinostima te da potpiše Ugovor između Koordinacije ŽO-a u RH i Vlade RH o pitanjima od zajedničkog interesa. Nakon realizacije tih molbi, Vijeće ŽOZ-a će se dati svoje očitovanje.

Ukupna bruto razvijena površina budućeg centra mogla bi biti oko 9.000m² pa bi u slučaju sudjelovanja države i grada u izgradnji 4.000 m² ŽOZ trebala osigurati ostatak sredstava. Kako bi uopće mogla planirati gradnju, uz postojeću programske i investicijske studije, ŽOZ mora imati na raspolaganju precizne podatke o planovima države i grada. Prije investicijskog zahvata, kao što je u ovom slučaju gradnja centra, prioritet je osiguranje financijske samostalnosti malih općina, koja bi se osigurala potpisom gore navedenog ugovora. ■

Sjednica Koordinacije ŽO u RH

Koordinacija židovskih općina u Republici Hrvatskoj održala je sjednicu 24. rujna 2006. kojoj su prisustvovali: dr. Ognjen Kraus, predsjednik, dr. Andrej Pal (Čakovec), Zlatko Bienenfeld (Darugar), prof. dr. Sabrina Horović (Dubrovnik), dr. Krešimir Švarc (Koprivnica), Damir Lajoš (Osijek), Vlado Kohn (Rijeka) i Zoran Morpurgo (Split). Nakon uvodnog "čestitarskog" dijela, na kraćem sastanku prisutni su se upoznali s najnovijim događajima, a posebice oko daljnjeg odlaganja potpisivanja Ugovora s Vladom RH. Zaključeno je da se Vlada još jednom pozove na potpis te da Koordinacija iznađe sredstva za općine bez prihoda.

VAŽNA OBAVIJEST

Kao i svake godine, korisnici Claims penzija primiti će pismo s formularom (na njemačkom jeziku) kojeg treba potvrditi kod javnog bilježnika (uz predočenje osobne iskaznice) ili u njemačkom veleposlanstvu.

Potvrđeni formular treba vratiti na adresu

**Claims Conference CEEF
Sophienstrasse 44
60487 Frankfurt/Main
Germany**

Napomena: ostaje stara adresa za ove potvrde, jer u Frankfurtu imaju sve podatke u računalu (objašnjenje primljeno iz Izraela).

Memorijalna izložba Oskara Hermana

➤ U nedjelju 17. rujna 2006. u prostorijama galerije Klovićevi dvori na Jezuitskom trgu u Zagrebu otvorena je Memorijalna izložba slika Oskara Hermana, a povodom dvjestote obljetnice osnutka ŽOZ-a i sto dvadesete obljetnice rođenja ovog slikara. Oskar Herman jedan je od najmanje poznatih umjetnika iz tzv. muenchenskog kruga. Uz Račića, Kraljevića i Becića pripadao je "hrvatskoj školi", a od pretходne trojice izdvojio se osebujnim stilom i samozatajnošću.

Za ovu su retrospektivnu izložbu autori, g. Zdenko Rus i gđa Jasmina Bovoljak, odabrali oko dvjesto pedeset radova iz fundusa zbirki Klovićevih dvora, Galerije likovnih umjetnosti Osijek, Galerije umjetnina Split, Gradskog muzeja Karlovac, Gliptoteke HAZU-a, Moderne galerije Zagreb, Kabineta grafike HAZU-a, Zagreb, Muzeja moderne i suvremene umjetnosti Rijeka, Muzeja suvremene umjetnosti Zagreb, Umjetničke galerije Dubrovnik, zbirke Deči, Selem, Viđošević i zbirke ŽOZ-a.

Prigodnim govorima pred tristotinjak uzvanika, izložbu su otvorili ravnateljica Galerije, gđa Vesna Kusin, predsjednik ŽOZ-a, dr. Ognjen Kraus te autor teksta u katalogu, g. Zdenko Rus.

Uz prigodni domjenak, goste su zabavljali Jewsersi. Izložbu prate plakat i katalog na 250 stranica. Organizaciju izložbe pomogli su Diners Club Adriatic, Helios osiguranje i Veleposlanstvo Savezne Republike Njemačke u Zagrebu. Izložba je otvorena do 3. prosinca 2006. Preporučujemo. ■

Oskar Herman rođen je u Zagrebu, 17. ožujka 1886. godine, od oca Danijela i majke Jozefine Hermann, koja umire kada su mu bile četiri godine. Imao je tri sestre i jednog brata. 1894. godine otac Danijel pada pod stečaj što uzrokuje probleme u obitelji. Obiteljsko prezime Oskar četrdesetih godina 20. stoljeća krati u Herman.

Oskar Herman u Zagrebu je završio osnovno i srednjoškolsko obrazovanje, a 1903. nakon mature odlučuje postati slikar, napušta obiteljski dom i polazi u slikarsku školu Konrada Filipa. Godinu dana kasnije seli u Muenchen, koji je u to vrijeme bio snažni likovni centar, te upisuje Akademiju likovnih umjetnosti, u klasi prof. Johanna Hartericha. Prijateljuje s Josipom Račićem i Romanom Kramsztykom koji također tamo studiraju.

Prvu samostalnu izložbu imao je 1908. u Zagrebu, te je bio prvi od članova «minhenskog kruga» koji je izlagao u Zagrebu. Nakon toga Herman traži vlastiti likovni jezik, a 1914. sudjeluje na prvoj izložbi Minhenske nove secesije. Na početku Prvog svjetskog rata vraća se u Zagreb, gdje je završio vojni rok, a 1918. ponovno odlazi u Muenchen, gdje će provesti idućih petnaest godina. Povratak u Zagreb 1933., nakon što je Hitler došao na vlast u Njemačkoj, značio je za Hermana korjenit prijelom. S minhenskom slikarskom kulturom ne uklapa se u aktualne zagrebačke trendove, te živi u teškim materijalnim prilikama.

Tijekom Drugog svjetskog rata sklanja se u Karlovac, zatim u Ljubljanu, a od 1942. bio je zatočen u logoru na jugu Italije. Nakon pada Italije priključuje se NOP-u. Po završetku rata vraća se u Zagreb u svoj stan-atelje u Martićevoj ulici, u kojem je živio i radio do smrti. Bio je kustos Moderne galerije u Zagrebu do umirovljenja 1949. U Zagrebu se ženi s Mirom Svježić.

Godine 1954. priređena mu je velika retrospektivna izložba u Muzeju za umjetnost i obrt u Zagrebu, kojom se potvrđuje njegova vrijednost, a još više s retrospektivnom izložbom u Umjetničkom paviljonu u Zagrebu 1971.

Godine 1955. nagrađen je Nagradom grada Zagreba, a 1960. odlikovan Ordenom zasluga za narod I. Reda. Godine 1966. nagrađen je za životno djelo nagradom iz fonda «Vladimir Nazor».

Premинуo je 18. siječnja 1974., a pokopan je u obiteljskoj grobnici na Mirogoju.

(prema tekstu Jasmine Bovoljak, iz kataloga Memorijalne izložbe Oskara Hermana)

Europski dan židovske kulture

Zagrebački
gitaristički kvartet

➤ Židovska općina Zagreb se, već tradicionalno, i ove godine pridružila mnogobrojnim židovskim zajednicama Europe pri proslavi sedmog po redu Europskog dana židovske kulture.

Preteča ovoj manifestaciji bila je inicijativa ogranka B'nai Brith iz Strasbourga koji je 1996. godine organizirao zajedno s Turističkom zajednicom Bas-Rhin (Francuska) Dan otvorenih vrata. S vremenom projekt je izrastao u međunarodnu manifestaciju velikih razmjera te od 2000. godine nosi naziv Europski dan židovske kulture.

U nedjelju 3. rujna 2006. godine u 300 europskih gradova okupilo se više od 125,000 posjetitelja prateći raznovrsne programe i aktivnosti koje su židovske zajednice pripremile na ovogodišnju temu "Europskim stazama židovske baštine". U organizaciji Odbora za zaštitu kulturne baštine ŽOZ-a i B'nai Brith ogranka Gavro Schwarz, u ŽOZ-u se odvijao cjelodnevni program.

U 12.00 sati predsjednik ŽOZ-a Ognjen Kraus otvorio je izložbu "Tora - knjiga života" / svakodnevna i vječna; u 14.00 rabin Zvi Eliezer Alonie priredio je pravi kulinarski show, kao uvod u bogatu zakusku.

Tijekom poslijepodneva publika je imala prilike pratiti odličan nastup Zagrebačkog gitarističkog kvarteta, koji je izveo tradicijske židovske pjesme te na kraju uživati u ciklusu pjesama "Memories", Brune Bjelinskog, u izvedbi sopranistice Lidije Horvat Dunjko koju je na klaviru pratio Darko Domitrović. Nažalost mr. sc. Irena Medić, konzervatorica i voditeljica odjela zaštite i pohrane knjižnične građe Nacionalne i sveučilišne

knjižnice nije bila u mogućnosti osobno održati predavanje na temu zaštite knjižnog fonda ŽOZ-a, pa je njezino izlaganje pročitala mr. sc. Julija Koš, voditeljica Knjižnice i arhiva ŽOZ-a.

Program pripremljen za ovu prigodu pobudio je velik interes građana Zagreba i članova ŽOZ-a te je tako Općinu tijekom dana posjetilo više od 400 ljudi. Realizaciju programa djelomično je ostvarena i sredstvima Predstavnik židovske nacionalne manjine Grada Zagreba.

Pozivamo sve zainteresirane da se svojim idejama i sugestijama već sada uključe u planiranje Europskog dana židovske kulture 2007. godine. ■

L. Š.

Pripremljeni program pobudio je veliki interes građana Zagreba i članova ŽOZ-a te je tako Općinu tijekom dana posjetilo više od 400 ljudi. Realizaciju programa djelomično je ostvarena i sredstvima Predstavnik židovske nacionalne manjine Grada Zagreba.

Lidija Horvat Dunjko
koju je na klaviru prati
Darko Domitrović

Od proteklog izveštaja za Ha-kol, obeležili smo Evropski dan jevrejske kulture i Roš Hašana, a evo i kratkog izveštaja o ovim događajima:

Evropski dani jevrejske kulture u Beogradu

U okviru Evropskog dana jevrejske kulture, koji se već tradicionalno održava trećeg septembra, Jevrejska opština Beograd pripremila je prigodan celodnevni program. Naše druženje je počelo izjutra obilaskom Jevrejskog muzeja.

Upravnica muzeja, Voislava Radovanović nas je provela kroz stalnu izložbu. Svojim izlaganjem, jasnim objašnjenjima i odgovorima na sva naša pitanja, pobudila je pažnju svih prisutnih, a pošto nam je vreme bilo ograničeno verujem da su i oni koji su prvi put bili u muzeju i oni koji su tu bili ranije, poželeli da ponovo dođu i provedu mnogo više vremena.

Skoro sva mesta koja su značajna i vezana za našu zajednicu u Beogradu obišli smo autobusom. Na Dorćolu smo posetili spomenik "Menora u plamenu", mesto na kome je bila stara sinagoga u Solunskoj ulici, Ženski dom odnosno bolnicu, bioskop Rex. Obišli smo naše groblje i nastavili do Starog sajmišta - koncentracionog logora za vreme rata.

Stigli smo i na ostvaranje izložbe fotografija u organizaciji Jevrejske opštine Zemun.

Drugi deo druženja nastavili smo u zgradi sinagoge gde nas je sačekalo malo posluženje i nezaboravni trenuci uz sefardske muzičke numere Drite Tutunović u pratnji Nikole Salačanina. Posle njih nastupila je naša plesna grupa Nahar haes i još više doprinela da se opustimo i osećamo prijatno.

Obilazak smo nastavili posetom Topovskih supa i Jajincima. Sve vreme vodič nam je bio Aleksandar Mošić. Kao kulminacija ovog divnog dana bilo je iscrpno

predavanje kustosa Jevrejskog muzeja gospođe Milice Mihailović pod nazivom "Putevi Evropskog jevrejskog nasleđa".

Potom je amatersko pozorište Kralj David izvelo odlomke iz romana Žaka Konfina "Jesi li ti razapeo Hrista" uz muzičku pratnju Nikole Salačanina i Đurđe Makrevske - režija Mirjam Salom.

Na samom kraju druženja nastupio je hor Braće Baruh i kao i obično dobio gromoglasan aplauz.

Roš Hašana

Roš Hašana smo obeležili svečanom večerom posle službe u sinagogi i to kao novoj - sveže okrećenoj sinagogi koja je za svoj 80-ti rođendan dobila novo ruho. Sinagoga je bila prepuna, sva mesta zauzeta, stajalo se u prolazima i pred ulazom, a na balkonu su se videle glave koje su izvirivale.

U gostima su nam bili ambasadori Izraela i Španije, predstavnici američke i britanske ambasade, te francuskog kulturnog centra i potpredsednik društva srpsko-jevrejskog prijateljstva, a i mnogi drugi. Posle pozdrava predsednika Izraela koje je rabin Asiel pročitao, obratila nam se ambasador Izraela Yaffa Ben Ari, koja je održala lepi govor, zaželela Shana tova i naglasila da je "shana habaa be Jerushalaim" bar za nju, jer joj se u međuvremenu završava mandat u Beogradu.

Predsednik JOB je također pozdravio sve prisutne i zaželeo da nova godina bude slatka i rekao da Jevreji dočekuju 5676. godinu (ko bi rekao da ćemo toliko opstati) samo gajeći ljubav prema životu, jedni drugima, učenjem i znanjem,

radom, te čuvajući uspomene i negujući tradiciju koju nosimo sobom već milenijumima.

Pripremajući se za Seder večeru, koju smo po sefardskom običaju vodili prateći redosled po Seder knjižici koju je Rabin Aisel pripremio još prošle godine, prodavali smo karte za naš social hall sa informacijom da će oni prijavljeni preko broja 80 biti smešteni u velikoj sali JOB.

To je značilo da će se večera događati na dva mesta simultano i da će sedere voditi naši rabin i hazan. Međutim, zadnjeg dana smo odlučili ipak da se stisnemo i svi slavimo zajedno u social hallu i napravili pometnju jureći sve da obaves-timo o promeni.

Seder večera u našem svečano okićenom social hallu je počela čitanjem Kiduša na latinu jer smo u čast našeg gosta ambasadora Španije koji nam je uvećao ovu svečanu večeru, većinu blagoslova pročitati na Latinu. Posle pranja ruku blagoslovili smo halu, pa jeli urme, jabuke, tikve, praziluk, šargarepu i pasulj. Sve kao simboliku po sederu, do kasno u noć.

Na kraju je glava jagnjeta pripala pred-sedniku - glavi Jevrejske opštine Beograd - jer "Neka bude volja tvoja.... da budemo glava a ne rep". Ovo je Majmonides komentarisao na sledeći način: "Bolje je čoveku da bude učenik nekoga ko je mudriji od njega, nego da bude gospodar nekom ko je gluplji od njega. Prvo ga vodi u poboljšanje a drugo u pogoršanje"

Želim vam da svi budemo upisani u knjigu dobrog života ■

Klara Azulaj, potpredsednik JOB

Roš Hašana u ŽOZ-u

Proslavili smo još jednu Novu godinu. Sve to i nije vijest da se nije dogodilo nešto što ne pamte ni oni stariji. Samo u sinagogi na Erev Roš Hašana bilo je gotovo stotinu ljudi. Ubrzo nakon toga brojka onih koji su željeli ući u klub popela se na više od 170 osoba. Ranije postavljen stol za 121 osobu pokazao se premalim, pa su se ad hoc angažirala sva raspoloživa sjedala kako bi u klub doslovno nagurali 160 stolaca, a neki su ljudi ostali u predvorju jer se fizički nije moglo ući. Jedini gost brojnih općinara bio je izraelski veleposlanik s obitelji. Svi kažu da ne pamte tako pozitivnu atmosferu i tako ugodan obiteljski ambijent. Da jedno iznenađenje nije dovoljno, pobrinuli su se članovi u nedjelju, stigavši na jutarnju službu i šofar u doista, do sada, neviđenu broju. Ovom prigodom gosti su bili predsjednici židovskih općina u RH.

Erev Roš Hašana u Domu Lavoslav Schwarz

➤ Erev Roš Hašana naši su korisnici ove godine uglavnom proveli u krugu svojih obitelji. Iako je večera bila dogovorena za 18 sati već su mnogo ranije svi bili u predvorju.

Zasjali su u svom najboljem izdanju, uređeni kao da se spremaju na večeru u kakav ekskluzivni restoran. Naš je dežurni ročnik neprestano donosio dodatne stolice kako bi se svi mogli smjestiti u blagovaonicu.

Nakon paljenja svijeća i blagoslova uslijedilo je čestitanje uz želje za uspješnu i slatku godinu.

Večera je protekla u dobrom raspoloženju i ugodnoj atmosferi, a naročito su uživali oni korisnici uz koje su bili njihovi unuci. ■

Roš Hašana u Dubrovniku

Prigodnom svečanošću u dubrovačkoj sinagogi 22. rujna obilježena je Roš Hašana 5765.

Uzvanicima, gostima i članovima dubrovačke židovske općine obratila se predsjednica te općine Sabrina Horović, koja je istaknula kako je duga povijest židovskoga naroda pokazala da ga nije održalo materijalno bogatstvo i fizička snaga, već poštivanje Knjige života - svete Tore.

«Vjera je ujedinjujući i najvažniji temelj židovskoga jedinstva», kazala je predsjednica Židovske općine Dubrovnik. Svečanosti u dubrovačkoj sinagogi, drugoj najstarijoj u Europi, nazočni su bili podžupan dubrovačko-neretvanski Vedran Leleković, predsjednik dubrovačkoga Gradskog vijeća Nikola Obuljen, zamjenik dubrovačke gradonačelnice Antun Kisić te predstavnici vjerskih zajednica.

Događaji u Osijeku

➤ Sada već neupitno tradicionalno obilježavanje Dana židovske kulture popratila su dva dodatna, nama bitna događaja.

Prvi je uspješno okončanje projekta zaštite pisane baštine Židovske općine Osijek, ostvarenog uz pomoć Centra za rad s psiho-traumom i mirom iz Vukovara i njihova predsjednika Charlesa Tauberta. Bogata pisana građa Židovske općine Osijek je, nakon požara koji je zadesio zgradu 1998. godine, spašena uz intervenciju članova ŽOO-a, Osječke vatrogasne službe i pripadnika HV-a koji su pomagali u gašenju. U nedostatku drugih mogućnosti, građa je uskladištena u pomoćnim prostorijama gornjogradskog Židovskog groblja. Premda su knjige na ovaj način zaštićene od neposrednog uništenja, ipak novi prostor nije bio odgovarajući i nije imao potrebne uvjete za skladištenje vrijedne građe. Uz pomoć sredstava Hanadiv fondacije sva ova pisana građa je popisana, katalogizirana i premještena u prostorije ŽOO-a. Kako se završetak ovog projekta poklopio s Danima židovske kulture, iskoristili smo taj dan i ovogodišnju temu da predstavimo rezultate.

Drugi događaj bio je dovršetak knjige „Stradanja i pamćenja, Holokaust u Osijeku i život koji se nastavlja“, autorice Zlate Živaković-Kerže. Na naslovnici knjige je i kip Majka s djetetom, umjetničko djelo kipara Oskara Nemon, Osječanina židovskog podrijetla i dugogodišnjeg kraljevskog kipara i medaljoneira na dvoru britanske kraljice. Izložbu u ŽOO-u posjetila je i Nemonova kći te joj je tom prilikom i svečano uručen jedan primjerak knjige. Ova je knjiga smišljena prvenstveno kao skup priloga za proučavanje povijesti Židova u Osijeku. Knjiga će imati svečanu promociju u sklopu dana Grada Osijeka u prosincu ove godine.

Roš Hašana i Jom Kipur

Roš Hašana smo ove godine proslavili kao gosti Jevrejske Opštine Subotica gdje su članovi ŽOO-a, nakon službe, imali priliku razgledati impresivnu subotičku sinagogu, nakon čega smo posjetili i Sajam na Palićkom jezeru. Ovo ćemo gostoprinstvo uzvratiti već za Sukot kada u ŽOO dolazi pedesetak gostiju iz Subotice, Beograda i Zrenjanina.

Kako nije bilo mogućnosti za organiziranjem službe za Jom Kipur u Osijeku, organizirano je predavanje o važnosti tog dana

za židovstvo koje je održao nadržbin zagrebački Zvi Eliezer Alonie. Nakon ovog predavanja članovi ŽOO-a su imali priliku pogledati i projekciju na temu „Sinagoge Istočne Europe, procvat, razaranje i obnova“, koje je održao Gosp. Yechiel Bar Chaim, predstavnik J-fonda za Istočnu Europu.

Za sada Shalom iz Osijeka, a za idući broj Ha'kola obećavam sliku suka koju će za Sukot izraditi Nedjeljna škola ŽOO-a u sklopu obilježavanja tog praznika. ■

Damir Lajoš

Predsjednik Židovske općine Osijek

OBILJEŽAVANJE EUROPSKOG DANA ŽIDOVSKJE KULTURE U OSIJEKU

➤ Europski dan židovske kulture održan je u Židovskoj općini Osijek u 3. rujna 2006. Ovaj opće-europski događaj pokrenut je prije 10 godina u Francuskoj kao lokalna manifestacija. U Hrvatskoj je taj dan prvi puta obilježen 2001. godine i to baš u Osijeku. U toj manifestaciju sudjelovale su toga dana većina zemalja Europe u kojima živi oko 2 milijuna Židova. Svrha manifestacije, predložiti javnosti bogatstvo židovske kulture i tradicije, postigla je u Osijeku, kao i u ostalim europskim gradovima (njih oko 200) značajnu pažnju i uspjeh. Tema ovogodišnjeg "Dana otvorenih vrata" kako se ova manifestacija često još naziva, bila je značajna mjesta židovskog nasljeđa.

Na području istočne Hrvatske gotovo da ne postoje objekti - nepokretna dobra - značajna za židovsko nasljeđe. Postoje samo groblja i spomenici podignuti nakon holokausta. Od desetak sinagoga od kojih su većina bile monumentalne građevine, ostao je samo jedan manji objekt - bivša sinagoga u Donjem gradu, današnja Crkva radosne vijesti. Osječka Židovska općina je zato za ovogodišnji Dan židovske kulture uz projekciju fotografija židovskih objekata priredila i malu izložbu knjiga pod naslovom "Knjiga, odraz židovske tradicije" i nastup plesne grupe Haverim šel Israel". Izložbu i projekciju fotografija priredio Darko Fischer koji je i koordinator ove manifestacije za Hrvatsku.

Javnost Osijeka bila je pravovremeno i dobro obaviještena o događaju preko lokalnih medija za koje je dva dana ranije priređena konferencija. Mediji su slikom i tekstom dali opširni prikaz događaja u Židovskoj općini Osijek a oko 100 posjetilaca u prostorijama Židovske općine bili su vidno zadovoljni izloženim predmetima i plesom djece. ■

Darko Fisher

ŠANA TOVA, RIJEKA!

➤ Dugo sam razmišljao o tome što ljudima općenito znači Nova godina. Nakon dugog razmišljanja u više navrata zaključio sam da praznik Nove godine za sve nacije i religije ima vrlo slično značenje, ali sama proslava i doček događaju se u različita doba godine. Židovski kalendar je jedan od najstarijih (ako ne i najstariji) i zato se možemo pohvaliti činjenicom da su kršćani u svom julijanskom kalendaru preuzeli židovske početne dane mjeseca za početke i završetke horoskopskih znakova. Novogodišnji običaji vrlo su različiti, a opet na neki način slični - govorimo o "vremenu darivanja", učestale su pijanke, glasna muzika dok ispraćamo novu godinu i na samu ponoć gledamo vatromet. Vatromet u Rijeci je posebno lijep jer se ispaljuje s brodova, počinje pola sata prije ponoći, a kad nastupi ponoć odjekuju brodske sirene, petarde i rakete.

U našoj židovskoj općini u Rijeci Novu smo godinu proslavili u subotu 23. rujna, na prvi dan Roš Hašana. Omladinci su ukrali prostorije pahljicama izrežanim od papira, Davidovim zvijezdama od srebrnog papira te balonima.

Unatoč lijepom vremenu i našim očekivanjima, u općini se okupio prosječan broj ljudi - nas tridesetak.

Sjedili smo za stolovima, razgovarali, pijuckali, uživali u sendvičima, voću, kolačima te čuvenom "Štajner čaju". Prije početka pravog slavlja, predsjednik Židovske općine Rijeka održao je kratak pozdravni govor te pročitao čestitke koje je općina dobila.

Malo po malo, žamor je postajao sve glasniji.

S obzirom na to da je naša društvena sala relativno mala, žamor je ubrzo postao tako glasan da je komunikacija bila otežana.

I da ne zaboravim - interes omladinaca riječke židovske općine u posljednje je vrijeme porastao, pa smo se dogovarali da se počnemo redovito sastajati.

I još važnije - uskoro počinje obnova fasade svih pročelja sinagoge u Rijeci.

Ovu priliku također koristim da u ime Židovske općine Rijeka zahvalim Gradu Rijeci, Županiji primorsko-goranskoj i Ministarstvu kulture Republike Hrvatske za dosadašnje donacije koje su omogućile obnovu sakralnog prostora sinagoge te obnovu svih pročelja sinagoge. ■

Filip Kohn

Promocija poštanske marke

➤ Prigodom obilježavanja dvjestote obljetnice osnutka ŽOZ-a, Hrvatska pošta d.d. pripremila je i izdala prigodnu poštansku marku.

Na internom natječaju Hrvatske pošte, za motiv marke izabran je rad Hrvoja Šercara, poznatoga grafičkog umjetnika i čovjeka koji je do sada osmislio odnosno grafički riješio brojna poštanska izdanja. Marka je uz FDC (First Day Cover) puštena u promet 15. rujna 2006., a isti je dan u prostorijama ŽOZ-a održana prigodna promocija. Za tu prigodu HP je otisnuo plakat te letak s pojašnjenjem razloga ovog izdanja na četiri jezika (hrvatskom, engleskom, francuskom i njemačkom).

Promociji su bili nazočni predstavnici uprave HP-a na čelu s predsjednikom uprave, g. Sardelićem, autor marke, brojni gosti, većinom hrvatski gospodarstvenici i članovi ŽOZ-a. Promociju je prigodnim riječima otvorio potpredsjednik ŽOZ-a, g. Joka Papo, a prisutnima se nakon njega obratio g. Sardelić. Istaknuo je značaj doprinosa ŽOZ-a društvu u cjelini,

Poštanska marka izdana povodom dvjestote obljetnice ŽOZ-a na prigodnoj omotnici s FDC-om.

čestitao obljetnicu te rekao da je u želji da istakne ulogu ŽOZ-a u društvu, HP izdala prigodnu marku nominalne vrijednosti za frankiranje pošiljki u inozemstvo (5,00 kn) kako bi ista obišla svijet.

Gosti su se potom družili na prigodnom domjenku u klubu ŽOZ-a uz svirku Jewersa. Uz ovo izdanje filatelisti do kraja godine pripremaju i Maximum kartu. Interesantno je da su ove godine, a uz prigodne događaje oko ŽOZ-a, izdana već dva dotiska na dopisnici; povodom Međunarodnog dana sjećanja na žrtve holokausta te uz koncert Izraelske filharmonije pod ravnanjem Zubina Mehte. ■

Dotisak na dopisnici s FDC-om uz obilježavanje Međunarodnog dana sjećanja na žrtve holokausta; prvi put u povijesti RH na dopisnici se pojavljuje tekst na hebrejskom jeziku (već sada jedno od najvrednijih hrvatskih filatelističkih izdanja, naklada 50 komada).

Malo poznata dopisnica s originalnim potpisom dirigenta s FDC-om uz koncert Izraelske filharmonije; prvi put u povijesti se na FDC-u pojavljuje hebrejski tekst (naklada 20 komada, naklada bez potpisa 100 komada).

Udruga je u Hrvatskoj osnovana 2001. godine po uzoru na slične organizacije širom svijeta koje okupljaju oko milijun osoba koje su preživjele holokaust, a nedavno je dobila i nove prostorije. To je prilika da se podsjetimo na važan rad ove udruge.

Udruga osoba koje su preživjele holokaust

Piše: **Melita Švob**

➤ Naša organizacija je udruga građana koja okuplja osobe koje su preživjele holokaust u Hrvatskoj, a kojih ima oko tisuću; član je svjetskih (Federacija sa sjedištem u Americi) i europskih organizacija (EUAS sa sjedištem u Bratislavi), te je u najužem (potpredsjednik) njihovu rukovodstvu.

Njezina je osnovna zadaća da održava sjećanje na holokaust i sudjeluje u edukaciji o holokaustu, da podrži i zastupa članstvo u njihovoj borbi za jednaka prava na restituciju, reparaciju i poboljšanje uvjeta života, da predaje svoju zadaću budućim generacijama i uključuje ih u rad svojih konferencija i aktivnosti širom svijeta.

Možemo kazati da je naša aktivnost započela davno prije nego smo formalno osnovali organizaciju. Naša kratka kronika možda će stoga biti korisna i kada se nabrajaju aktivnosti za proslavu 200-te godišnjice Općine, iako nije uvijek bila praćena i shvaćena, možda jednostavno zato jer je tradicionalno utkana u rad svake kehole.

- Prva veća «akcija» bila je Socijalna anketa za osobe starije od 65 godina (a to su oni koji su preživjeli holokaust) provedena u Zagrebu 1995. godine. Ona je značajna ne samo zbog rezultata anketiranja već i zbog sudjelovanja velikog broja volontera, od omladinaca do umirovljenika, socijalnog odbora, socijalnog radnika (Rut Dajč) i potpore JOINT-a (Bar-Chaim). Anketa je kompjutorski obrađena i tada je započela dragocjena i uspješna suradnja s ing. Zoranom Mirkovićem, koji je postavio i bazu za žrtve holokausta u Hrvatskoj.
- U studenom 1997. Vlada Republike Hrvatske imenovala je Povjerenstvo za istraživanje povijesnih činjenica o sudbini imovine nacističkih žrtava u koje je uključila dr. Melitu Švob, tada još na radu u Institutu za migracije i narodnosti. Započinje značajna suradnja i sudjelovanje na međunarodnim konferencijama u vladinim delegacijama, pripremanje izložbi i publikacija i dobivanje međunarodne potpore za osnivanje baze podataka.

- U to se vrijeme otvorila mogućnost za sve istočno-europ-ske Židove da prvi put dobiju potporu iz fondova nastalih kao dug onih koji su opljačkali Židove, u ovom slučaju švicarskih banaka s računima Židova koje su tajili pedesetak godina. Zbog toga je taj fond nazvan «Švicarski fond», a distribuciju je preuzela Svjetska organizacija za restituciju i njezin izvršni direktor Eli Spanic, porijeklom iz Hrvatske.

U Hrvatskoj je organiziran posebni Odbor čija je predsjednica bila Sanja Tabaković, a direktorica Melita Švob. Uvjeti rada su bili strogo propisani, sve se mnogostruko provjeravalo, isplate su išle preko banaka, a relativno mala (ali dragocjena) svota još se dijelila u nekoliko rata. Trebalo je, ne samo pronaći osobe koje su preživjele holokaust, a živjele u šezdesetak mjesta u Hrvatskoj, već i privoljeti ih da ispune formulare, predaju dokumente, otvore račune u bankama, a osobito uvjeriti njihov ponos da je taj novac njihovo pravo.

Prema izvještaju Spanica, ukupni broj osoba koje su primile Švicarski fond bio je 255.087, a u Hrvatskoj je bilo 959 osoba ili 90 posto svih preživjelih.

- U Osijeku smo 22. 9. 1999. organizirali konferenciju i seminar o Švicarskom fondu na kojoj je prisustvovao, uz ostale uzvanike, i direktor Švicarskog fonda Rolf Bloch, inače predsjednik švicarske židovske organizacije, na čiju inicijativu se i osnovao taj Fond. On je priznao da je tada prvi put imao priliku vidjeti i razgovarati s osobama za koje je Fond ustanovljen, s osobama koje su preživjele holokaust.
- U svibnju 1998. osnovan je CEEF fond Claims konferencije, prema kojemu njemačka vlada, pod strogo određenim uvjetima, osigurava mjesečne mirovine za osobe koje su preživjele holokaust. Postojao je popis logora koji su se priznavali, a u Hrvatskoj je tada bio priznat samo Jasenovac. ➔

- • Centralni ured Claimsa za Europu bio je u Frankfurtu. Tamo je jedina osoba koja je preživjela holokaust bila dr. Brozik, a svi ostali, u dvije velike zgrade, su bili njemački službenici koji su smišljali pitanja i ocjenjivali odgovore.

Započinje borba, ne samo za priznavanje ostalih logora (na kraju i talijanskih logora, onih koji su bili sakriveni itd.), nego i protiv birokracije. Za sve je trebalo prikupiti dokumente, liste logoraša, prevoditi korespondenciju koja je bila na njemačkom jeziku pa i hrabriti ljude da ne odustaju od svega.

- U Zagrebu je osnovan područni ured s dr. Melitom Švob na čelu, ali je ubrzo ukinut nakon što je poslala pismo u New York, u Claims centralu, s citatima najblesavijih pitanja i netočnih procjena.
- Ured, ipak, volonterski, nastavlja s radom u okviru Istraživačkog i dokumentacijskog centra i do danas je preko 300 osoba primilo rješenja o penziji. Velik broj osoba dobio je i jednokratnu pomoć (u dvije rate) za program Prisilnog rada, koji je automatski pratila i nova donacija Švicarskih banaka (nakon sudske odluke u New Yorku).
- Stalno se prate nove mogućnosti i šalju nove molbe iako je Centrala Claimsa za Europu preseljena u Izrael. Novi direktor u Frankfurtu je povjesničar, direktor Židovskog muzeja i od njega smo primili lijepo pismo zahvalnosti za rad u Claims-u i pomoć Frankfurtu, a iz Izraela ljubazni poziv na suradnju.
- O holokaustu i preživjelima se pišu brojnu članci i referati na domaćim i stranim simpozijima i konferencijama, (npr. Švob, Melita: Holocaust survivors in Croatia. The Prime Minister's International conference on the legacy of Holocaust survivors, Yad Vashem, Israel, 2002), a tri knjige su publicirane u Istraživačkom i dokumentacijskom centru itd.
- Organizirane su tri velike izložbe - jedna je poslana u Strasbourg, druga u Amsterdam, a treća je organizirana u Zagrebu u povodu obilježavanja Dana holokausta.
- Najnovija socijalna i zdravstvena anketa 2005. godine za osobe koje su starije od 65 godina, u cijeloj Hrvatskoj, prezentirana je u posebnoj publikaciji.
- Organizirana je, u svibnju ove godine u Zagrebu, Europska konferencija udruženja koja okupljaju osobe koje su preživjele holokaust i sudjeluje se u pripremama za Svjetsku konferenciju u Izraelu 2007. godine

Nakon ovog, veoma skraćenog prikaza dugogodišnje aktivnosti, očito je da postoji nasušna potreba da se rad Udruge, koja je godinama uživala gostoprimstvo Istraživa-

čkog i dokumentacijskog centra, «osamostali» i da sa svojim povjerljivim arhivom, korespondencijom, literaturom i sve većom internacionalnom aktivnošću dobije svoj posebni prostor.

Sada nam predstoje

- pojačane aktivnosti za priznavanje jednakih penzija kao i druge zemlje (EEZ, pa i novo-primljene članice) pri čemu je potrebno i povezivanje s drugim sličnim zemljama i pritisak na svjetsku i europsku organizaciju;
- Potrebno nam je pojačati borbu za priznavanje (proširenje) nekih uvjeta Claims-a, npr. skraćivanje vremena za osobe koje su bile pod mađarskom upravom za vrijeme holokausta i tek 1944. okupirane od Nijemaca (npr. Vojvodina, Međimurje). Tu je i pitanje tzv. Mađarskog zlatnog vlaka itd.;
- Otvaraju se arhivi u Bad Arolsensu o žrtvama holokausta, koji su do sada bili strogo čuvani;
- Pronađena je Arhiva židovske općine u Zagrebu koju su otuđili najprije Nijemci, a onda Crvena armija i nalazi se u Rusiji (postoje mikrofilmovi);
- Priključili smo se Yad Vashemu s našom bazom podataka o žrtvama holokausta;
- Čekamo da Slovačka udruga odnosno njezin predsjednik, odvjetnik dr. Volko, s kojim blisko surađujemo, dobije od Nijemaca naknadu (povrat) sredstava koju su Slovački nacisti (kao i ustaše) platili Nijemcima za odvođenje Židova u logore smrti. To bi bio presedan na koji bi se i mi mogli pozvati;
- Uspjeli smo dobiti posebna sredstva, tzv. «Cafe Europa» fond za rad i organiziranje druženja preživjelih holokausta;
- Udruga je tražila i sredstva za svoje socijalne aktivnosti i organiziranje konferencija itd.;
- Naš prostor će omogućiti brojnim članovima udruge da aktivnije sudjeluju u njezinu radu, da se okupljaju, prate literaturu i povezuju se s drugim organizacijama u zemlji i inozemstvu.

Ovaj je članak i informacija i poziv na suradnju i zahvalnost za dobiveni prostor. ■

Or haŠemeš

muzikom i plesom
do učenja o judaizmu

Nastup plesne skupine Or Hašemeš
u okviru Dana židovske kulture na prostoru geta u Trstu

➤ Plesnoj grupi Or haŠemeš Židovske općine Zagreb u posljednje vrijeme stižu sve brojniji pozivi za nastupe u zemlji i inozemstvu, pa je tako ovogodišnja sezona počela nastupima u Ljubljani, Trstu i Banja Luci. Potvrda je to programu, čiji je plesni izraz u obliku kulture pokreta poslužio kao osnova za promociju židovske kulture i tradicije.

Projekt je započeo prije desetak godina s ciljem da se što više mladih ljudi uključe u druženje, pa makar samo kroz muziku i ples. Već nakon prvih javnih nastupa zamijećen je velik interes publike,

jer je to ustvari za mnoge bio prvi susret sa židovstvom u živo.

Židovski je ples naime oduvijek tijekom povijesti bio neodvojiv dio židovske tradicije, religije pa, reklo bi se, i filozofije.

stu. Mladoj bi tako generaciji Židova i nežidova pojmovi ostali potpuno zamagljeni.

Plesni su nastupi postepeno od veselja i zabave počeli poprimati sve

Šezdesetak godina, dakle cijela jedna generacija, o židovstvu je imala prilike saznati jedino preko knjiga i filmova te prilikom obilježavanja tužnih obljetnica, komemoracija ili predavanja o holokau-

ozbiljniji ton i polako se pretvorili u pravu instituciju obrazovnog karaktera.

Predstave u obliku scenskih igara u kojima sudionici koriste ples kao neverbalni govor, tako su sadržajno osmišljene da teme iz židovskog života s lakoćom dolaze do publike. Ovdje se važnost jednako pridaje faktografskom, koliko i emocionalnom elementu, jer su jednako važni za razumijevanje suštine. Tu svakako treba pridodati i način kojim se

rukovodimo prilikom kreiranja kostima, jer ih je potrebno stilizirati.

Židovski je ples naime oduvijek tijekom povijesti bio neodvojiv dio židovske tradicije, religije pa reklo bi se i filozofije, ali su Židovi nakon rušenja II. hrama živjeli raseljeni po svijetu pa su tako u

raznim vremenima bili drugačije odjeveni, a o tome imamo samo oskudne informacije. Prilikom stvaranja predstave potrebno je stoga dobro proučiti pojedina razdoblja u određenoj geografskoj cjelini. S obzirom da su plesači uključeni u sve faze stvaranja, neprimjetno se uživljavaju u stvarne događaje. Unoseći mladenački žar i polet, ponosni na svoj udio, najbolja su garancija uspjehu.

Osim nastupa u koncertnim dvoranama, kazalištima, sinagogama, centrima za kulturu, u posljednje vrijeme sve je više ➔

Predstave u obliku scenskih igara u kojima sudionici koriste ples kao neverbalni govor, tako su sadržajno osmišljene da teme iz židovskog života s lakoćom dolaze do publike.

Nastup plesne skupine Or Hašemeš na Trećoj smotri aktivnosti nacionalnih manjina RS u Narodnom pozorištu u Banja Luci

→ onih koji se odvijaju na otvorenim prostorima trgova.

Najimpresivnije do sada bilo je u Trstu, kada je jedan od tri tamošnja nastupa upriličen u uskoj ulici negdašnjeg tršćanskog geta. Između tijesnih fasada plesači odjeveni u odoru kakvu su nosili nasljednici Baal Šem Tova, iskazujući unutarnje veselje prilikom molitve uz autentičnu klezmer muziku, učinili su nesvakidašnji ugođaj. Svatko prisutan mogao je osjetiti kako se povijest koja je

do tada čučala utisnuta u te trošne zidove, neprimjetno iz njih iskrala, dotakla mlade duše, kako bi našla svoj dom u njihovim srcima i tu ostala zauvijek.

Do danas plesna je grupa održala desetak nastupa izvan Židovske općine Zagreb po raznim gradovima Hrvatske, Austrije, Bosne i Hercegovine, Češke, Italije, Slovenije i Srbije, kao i redovite nastupe za praznike u svojoj zajednici u Palmotićevoj 16. ■

Neda Wiesler

Što je Or haŠemeš Židovskoj općini Zagreb, a što je Općina Or haŠemešu

➤ Uz članak Nede Wiesler o djelovanju Or haŠemeša želja mi je dodati sljedeće. Ova je grupa nastala na inicijativu nekoliko entuzijasta, bez sredstava i pretencioznih planova. Iako se u početku činilo da se radi o običnom KUD-u, vrijeme je brzo pokazalo da ovaj projekt ima puno širi i dublji značaj. Scenski i plesni pokret odnosno izraelski i židovski plesovi Or haŠemeša razvili su se u izuzetan neformalni obrazovni alat koji privlači upravo onu skupinu mladih ljudi koja teško pronalazi odgovarajuće sadržaje u vjerskoj zajednici. Zaraza Or haŠemeša brzo se proširila te je skupina postala najbrojnija kulturno - umjetnička sekcija ŽOZ-a, proširivši se i na druge gradove. Usudujem se reći da je ovaj projekt postao jedan od glavnih

čimbenika revitalizacije života nekih manjih općina, a ovaj originalni koncept neformalnog židovskog obrazovanja doživio je svoje priznanje i u međunarodnim židovskim krugovima. Sveopća spoznaja o vrijednosti i kvaliteti ovog projekta dovela je Or haŠemeš u situaciju da se uključi u programe financiranja inozemnih institucija. I tu je na razini ŽOZ-a zauzeo jedno od prva četiri mjesta u smislu visine dobivenih sredstava aplikacijama, što je priznanje kvalitete, opravdanosti investiranja, transparentnosti i kompatibilnosti s europskim standardima. ■

Bravo Neda!

Dean Friedrich

Or haŠemeš na smotri u Banja Luci

➤ U Narodnom pozorištu Republike Srpske, u petak, 29. rujna 2006. održana je treća po redu smotra kulturnog stvaralaštva nacionalnih manjina koje žive u Republici Srpskoj.

S obzirom na malobrojnost Jevreja teško je održavati kulturne aktivnosti, pa smo za tu priliku u pomoć pozvali naše prijatelje iz Židovske općine Zagreb, da nastupom plesne grupe Or haŠemeš doprinesu širenju židovske kulture.

Publika i ostali učesnici gromoglasnim su pljeskom za vrijeme i poslije nastupa izražavali svoje oduševljenje. Mnogi su se pojedinci nakon završetka predstave došli predstaviti i izraziti svoje zadovoljstvo ne samo zbog izvrsne izvedbe nego i zato što su imali prilike po prvi puta upoznati nešto iz židovske tradicije.

Druženje učesnika i organizatora nastavilo se u restoranu Skupštine Republike Srpske, uz večeru, te zajedničku pjesmu i ples sve do pola noći.

Nakon toga stisak ruke i zagrljaj, te jedan bus koji je veselo društvo odveo u noć.

Ostala je čvrsta odluka... vidimo se što skorije opet. ■

Vojislav Olujić - Bato

Banja Luka 3.10.2006.

Nastup plesne skupine Or Hašemeš na Trećoj smotri aktivnosti nacionalnih manjina RS u Narodnom pozorištu u Banja Luci

Nastup plesne skupine Or Hašemeš na Trećoj smotri aktivnosti nacionalnih manjina RS u Narodnom pozorištu u Banja Luci

I ove godine, po šesti put, organizirana je u Dubrovniku međunarodna konferencija «Socijalna i kulturna povijest Židova na istočnoj Jadranskoj obali». Konferencija je održana od 10. do 12. rujna u Centru za Mediteranske studije u Dubrovniku.

Piše: **Melita Švob**

➤ Izvrsna organizacija prof. Burđelez i njezina tima, renomirani istraživači i uvaženi gosti pridonijeli su svečanoj atmosferi. Svaka je konferencija do sada imala svoj znanstveni okvir i naziv - ove godine tema je bila «Židovi i more», a suorganizator konferencije bio je izraelski institut «Moshe David Gaon Center for Ladino culture».

Na otvorenju konferencije, uz prof. Burđelez, bili su izraelski veleposlanik u Republici Hrvatskoj Shmuel Meir, dr. Pavo Barišić, zamjenik ministra znanosti, dr. Zdenko Kovač, prorektor Sveučilišta u Zagrebu, Jimmy Weinblatt, rektor izraelskog

sveučilišta Ben Gurion iz Negeva, dr. Ognjen Kraus, predsjednik Koordinacije židovskih općina Hrvatske, dr. Sabrina Horović, predsjednica židovske općine u Dubrovniku te predstavnici grada Dubrovnika.

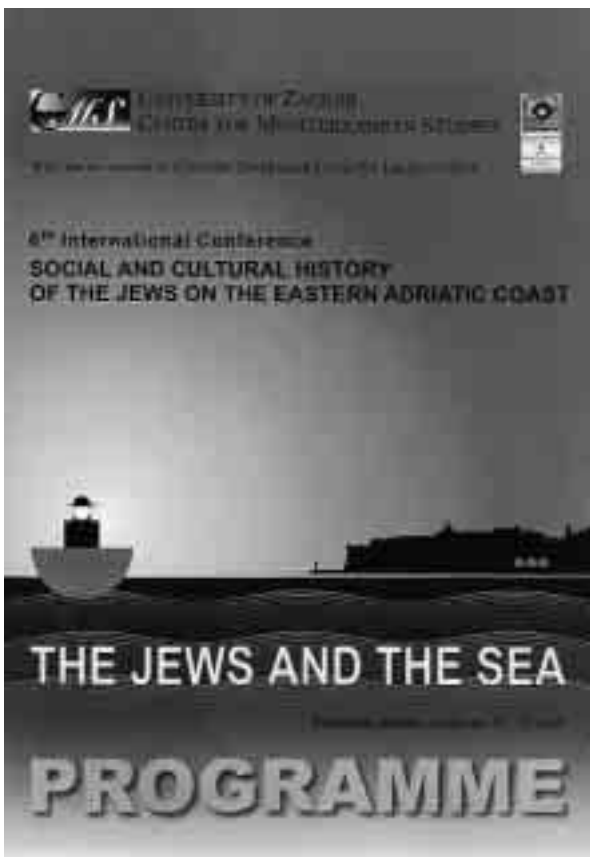
Predviđa se tiskanje knjige radova dosadašnjih sudionika, što je zaista veliki pothvat, jer je u proteklih desetak godina sudjelovao velik broj znanstvenika međunarodnog ugleda iz Italije, Španjolske, Francuske, Portugala, Izraela, Amerike, Rusije, Bosne i Hercegovine, Makedonije, Srbije, Turske, Hrvatske i drugih zemalja.

Sistematsko istraživanje Židova Mediterana

Kada je u listopadu 1996. u Dubrovniku održan prvi međunarodni simpozij «Društvena i kulturna povijest Židova na istočnoj jadranskoj obali do godine 1808.», pod pokroviteljstvom UNESCO-a, nije se još moglo pretpostaviti da će se znanstveni interes za Židove na istočnoj obali Jadrana i okupljanje vrhunskih istraživača nastaviti sve do danas.

Sve veći broj sudionika, iz raznih zemalja uspio je stvoriti međunarodnu reputaciju i suradnju koja prerasta u gotovo sistematsko istraživanje Židova Mediterana. No, ipak, konferencija se nije pretvorila u «megakonferenciju», koja je u posljednje vrijeme postala gotovo uobičajeni oblik znanstvenih skupova, već je razumnim tematskim cjelinama i brojem sudionika omogućila normalan rad i komunikaciju.

Uz mnoge jezike i izvrsne prevoditelje, šteta da je prevladao španjolski jezik u predavanjima, diskusiji i komunikaciji, kao i nastojanje da se pokaže znanje ladina, koji je ipak jezik prošlosti, ma kako sjajna ona bila. To je umanjilo ➔

Kada je u listopadu 1996. u Dubrovniku održan prvi međunarodni simpozij «Društvena i kulturna povijest Židova na istočnoj jadranskoj obali do godine 1808.», pod pokroviteljstvom UNESCO-a, nije se još moglo pretpostaviti da će se znanstveni interes za Židove na istočnoj obali Jadrana i okupljanje vrhunskih istraživača nastaviti sve do danas.

→ mogućnost praćenja konferencije jednom dijelu sudionika.

Trebamo naglasiti još neke značajke ove serije konferencija o Židovima na Jadranu, a to je u prvom redu širina interesa i tema koje su dozvoljene, iako postoji osnovni okvir.

Zatim, razvila se postepena evolucija programa, koja je dozvolila da se preskoče, ali i povežu stoljeća boravka i djelovanja Židova na ovim prostorima i da se, kao osobito ovaj put, zakorači u nedavnu, ali neizostavnu prošlost - holokaust.

Znanstvena atmosfera konferencije

Posebni značaj konferencija jest u tome da se postepeno formirala skupina naših istraživača, među njima i mladih, iz Zagreba, Splita, Zadra i Dubrovnika koji komplementarno s istraživačima iz Sarajeva, Beograda, Skoplja i Izraela (a našeg porijekla kao Ženi Lebl, Eliezer Papo, Mirjam Reiner, Cvi Loker i

drugi) predstavljaju solidan temelj za istraživanje šireg geografskog, vremenskog i kulturnog kruga kojem pripadaju Židovi, ne samo istočne obale Jadrana i ne samo sefardi.

Pravoj znanstvenoj atmosferi pridonijela je i demokratičnost i objektivnost koja je vladala. Iako su na konferenciji bili akademici, rektori, predstojnici katedri, direktori institucija, uvaženi profesori i istraživači, nije bilo nametanja autoriteta i s istom su se pažnjom slušali i početnici koji su prvi put bili nazočni.

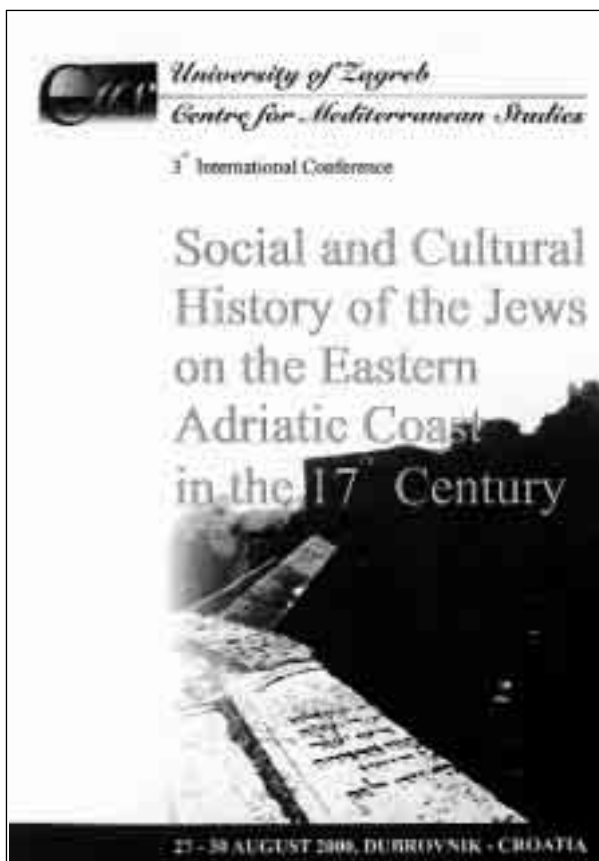
Najviše me se dojmilo odsustvo politike ili propagande, svaki bi se takav pokušaj već u početku osujetio ili marginalizirao.

Iako je, u međuvremenu, od prve konferencije do danas, Dubrovnik postao turistička atrakcija, zadržao se znanstveni nivo, ne dozvoljavajući da se pretvori u tzv. znanstveni ili kulturni turizam, koji je obično na kraju više turizam nego kultura.

Organiziranje konferencije u gradu čija povijest i kultura predstavlja znanstveni interes sudionika; posjet dubrovačkom arhivu, sinagogi i židovskom muzeju stvara posebno ozračje.

Vjerojatno tu posebnu magičnu moć prošlosti u sadašnjosti osjećaju i nebrojene grupe turista u Dubrovniku, koje trče za svojim vodičima i najčešće ne razumiju pola od onoga što im se tumači.

No dovoljan je pogled na veličanstvene zidine i kule koje su izgrađene da zaštite Dubrovčane od stranaca, da osjetite zahvalnost da nema više «Vijeća umoljenih» koje bi vam zabranilo boravak u Dubrovniku. ■

UZ MENUHU NA TUZLANSKOM GROBLJU

Pokušavajući okupiti židovsku omladinu s prostora bivše Jugoslavije došla je na “revolucionarnu” ideju. Izmisli je i napisala projekt i nazvala ga „menuha“ što na hebrejskom znači spokoj. Menuha u Tuzli bila je treća u nizu što nesumnjivo govori o uspješnosti toga projekta. Menuha je projekt koji uključuje rad na groblju, edukativne sadržaje i najvažnije od svega - upoznavanje i druženje omladinaca iz raznih židovskih općina. Eto ovo je bio mali uvod o menuhama.....

➤ Elem, bila je ovo treća u nizu Menuha, a slučaj je htio da se ona dogodi baš u radničkom gradu soli i struje - Tuzli. Ovo je predzadnja Menuha u ciklusu od četiri predviđene, a ponosno ističem da će četvrta biti održana 2007. godine u Rijeci.

Put je ovaj put bio malo drugačiji od onog prošloga, kada sam putovao u Niš, jer nas je ovaj put iz Rijeke u avanturu krenulo troje. Darija, Leon i ja (Filip) sastali smo se 22. kolovoza navečer u kafiću u blizini

Menuha je projekt koji uključuje rad na groblju, edukativne sadržaje i najvažnije od svega - upoznavanje i druženje omladinaca iz raznih židovskih općina.

autobusnog kolodvora u Rijeci. Nakon što smo popili piće, ukrkali smo stvari u bunker autobusa na direktnoj liniji Rijeka - Tuzla firme “PEPEX”. Naravno “oderali” su nas za prtljagu, ali nekako smo pregrizli. Krenuli smo.....

Zaustavili smo se u Zagrebu i pokupili putnike koji idu u smjeru Tuzle i postalo je vruće. A klima naravno nije radila. Nekoliko mladih bosanskih momaka zavitalo je šoferu da zapali i koju cjepanicu *pride*.... Negdje oko 5 sati ujutro stali smo na autobusnom kolodvoru u Tuzli. Na izlazu opsjedali su nas taksi i izabrali smo jednog. Kad smo došli do auta, ostali smo zapanjeni; auto je podsjećao na Gastonovo vozilo iz istoimenog stripa. Auto je nemilice krenuo, a motor jako *zaružio*. Vozeći se po Tuzli onako pospani mislili smo da idemo kroz zonu sumraka i stigli do još neobičnijeg hotela po imenu “Bristol”. Kasnije smo saznali da je hotel rađen za ugodan boravak Josipa Broza kad dođe u Tuzlu, a na vrhu hotela postojao je predsjednički apartman.

Pomalo se upoznajemo...

Zahvaljujući naklonosti i dobroti Ane Lebl smjestio sam se sam u dvokrevetnu sobu. Moji prijatelji bili su sami u sobi s francuskim ležajem i jako zadovoljni time. Slijedeće jutro počelo je neslužbeno upoznavanje.... Cijeli dan skupljali su se sudionici da bi navečer bili svi na broju i skupili se u hotelskoj sali kako bi se i službeno upoznali.

Svi su se nekako predstavljali u grču pa sam se, da bih razbio led i tremu, predstavio kao “deran, veteran, grobar, omladinac”.

Šabat smo slavili u hotelu „Tuzla“ u konferencijskoj dvorani, bilo nas je ukupno 30 - 40, a šabatni stol je bio postavljen prekrasno.

Svi smo se pomalo upoznali i podijeljene su majice; pogledao sam oko sebe i vidio da

je omjer ženskih i muških osoba 2 prema 1. Za razliku od Niša tu sam se osjećao kao “riba u vodi” pa čak kao kod svoje kuće.

Nakon doručka u petak otišli smo na groblje i počeli pripremati rad - podjela u sektore itd. ....

U početku radilo se polagano kao da se uigravamo i podsjećamo na minule Menuhe, ja sam bio “oficir za vezu” i nosio te dodavao ono što je „radnicima“ trebalo - pribor ili vodu. Oni ➔

→ malo stariji, ali i novi koji još nemaju iskustva, imali su i trećeg kao učenika i pomagača. Dubravka je pomagala Jasni Ćirić i Ljilji koje, ako izuzmemo Dubravku, spadaju u klasu „deranki, veteranki“ (40 +). Radili smo do ručka, a onda smo se malo odmarali i pripremali se za šabat.

Šabat u konferencijskoj dvorani

Šabat smo slavili u hotelu „Tuzla“ u konferencijskoj dvorani, bilo nas je ukupno 30 - 40, a šabatni stol je bio postavljen prekrasno. Prije početka večere Ana je rekla blagoslov i podijelila kruh. Večera je bila vrlo ukusna i po ukusima se moglo se prepoznati u kojem smo dijelu bivše Jugoslavije. Bilo je tu janjetine, sira, burekitasa, bureka i još svačega. U jednom trenutku spazio sam „anđela“ i primijetio da me krišom pogledava te da joj na trenutke oči zabljescu. Počevši pjevati kao „prvi glas“ i izašao sam na čelo stola te primijetio sam da me prati većina ljudi za stolom.

U subotu smo imali pomalo predugačak obilazak Tuzle tijekom kojeg smo čuli skoro sve o svakom kamenu i bili vrlo zadovoljni kad je Simen završio, te smo mu srdačno zahvalili.

Nakon slobodnog popodneva dobili smo jednu salu u hotelu samo za nas i našu rasonodu.

Oko 19 sati Ana je održala zanimljivo predavanje o razlikama Sefarda i Aškenaza; a onda je došao Simen i održao još jedno zaista zanimljivo predavanje o tuzlanskim Židovima prije rata i posebno o Zvonimiru Papu koji je rođen u Tuzli, a sada živi u Osijeku.

Napokon došla je i nedjelja koja je počela s prekrasnim toplim vremenom, a završila se s „kijametom“. U nedjelju smo nastavili posao na groblju, djelomično ponavljali neke grobove i naravno dokumentirali one koji su ostali. Začudo, bili smo desetkovani jer su se dva para otrovala hranom. Vrijeme je prolazilo i za popisivanje je ostajalo sve manje i manje grobova. Pohvalio bih odaziv tuzlanske omladine, jer bez njih ne bismo

uspjeli odraditi cijelo groblje. Ana je bila vrlo zadovoljna obavljenim poslom i preuzela je dužnost da groblje naknadno posnimi s nekolicinom omladinaca.

Zbog lošeg vremena bilo je odgođeno otvaranje rekonstrukcije neolitskog naselja oko slanog jezera u Tuzli, a ja sam dobio priliku prezentirati sažetak izložbe „Tjedan edukacije o holokaustu“ koja govori o pet stoljeća riječkih Židova. Prikazujući DVD doživio sam prave ovacije i svakoj općini podijelio po jedan DVD. Nakon toga imali smo završnu večeru i proslavu poračenu svirkom na gitari Saše Kabilja.

I tako je došao kraj. U ponedjeljak ujutro nakon doručka krenuli smo autobusom prema Bjeljini. Nakon dolaska u Bjeljinu prošetali smo po

ulici koja se prije holokausta zvala Jevrejska ulica do Jevrejskog groblja. Nakon nekog vremena ugledali smo restoran iz kojeg su se širili zamamni mirisi koji su nas privukli. Jeli smo raznoliku hranu. Zatim povratak u autobus. Bili smo na zadnjem sjedištu tog autobusa, tiho pričali i smijuckali se .....

Povratak u Tuzlu prošao je kao san i slijedio je bolni rastanak, koji je svima mrzak i neugodan. Rastanak od Tuzlanki i Tuzle bio je težak. Otišle su s prijateljicama po kutiju s opremom za Menuhu u Rijeci, a Darija, Leon i ja otišli smo pripremiti stvari

za put. S recepcije su pozvali taksi...

Dragu Anu sam pozdravio jednim čvrstim muškim zagrljajem i sjeo u taksi koji je ubrzo

Predstavio sam sažetak izložbe „Tjedan edukacije o holokaustu“ koja govori o pet stoljeća riječkih Židova. Prikazujući DVD doživio sam prave ovacije i svakoj općini podijelio po jedan DVD.

krenuo i dovezao nas do autobusnog kolodvora. Primijetio sam u nekoj vrsti transa kako ulazimo u bus i krećemo - nismo stigli baciti ni zadnji pogled na Tuzlu.

Udaljavali smo se velikom brzinom, a ja sam utonuo u misli o proteklim danima koji su nevjerojatno brzo prošli.

Zahvaljujem svim sudionicima, a posebno tuzlanskim i riječkim, velika hvala Ani Lebl i Jasni Ćirić na svemu što su napravile za nas.

Još jednom jedno veliko, veliko hvala svima koji su sudjelovali u tuzlanskoj Menuhi!!

Filip Kohn

Omladinski klub Židovske općine Rijeka

Izlet Seniorskog kluba

➤ Kada smo se s dr. Jelicom Polak-Babić dogovarali o terminu izleta u Rastoke, nismo ni sanjali da ćemo 12. rujna uz dobro društvo imati prekrasno vrijeme. Na izlet nisu mogli krenuti svi koji su to željeli jer je minibus kojim smo putovali imao samo devetnaest mjesta.

Magla se digla čim smo došli do staroga grada Dubovca. Prošetali smo se oko dvorca, koji je bio zatvoren, pa ga nismo imali prilike razgledati i iznutra. Učenici jedne osnovne škole imali su toga dana sat škole u prirodi, a mi smo se divili pogledu na Karlovac s brda.

Vozač je dovezao grupu u neposrednu blizinu židovskog groblja na Dubovcu. Bilo je uredno, trava pokošena, a ispred židovskih grobova sad se tamo nalaze i novi grobovi s petokrakama i križevima. Stavili smo kamenčiće na židovske grobove i ostavili ih da svjedoče da je i tu nekad bila židovska zajednica.

Nastavili smo put prema Slunju, na ušće rječice Slunjčice u Koranu. Zbog prevencije moguće ekološke katastrofe, autobusi i osobni automobili u selo nemaju pristup.

Imali smo unaprijed rezerviran ručak na jednom seoskom dvorištu. U njegovu je sklopu i ribnjak u kojem uzgajaju pstrve. Selo, u kojem smo boravili, dobilo je ime prema krškom fenomenu koji je jedinstven za taj dio Hrvatske i vrijedi i za Plitvička jezera. O geološkoj studiji čitali smo na oglasnoj ploči Rastoka. Slunjčica je iz gornjeg toka donosila nanose prema ušću u Koranu i taložila u obliku vapnenačkih barijera. Preko njih se voda zaista rastače i tvori predivna jezercu, te pada u slapovima.

Poslije ručka bilo je dovoljno vremena za obilazak toga i susjednog imanja. Uz neizbježne suvenirnice, naišli smo na restauriranu staru vodenicu - mlin je bio u pogonu. Neki od nas su i kupili tamo na starinski način mljeveno kukuruzno brašno i nekoliko koluta sira škripavca.

Opijeni svježim zrakom, osjetili smo velik umor dok smo se verali strmom cestom prema našem minibusu, koji nas je trebao vratiti u svakodnevicu. U kafiću pred Karlovcem smo uz kavu komentirali naša iskustva. Osjetili smo djelić divote zemlje u kojoj živimo i te će slike ostati u predivnom sjećanju na tako provedeno druženje naših seniora. ■

Mirjam Bing - Drempetić

NOVOSTI IZ DV MIRJAM WEILLER

S POČETKOM NOVE GODINE, ZAPOČELI SMO DUGO OČEKIVANE SUSRETE S DRUGIM VRTIĆIMA...

U PETAK, 22. RUJNA U POSJET SU NAM DOŠLI DJECA I TETE IZ KATOLIČKOG VRTIĆA "SUNČEV SJAJ". BILO NAM JE SUPER. IGRALI SMO SE, ZABAVLJALI ALI I POMALO UČILI.

ISPRIČALI SMO IM SVE ŠTO ZNAMO O ROŠ HAŠANA, PONUDILI IM ŠIPAK, DATULJE, JABUKE I MED, OTPJEVALI IM NEKOLIKO PJESMICA I MOLITVI.

A ONI - ONI SU BILI SUPER! I ONI SU NAMA IZMOLILI SVOJU MOLITVU I S NAMA PJEVALI ŠANA TOVA, A NA KRAJU SVEGA, ZAJEDNO SMO RADILI SLATKE OKRUGLE HALE KAKVE JEDEMO ZA ROŠ HAŠANA.

BILO NAM JE STVARNO LIJEPO I JEDVA ČEKAMO 6. PROSINAC KADA ĆEMO OPET VIDJETI NAŠE NOVE PRIJATELJE U NJIHOVOM VRTIĆU!

Holokaust, ljudska prava obrazovanje

➤ U završnoj je fazi priprema publikacije istoimenog naslova namijenjene nastavnicima osnovnih i srednjih škola te učenicima koji u okviru nastavnih programa dotiču navedene teme. Kao osnova za ovu publikaciju poslužila su predavanja održana u okviru Seminara održanog u ŽOZ-u 2004. godine. Nakon brojnih izmjena i dopuna te uključivanjem filmskog materijala na DVD-u, rad na ovom projektu privodi se kraju. Radna grupa za provedbu obrazovnih programa u okviru ŽOZ-a, uz savjetovanje s hrvatskim nastavnicima, nada se da će ova publikacija biti od pomoći javnom školstvu koje je preuzelo obvezu uvođenja ovih programa temeljem Stockholmske deklaracije. Promocija se očekuje u studenom 2006. ■

U razdoblju od 27. do 29. lipnja 2006. godine u Parizu, u organizaciji European Center for Jewish Leadership - Leatid Europe, the American Joint Distribution Committee - JDC i the European Council of Jewish Communities - ECJC, održan je trodnevni seminar pod radnim nazivom "Executives 2006 Alef".

Leatid Europe

"Executives 2006 Alef", seminar Pariz

➤ Seminaru je nazočio 21 sudionik iz 13 zemalja. "Executives 2006 Alef" bio je namijenjen zaposlenicima židovskih općina i institucija, organiziran kao kombinacija plenarnih predavanja i radionica uz aktivno sudjelovanje polaznika. Dobrodošlicu i uvod u aktualne teme otvorio je Andres Spokoiney, direktor Leatid Europe.

Za vrijeme radionica sudionici su bili podijeljeni u dvije grupe kako bi što aktivnije sudjelovali u programu, te što efikasnije usvojili nova znanja. Tako smo imali prilike uvježbavati strategije managementa i voditeljskih vještina u komunikaciji profesionalnog osoblja unutar židovskih općina i organizacija, te prakticirati modele provođenja novih ideja, nakon čega bismo uz stručno vodstvo moderatora dolazili do zaključaka. Glavni cilj ovog seminara bio je razviti komunikacijske vještine potrebne profesionalnom osoblju unutar židovskih organizacija, osvjestiti utjecaj okoline, tehnologije i suvremenosti na židovski identitet dijaspore, pronaći i ponuditi afirmativne teme članstvu zajednice (s obzirom na dobne, interesne i dr. skupine).

Na seminaru su predstavnici svake od zemalja sudionica prezentirali aktualno stanje i probleme u svojim zajednicama i organizacijama, te način djelovanja u svojim sredinama. Bilo je zanimljivo (a i utješno!) primjetiti da se veći broj židovskih

zajednica u Europi susreće s istim problemima, kao što su aktivacija većeg broja članova u radu i prezentaciji same zajednice, sudjelovanje istih na raznim ponuđenim programima, problemi s rabinima (uloga i zadaće rabina u zajednici), uloga i zadaća predstavnika zajednice, te obveze i

način djelovanja profesionalnog osoblja zajednice.

Zaključak seminara je da za profesionalno osoblje treba omogućiti stručno obrazovanje koje treba uključivati stjecanje ključnih kompetencija. Stručno obrazovanje i osposobljavanje mora biti decentralizirano. Promjene u svakoj zajednici moraju biti zasnovane na tradiciji i jasno postavljenim ciljevima svake zajednice.

U svakom sličaju zahvaljujemo Židovskoj općini Zagreb koja je prepoznala potrebe za dodatnom edukacijom svojih zaposlenika, te sudjelovanju istih na ovom seminaru. Nadalje zahvaljujemo organizatorima na izvrsnoj organizaciji, odabiru zanimljivih i nadasve potrebnih tema, načinu prezentacije istih od straneiskusnih predavača. I na kraju, treba li

odličnu atmosferu koja se razvila za svo vrijeme seminara zahvaliti čarolijama Pariza, organizatorima ili pak nama samima još uvijek nismo odgonetnule, no u svakom slučaju toplo preporučamo pohađanje ovog seminara (čak i ako će sljedeći biti organiziran u nekom drugom gradu).

Laila Šprajc i Nataša Popović

Europski centar za židovsko vodstvo (Leatid Europe) je neprofitna organizacija koja nudi programe za obuku čelnika židovskih zajednica u Europi. Leatid je osnovan u uskoj suradnji JOINT-a i europskih partnera a glavna ideja je bila jačanje dinamike židovskih zajednica u Europi, planiranje daljnjeg rada židovskih zajednica, te obučavanje čelnika židovskih zajednica. Aktivnosti uključuju intenzivne radionice, izdavanje obrazovnog materijala i organiziranje seminara. Leatid Europe započeo je s organizacijom niza seminara 1995. godine a do danas su organizirali čitav niz seminara diljem Europe. Seminari se organiziraju prema temama i sudionicima. Na seminarima Leatida sudjeluju djelatnici židovskih zajednica, direktori židovskih institucija, rabini, predstavnici mladih itd. Jedan seminar Leatida Europe održan je 1999. godine u ŽOZ-u.

MEIROM NEGODOVAO ZBOG TANKOVIĆEVIH IZJAVA

➤ Izraelski veleposlanik u Republici Hrvatskoj Shmuel Meir u rujnu je, tijekom radnog posjeta, izrazio negodovanje predsjedniku Hrvatskog sabora Vladimiru Šeksu zbog izjave saborskog zastupnika Šemse Tankovića, dane u jednom hrvatskom listu, da su „američki Židovi kreatori terorističkog napada 11. rujna“.

“Tko ima najveću korist od tog suludog čina? Odgovor je jasan: američki Židovi. Vjerujem da će budućnost pokazati da su upravo oni kreatori tog terorističkog iskoraka“, kazao je u intervjuu objavljenom u kolovozu u jednome hrvatskom dnevnom listu Tanković.

Izraelski veleposlanik te je izjave nazvao „antisemitskim i rasističkim“.

Predsjednik Sabora je izrazio žaljenje zbog „osobnog mišljenja zastupnika Tankovića“, a također je kazao da se radi o „posve neprihvatljivim i netočnim stavovima koji su u suprotnosti sa službenim stajalištima hrvatske politike“.

Tanković, predsjednik stranke SDA, u Saboru zastupa albansku, bošnjačku, crnogorsku, makedonsku i slovensku nacionalnu manjinu.

Izraelski veleposlanik uručio je predsjedniku Sabora poziv predsjednice Kneseta Dalije Itzik da dođe u službeni posjet Izraelu.

Šeksov posjet Izraelu bio bi prvi posjet predsjednika hrvatskog parlamenta toj državi. ■

Dobrovoljni prilozi ŽOZ

1.000,00 kn Dječjem vrtiću Mirjam Weiller
U SPOMEN NA POKOJNOG SUPRUGA I OCA
MARKA SCHEIBERA SUPRUGA JELENA I
DJECA MLADEN I LJERKA

Dobrovoljni prilozi za Dom Lavoslav Schwarz (lipanj - rujna)

Obitelj Švarc - Weber	500,00
Žuži Jelinek	4.650,00
Melita Matijaca	50,00
I. i A. Singer	200,00
Obitelj Lustig povodom Roš Hašana	500,00
Mila Ajzenštajn-Stojić kao uspomena na roditelje Elzu i Milana	200,00

HRVATSKA MINISTRICA S DIREKTOROM AJC-A

Hrvatska ministrica vanjskih poslova i europskih integracija Kolinda Grabar-Kitarović sudjelovala je u rujnu u radu 61. zasjedanja Opće skupštine UN-a u New Yorku, a tijekom svog boravka u SAD-u susrela se s predstavnicima Američko-židovskog odbora (AJC), na čelu s njegovim direktorom Jasonom Isaacsonom.

AJC je nevladina organizacija sa 100-godišnjom tradicijom djelovanja na jačanju i zaštiti židovskih zajednica u SAD-u i svijetu kroz promicanje demokratskih i pluralističkih društava i poštivanja dostojanstva svih naroda. S 32 američka ogranka i 20 međunarodnih ispostava te više od 100.000 članova, ACJ je međunarodni “think tank” i organizacija za podršku koja posebnu pozornost posvećuje borbi protiv antisemitizma, terora i kršenja ljudskih prava, a podržava i težnje Izraela za mirom i sigurnošću.

ACJ je poznat po diplomatskoj aktivnosti neusporedivom s onom drugih nevladinih organizacija, a njegov ured u Bruxellesu, pod nazivom Transatlantski institut, posebno djeluje na jačanju veza između EU, Izraela i SAD-a.

Ministrica Grabar-Kitarović je predstavnike AJC-a upoznala s prioritetima hrvatske vanjske politike, a Jason Isaacson ponudio je svesrdnu pomoć i potporu Hrvatskoj na putu prema euroatlantskim integracijama. Kako je kazao Isaacson, AJC bi Hrvatskoj mogao pružiti pomoć posredstvom njihova ureda u Bruxellesu.

Direktor Američko-židovskog odbora je tijekom razgovora s hrvatskom ministricom pohvalio aktivnosti Hrvatske u području obrazovanja o holokaustu, antisemitizmu i svim ostalim oblicima rasne diskriminacije.

Uz 200. godišnjicu
Židovske općine u Zagrebu

Od kuda su došli i što su bili naši stari

Ilica, 1915.

Piše: **Melita Švob**

➤ Obljetnice su obično prilika da se prisjetimo istaknutih pojedinaca zaslužnih za neku naciju, zajednicu, pobjede, uspjehe - a o ostalima se obično ne govori ili se spominju samo kao oni koji su taj uspjeh pojedinca omogućili.

U ovom prilogu, krenula sam drugim putem, željela sam identificirati one koji su osnovali zagrebačku općinu, oni koji su se prvi naselili, stvarali, borili za prava i dali temelje daljem uspjehu zajednice, pa i nama danas. U tome su mi najviše pomogli radovi pionira naših demografskih istraživanja, zagrebačkog nadrabina dr. Gavre Schwarz-a, koji je ovako opisao osnivanje Židovske općine u Zagrebu:

«... doseljeni su Židovi morali prema tomu, gdje su se želili naseliti, steći dozvolu ili od gradskog magistrata ili od biskupa. Sigurno je ipak, da su zajedno sačinjavali jednu općinu već radi malog njihovog broja, ta bilo ih je jedva 20 obitelji g. 1806. kad su se u općinu udružili»...

Tko su bili ti prvi «Zagrepcani» i odakle su došli, otkrivaju nam popisi koji su posebno vođeni u tadašnjem Gradecu i Kaptolu.

Popis Židova u biskupskom Kaptolu, u Laškoj ulici, načinio je sudac Babočaj (Joannem Babochay) dana 5. studenog 1806. ali se taj dokument nije sačuvao. Sačuvao se njegov kasniji popis od 21. prosinca 1812. godine, u kojem se nalazi samo nekoliko obitelji sa ukupno 19 osoba:

1. **Jacobus Stern**, koji je stigao u Zagreb **1789.** iz Bohemije, sa suprugom Rosinom i sinovima Salamonom i Edvardom;
2. **Philippus Stern**, koji je stigao u Zagreb **1794.** sa suprugom i sinom Ignatiusom;
3. **Elias Herschl** stigao **1789.**, iz Rechnitza, sa ženom Ester, sinom Majerleb i kćerkom Mariom.
4. **Josephus Fisher** došao u Zagreb **1789.** iz Miskolczina, žena Caecilia, Sigismundus sin i sestra supruge Theresia.

5. **Ignatius Veiszer**, doselio **1807.** iz Balotha;

6. **Jacobus Erlih**, doselio **1800.** iz Balotha

7. **Simeon Khon**, doselio **1794.** iz Miskolczina

8. **Jacobus Khror**, doselio **1807.** iz Posonia

Svi oni su posjednici malih trgovina (Trafica minuta), samo posljednji, Jacobus Khrol je po zanimanju spaljivač potaše (Cremati exustor).

U to vrijeme, u službenom popisu stanovnika 1809. u Župi Sv. Marije, kojoj je pripadao Kaptol, bilo je 3.262 katolika, 2 grkokatolika, 2 evangelika i 24 Židova. U popisu stanovnika u Župi Sv. Marka, kojoj je pripadao Gradec s nekoliko susjednih sela, bilo je 1809. godine 6.506 katolika, 33 grkokatolika, 110 pravoslavnih, 4 evangelika i 57 Židova.

Popis Židova u Gradecu su sačinili **Jakob Stiegler** i **Jakob Weiss** 5. srpnja 1808. godine, a potpisan ga je i Josephus Stajduchar - gradski bilježnik i «komesar» mjesne židovske zajednice. Svi su popisani bili svrstani prema prihodima u šest privrednih grupa: Mercatore (trgovce); Questores (kramare), Questores circumforanci (kramare kućarce); Opifices (obrtnike); Arendatores (zakupnike) i Depauperati (osiromašeni-koji većinom žive od potpore). Svaka grupa ima tri razreda prema prihodu.

Popis Gradeca nam daje više podataka, osobito o strukturi domaćinstava. U tim su domaćinstvima tada popisani ne samo članovi obitelji već i službenici i poslugi. Ukupno je bilo 60 osoba (samo 8 ne Židova) i to 9 glava obitelji, 8 njihovih supruga i 13 djece, te namještenici, sluge, rođaci, braća i sestre itd.

1. **Jakob Weiss**, koji je naveden kao glava domaćinstva (Hausvater), u kojem imamo 18 članova, došao je u Zagreb **1789.** iz Rechnitza, zajedno sa suprugom Franciskom koja je rođena u Kaniži. Njihova djeca: kćerke Theresia i Charlotte kao i sinovi Mayer i Max su rođeni u Zagrebu. Tu je

rođen i Anton, sin umrlog brata. Jakob Weiss ima trgovinu zemaljskim plodovima i fabriku potaše, i svrstan je u kategoriju imućnih trgovaca koji imaju dohodak do 2.000 forinti. Njegov je posao razgranat na terenu i ima filijalu u Jaski. Zato ima knjigovođu (Hermann Fuchs), pomoćnika Samuel Scholinger, službenike koji na terenu kupuju proizvode (Gersson Hirschler i Marcus Pollak), majstore za potašu (Benedikt Schlohsinger i Pinkas Pollak), kućnog učitelja Israhela Breuera, kočijaša (Joseph Lewinger), slugu (Isac Ehrenfest), kuharicu Nanette Freida i pomoćnicu Maritzu Burge. Svi su došli u Zagreb iz raznih krajeva Mađarske, Poljske, Austrije itd.

2. **Jakov Stiegler** je imućan trgovac s više od 2.000 forinti prihoda, a došao je iz Trebitscha u Moravskoj 1787. godine. Njegova žena Anna Jakoby je rođena u Schleiningu, a jedina kćerka Theresia u Zagrebu. Njegov knjigovođa (pisar) Schamburg Joseph je iz Eisenstadta. Pomoćnici koji su kupovali proizvode na terenu Joseph Mann (iz Pesenza) → te Jakob Lobel i njegova žena Fanny Heinrich su iz Schleininga, dok se njihov sin Mandl rodio u Jaski (Jahska); pomoćnik Alexander Fisher je iz Čakovca (Czakatom). Iz Varaždina (Warasdin) su došli rođaci J. Stieglera i kuharice. On je bio prvi predsjednik židovske općine u Zagrebu.
3. **Adam Schlesinger** iz Kaniže sa ženom Terezijom (iz Rechnitza), je manje imućan i nema pomoćnika. Imaju od ranije dva sina: Wilhelma Kohna i Josepha Kohna, te kćerku Rozaliju rođenu u Zagrebu. Od posluge se spominje samo kuharica Kattel koja je došla iz Kormenda.
4. **Izak Lobl** je učitelj, on i njegov sin Jakob su stigli iz Eisenstadta
5. **Franz Lobl**, trgovac, došao je iz Kaniže, a njegova žena Theresia je porijeklom iz Lovo. Kćerke Margarita i Hanna su rođene u Zagrebu.
6. **Salamon Schwarz**, tapacirer i njegova žena Katharina su došli iz Kaniže.
7. **Izrael Lowy**, zubni liječnik i njegova žena Katton su došli 1797. iz Gochingena,
8. **Abraham Stiegler**, trgovac, došao je 1790. iz Guchsinga, njegova žena Henrieta rođ. Spitzer je porijekom iz Lachenbacha, a sin Acher se rodio u Zagrebu. Imali su kuharicu Saru.
9. **Fischer Filip**, grobar došao je u Zagreb 1797. iz Poljske, žena Terezija iz Lowe, od kuda je i kćerka Zilla, a sinovi Franz i Joseph, te kćerka Rosel su rođeni u Zagrebu.

Prema tome, osnivači Židovske općine u Zagrebu doselili su se krajem 18. stoljeća u Zagreb. Postavlja se pitanje zašto nije bilo Židova u Zagrebu ranije odnosno, što se s njima dogodilo.

O ranijem boravku Židova na Gradecu prema nekim izvorima: «na zagrebačkom Gradecu u 14. i 15. stoljeću postojala je mala

židovska zajednica, koja po svemu sudeći nije brojala više od desetak obitelji. Pedesetih godina 15. stoljeća istjerani su iz grada i otada su u njemu bili tek povremeni prolaznici».

Ipak se dozvoljavaju pojedinačni dolasci trgovaca pa je tako zagrebačka skupština 8.VII.1771. donijela zaključak da se Židovima dopušta tri dana boravka u svrhu trgovanja, a 20.XI. 1771. da Židovi mogu na godišnji sajam dolaziti i svoju robu na prodaju izlagati.

Do nagle promjene je došlo tek nakon **tolerancijskih zakona cara Josipa II.** koji otvaraju mogućnost naseljavanja Židova i u onim gradovima u kojima ih do tada nije bilo, ali uz posebnu dozvolu za svakog naseljenika. Tako su se naselili i (novi) Židovi u Zagreb.

Tolerancijski su zakoni poboljšali položaj Židova, ali im nisu osigurali potpunu ravnopravnost.

Analizirati ćemo ovdje samo neke od tih zabrana.

1. Pravo na obrt (zanimanja)

O tome piše **Mirjana Gross** : « *Edikti o toleranciji Josipa II (1781. 1783) goleme su prekretnica u životu Židova Habsburške monarhije, iako su većinom omogućili samo olakšanje raznih ograničenja, a neke njihove odredbe, kao pravo na obrt, nisu se u Ugarskoj i Hrvatskoj provodile* ».

Židovi su tolerancijskim ediktom dobili mogućnost da se bave obrtom, ali su se mogli obrazovati samo kod židovskih majstora i u svojim radionicama imati samo židovske pomoćnike. O tome nam svjedoči molba iz 1839. godine koja je podnesena saboru u ime zagrebačkih i varaždinskih Židova, također i u ime ostalih hebrejskih općina u Hrvatskoj i Slavoniji, a osobito peticija zagrebačkih Židova od 23. travnja 1843. u kojoj se izričito nabraja: «*samo mi, ma da nas je zakonodavno tijelo primilo među sinove domovine, samo mi smo prisiljeni da ne uživamo blagodati ovih zakona, samo jedino nam je na temelju paragrafa 2, zakonskog članka 29 iz 1840. put, što vodi moralnom usavršavanju, k zanimanju sa znanostu i sa slobodnim umijećima- o kakve li boli!- zagrađen; samo se nama u našoj domovini brani gradska i seoska dobra (fundorum civilium et colonialium) kupovati, i tako krati mogućnost i sposobnost, da podizanjem poljodjelstva doprinosimo k blagostanju zemlje i povećamo dohodak države...*».

Zabrana držanja kršćanskih kalfa i šegrta, bila je zapravo dvosjekli mač, jer je ograničavala mogućnost zarade domaćih mladića i povećavala sklonost židovskih zanatlija da dovode židovske kalfe iz Ugarske.

To se može vidjeti i iz opisanih primjera sastava domaćinstava Jakova Weissa i Jakova Stieglera.

Ipak su se postepeno, često uz proteste domaćih obrtnika i trgovaca, promijenila slika zanimanja i položaj Židova u Zagrebu, o čemu nam svjedoče i podaci o strukturi članstva u židovskoj općini 1926. godine.

Godine 1926. brojila je Židovska općina u Zagrebu

2.756 poreskih obveznika, od toga je bilo 95 sefarda, 41 u ortodoksnom udruženju starovjeraca i 2.622 neologa. Ukupno je bilo razrezano 2,101.320 dinara poreza.

Prema zanimanju su članovi bili razvrstani u:

- državne činovnike (53),
- kućevlasnike, posjednike i "posebnike" (102),
- obrtnike (160),
- slobodna zvanja (238)
- bankare, trgovce i industrijalce (586),
- privatne činovnike i namještenike (1.617).

Vjerojatno će biti od interesa za čitaoc naša analiza zanimanja članova Židovske općine u Zagrebu koji su bili registrirani 1941. godine, neposredno pred njeno uništenje.

Tu se očituje zaista impresivna slika rezultata 100 godišnje borbe, truda i nastojanja Židova u Zagrebu.

Ovdje pokazujemo samo sumarne rezultate, ali oni su detaljno razrađeni i publicirani.

Podjelu na pojedine sektore privrede načinili smo prema podjeli u popisu stanovništva.

Grana privrede	ukupno	muškarci	žene
Industrija i rudarstvo	190	146	44
Poljoprivreda i ribarstvo	28	22	6
Šumarstvo	1	1	
Građevinarstvo	16	16	
Promet i veze	24	24	
Trgovina	1470	1374	96
Ugostiteljstvo i turizam	76	72	4
Obrtništvo i osobne usluge	649	461	188
Stambeno komunalna djelatnost	12	12	
Financijske, tehničke i poslovne usluge	1907	1400	507
Kultura	79	48	31
Obrazovanje	194	119	75
Znanost	18	11	7
Zdravstvena zaštita i socijalna skrb	291	248	43
Ostala zanimanja	764	449	315

2. Pravo na stjecanje nekretnina

Druga velika zabrana koja je pogađala tek doseljene Židove bila je zabrana posjedovanja nekretnina.

Zabrana posjedovanja nekretnina je prema mišljenju **Mirjane Gross**, bila najveća zapreka normalnom životu i privrednoj djelatnosti Židova. Ako su i kupili kuću za stanovanje ili dućan ili radionicu nisu mogli osigurati svoje vlasništvo u gruntovnici, pa su živjeli u stalnoj imovnoj nesigurnosti.

Carskim patentom od 18. veljače 1860. dopušteno je Židovima posjedovanje nekretnina i zemljišta ako ih obrađuju u vlastitoj režiji. Potpuna ravnopravnost Židova je u Hrvatskoj i Slavoniji proglašena zakonom od 21. listopada 1873.

Za svoj boravak, za vjenčanja, sudjelovanje na sajmovima itd., Židovi su do 1846. morali plaćati tolerancijske takse. U Zagrebu je 1838. godine tolerancijsku taksu plaćalo 38 židovskih obitelji. Na kongresu židovskih izaslanika u Pešti 1846. godine, otkupljena je tolerancijska taksa za iznos od 1,200.000 forinti u toku od deset godina. Na Zagreb je otpala suma od 8.105 forinti.

Židovske su općine trebale i posebne carske dozvole za kupovinu zemljišta za groblja (što je zapravo uvijek bila prva briga novih doseljenika), za kupovinu zgrada za religijske ili edukativne potrebe itd. U prvo vrijeme nije bilo izgrađene sinagoge (hrama), nego se bogoslužje održavalo u adaptiranim prostorima.

Dajemo nekoliko podataka o tome kako se mukotrpno stjecala židovska «imovina» pa makar se radilo o komadiću zemlje za ukop svojih članova.

Tako je 1811. židovska općina u Zagrebu kupila zemljište za groblje, veličine 100 hvati, u blizini crkvice Sv. Roka od Pavla Antolkovića za sumu od 650 forinti. To je groblje prošireno 1835. kada je Hevra Kadiša kupila zemljište «Mali Tuškanac», veličine oko 480 hvati od Marije Cezarec, a već 1844. groblje je opet prošireno kupovinom zemljišta od Juraja i Agneze Smešnik (280 hvati). Na Rokovom groblju se pokapalo do 60-tih godina. Ta su proširenja ujedno i dokaz povećanja članstva židovske općine ali i njene kupovne moći.

Postojalo je i Petrovo groblje, koje je zapravo nastalo nakon burnih događaja u zagrebačkoj židovskoj općini 1843. godine kada su se u posebnu općinu odvojili ortodoksni (laškouličanski) Židovi pod vodstvom rabina Pallote. Tada im je njihov zaštitnik, biskup Juraj Haulik, iznajmio za groblje zemljište «Zbirac» (godišnja najamnina 4 forinti i 20 novčića). No to je zemljište, zbog udaljenosti, kasnije bilo zamijenjeno sa zemljištem kmeta Hranitela koje se nalazilo iza Petrove crkve.

Nakon što je otvoreno groblje na Mirogoju 1878, ova su groblja prestajala postojati.

Slično je bilo i s kupovinom zemljišta ili objekata bez kojih nije bio moguće djelovanje židovske općine:

Bogoslužje je najprije bilo u Lukačićevoj kući u Petrinjskoj ulici 12. Godine 1833. dozvolila se kupnja zemljišta za gradnju hrama (za što nije bilo novaca), ali je kupljena kuća za bogomolju i rabina na uglu Petrinjske i Amruševe ulice, za 2330 forinti.

Zbog povećanih potreba unajmila se kasnije prostorija za bogomolju u Čačkovićevoj ulici (danas Gajeva). Prilikom posvećenja te bogomolje propovijed je održao Mavro Goldman, rabin školovan u Pragu.

Laškouličanci (ortodoksi) su željeli izgraditi svoj hram i dobili su u tu svrhu zemljište od biskupa Haulika za najamninu od 10 forinti srebra. Ako se hram ne bi izgradio, što se i dogodilo, zemljište se vraća u vlasništvo biskupa. Oni su uredili svoju bogomolju u Ružinoj ulici (danas Kurelčeva).

Postoji popis članova «Laškouličanske» općine iz 1848. godine koji citiramo iz knjige Gavre Schwarza:

Neufeld, Samuel Stern, Joseph Fisher, Heinrich Stern, Eichner, Wellisch, Rosenfeld, Samuel Weiss, Zaghaft, S. Schwarz, Ehrenreich, L. Spitzer. Lobl, Ornstein David, Bauer, Deutsch Benjamin, Frohlich, Honigsberg M., Honigsberg S., L. Ornstein, Simon Pick, Ig. Stern, Albert Stern, Adolf Weiss.

Nakon prodaje općinske kuće zbog financijskih neprilika 1833, kupljena je 1852 nova kuća. U zgradi je bila vijećnica, stan rabina, a u dvorištu u posebnoj zgradi bogomolja.

Od obitelji Kobaltz za 14.000 forinti kupljena je kuća u Petrinjskoj ulici broj 360 (Židovi su posudili 3.200 forinti, a ostatak je ostao uknjižen). Tada je Općinu sačinjavalo svega oko 40 židovskih obitelji.

Proširenjem zemljišta, na inicijativu nadrabina dr. Hoseje Jakobija podignuta je nova općinska zgrada, a na zemljištu gdje je bila stara sinagoga podigla je svoju zgradu Hevra Kadiša. Na četvrtom zemljištu djelovao je «Makabi» koji je kasnije dobio svoju zgradu.

U općinskoj kući bila je smještena i škola, osnovana 1841. godine, koja je 1855. imala tri razreda tzv. «Trivialschule», a od 1898. «osnovna škola izraelitične vjeroispovjedne općine sa pravom javnosti» smještena je u novoj zgradi u Palmotićevoj ulici.

Godine 1862. Židovska je općina zamolila za dozvolu za izgradnju sinagoge na početku nove ulice koja je trebala voditi od Jelačićevog trga do današnjeg Zrinjevca (danas Praška ulica). Nakon dobivanja dozvole donesena je odluka o gradnji sinagoge¹ (1863). Osim kupnje zemljišta Općina je priložila i 2.000 forinti za izgradnju prometnice, a prilog je dao i Emanuel Prister uz uvjet da ulica bude završena u 1865. godini.

Plan za novu sinagogu napravio je arhitekt Franjo Klein, a gradnja je započela 1866. godine. Posvećenje sinagoge bilo je 27. rujna 1867. godine. Sinagoga je srušena 1942. godine.

Što je bilo s imovinom općine i njezinih članova?

Zakonskom odredbom o podržavljenju židovske imovine od 30. listopada 1942. godine cjelokupna je židovska imovina konačno konfiscirana bez naknade i iznimaka.

3. Porijeklo članova zagrebačke općine

Gavro Schwarz je prilikom opisa 116 obitelji prvih Židova u Zagrebu (između 1840-1843), nabrojao mjesta odakle su oni došli. Posebno su vođeni muškarci, a posebno žene, prema zemljama porijekla (i gradovima). Mi smo proučili te popise i opise i uspjeli pokazati porijeklo većine prvih židovskih naseljenika u Zagreb. Dodali smo i neke podatke iz matice vjenčanih u Zagrebu u razdoblju od 1858. do 1879. godine (oni u pisani kurzivom).

To će možda posebno zanimati one koji traže porijeklo svojih obitelji, odnosno svoje korijene.

Ugarska (Mađarska)

Bonyhad: Klein Aleksander, Eichner Samuel, Rosenberg Ignac, Rosalia Rosenberg Roszai Antal, *Eishner Ignatz, Pollak Johana*

Budim - Altofen: Heimbach Leopold, Dr. Schonstein Leopold

Budim: Moses Samuel; **Földvar:** Baumgartner Leopold;

Güns: Spitzer Moritz, Terezija Spitzer;

Kaniža Velika: Hermina Schwarz, Samuel Schwarz, Nanette Lichenstein, Šarlota Hirschl, Terezija Lederer, Amalija Hertman, Kati Hirschler, Nanetta Weiss, Stern Abraham, Julija Kostler, Heinrich Stern, Šarlota Feigelstock, Betlheim Jakob, Roza Stern, Roza Mayer, Šarlota Politzer, Ana Bachrach; *Schwarz Friedrich, Singer Henriette, Bachrach Eduard, Scherz Simon, Kohn Josef, Scherz Simon, Lowy Ignatz, Bachrach Friedrich Kurschner Heron, Weinberger Jakob. Stern Cecillie, Spitz Cecillie, Neuman Karolina Schlesinger Rosa*

Kormend: Nanetta Gross, Fürst Heinrich, Fürst Jakob, Marija Fürst; Karadazs David, *Steinhardt Moritz, Karpeler Regine, Buchler Johana, Buchler Albert, Buchler Fany, Prager Bela*

Lengyeltot: Brill Josef; **Palotta:** Palotta Aron; **Papa:** Abraham Hertmann, Babeta Steiner, Hertman Samuel, Schwarz Josip;

Pest: Emina Pollak, Wellsch David; *Kohn Samuel, Marcus Samuel*

Pressburg: Rozalija Hirsch, Katarina Langraf;

Rechnitz: Jozefina Deutsch, Angelus Jakob, Langraf Jakob, Regina Lowy, Babeta Leitner, Helena Guttermann; *Angelus Jakob, Langraf Gustaf, Kronfeld Gustav, Spiegler Friedrich*

Györmory (Feher): Deutsch Albert; *Deutsch Leopold*

Szombathely: Hofmann Samuel (**Steinmanger**);

Szigetvar: Ignaz Deutsch, Katarina, *Weiss Herman, Kremsir*;

Tapio: Klein Bernhard; **Vasvar:** Muller Jakov;

Vasan-Veszprem: Guthardt Josip, Hochstadter Josip;

Zala Egerszeg: Katarina Weinberger; **Zala Lővo:** Johana Schwabenitz, *Bruckner Moritz, Kohn Salamon, Kohn, Deutsch Babette, Schwabenitz Leopold*

Austrija:

Deutschkreutz: Neufeld Heinrich; **Gross-Magendorf:** Hirsch Adolf, Babeta Frei;

Kitze: Goldzieher Markus;

Güssing: Stiegler Ašer, Rozalija Sommer, Rozalija Kaufmann, Julija Ungar, Kaufmann Filip, Tereza Neufeld; *Benfeld Terezija, Alexander Jonas, Ornstein Rosalie Neufeld Gina, Schonheit Katharina, Pollak Leopold, Alexander Šandor, Mayer Šandor, Kaufman Jakob, Kellner sarafina, Rosenberg Max, Bendiner Heinrich, Rosenberg, Bichler Moritz, Neumann Aleksander, Risenberg Leopold, Sconheit Therese Schonheit Cecillie, Schonheit Johana, Aleksander Bernard, Weiss Jakob*

Lakenbach: Henrijeta Spitzer, Katarina Spitzer, Hirschler Geršon, Naneta Spitzer, Šarlota Spitzer;

Mattersdorf: Heinrich Kohn, Johana Kohn, Šarlota Kohn,

Schlaining: Naneta Linenberg, Schweizer Salman, Julija Weiss, *Honisberger Katarina*

Steiner Netti, Gunsburg Josefina, Grunwald, Honmigsberg Cili, Rosenberg, Hirschl Heinrich, Hirsch Paulina, Kern Alexander, Heinrich Ignatz

Čehoslovačka republika:

Gross Meseritsch: Blum David, Holzmann Sigmund; **Komorn:** Schwarz Ignac;

Drovišnje Arva : Ehrenfreund Ignac, Rezi Bankner;

Holitsch (Njitra): Loffler Moše; *Stern Aleksandar*

Kaschau: Rotter Ignac; **Lipto Szt. Miklos:** Leopold Friedlander;

Neuschloss: Neuberger Simon; **Eidlitz:** Rosenzweig Eduard; **Nuesohl:** Julija Weiss;

Neuzettisch: Epstein Ignac; **Nikolsburg:** Tereza Herzl;

Polna: Jakob Weiss, Pulzer Leopold, Weiss Simon;

Pohrlitz: Schuller Hirsch Heinrich; **Saaz:** Neuberger Simon;

Surany: Braun Moritz, Weiss Adam; **Hranice:** Siebenschein Josip;

Tapolscsany: Tereza Blum; **Trebtsch:** Benjamin Deutsch; **Trencsen:** Epstein Wolf; **Ung. Brod:** Frankl Johan; *Frankl Leopold*

Nemesker (Sopron): Amalija Deutsch; **Waag Neustaldt:** Hana Lowy.

Njemačka: Pruska i Bavarska

Bungt Bayern: Kahn Josip; **Schlichtigsheim:** Emanuel Sachs; **Merzbach Bayern:** Franciska Schneider; **Ottonson Bayern:** Emilija Simonsfeld

Poljska:

Bielitz: Ema Goldsmidt; **Jaroslav:** Segen Emanuel; **Krakov :** Figantner Josip, *Herz Moses Sauerbrunn Marcus, Regina Horovitz;*

Liska: Rosenfeld Israel; **Rezov:** Rozalija Ornstein; **Tarnov:** Sismann Josip

Italija

Gradiška (Gradisca kraj Goricije) : Prister Emanuel, Karolina Prister, Prister Girolamo, Karolina Luzzato, Babeta Luzzato, Regina Prister.

Navedeni nazivi i lokacije mjesta porijekla prvih Židova koji su došli u Zagreb, odnose se na područje u tadašnjim granicama Austrougarske monarhije.

Te su se granice kasnije mijenjale, a s njima i imena gradova pa i imena Židova, što posebno upozorava **Malcom Scott Hardy**. Tako se npr. grad Gusing, koji se danas nalazi u Austriji nekada zvao Nemet Ujvar i pripadao mađarskoj grofoviji Vas. Olsnitz je promijenio ime najprije u Musas Zombat a kasnije u Murska Sobota itd.

Prede zagrebačkih Židova istraživao je i **Lavoslav Šik**. osobito za zagrebačkih obitelji Alexander, Mayer, Friedrich, Herzer, Spiegler, Hoffmann, Schwartz, Wohlmüt, Weiss, Hirschl, Rosenberg koji su bili porijeklom iz Željezne županije (Eisenstadta), iz mjesta Gussing, Schleining i Reichnitz.

Za Židove koji su prelazili iz jedne države i jednog kulturnog kruga u drugi bilo je poteškoća s imenima mjesta, obiteljskim prezimenima i prvim imenima. Osobito su nastali problemi nakon propasti Austrougarske 1918 i mnoga su mjesta u Mađarskoj pripala drugim zemljama (Hrvatskoj, Sloveniji, Slavoniji, Srbiji, Austriji, Rumunjskoj, Slovačkoj itd).

U polovini 19. stoljeća dolazi do mađarizacije njemačkih prezimena (koje su Židovi morali primiti 1787 godine), a kasnije se nastavlja proces slaveniziranja imena.

Gavro Švarc nadalje navodi da je u razdoblju **1840-1843.** (koje je pratio) bilo porijeklom iz samog Zagreba 28 muškaraca i 29 žena, a od ostalih krajeva Jugoslavije došli su: iz Bistrice (Rozalija Grinwald), Cernika 1, Daruvara 3, Karlovca 3 , Kraljeveca 1, Ljubljane 1, Osijeka 1, Sv. Ivan Zelina 3 i Varaždina 8.

Ženidbe i udaje

Kasnije, u podacima iz Matice vjenčanih u Zagrebu, koju sam analizirala **u razdoblju od 1858. do 1879. godine**, dominiraju mladenci iz Hrvatske i to iz Zagreba (99) odakle su osobito porijeklom nevjestice, zatim je povećani broj Varaždinaca (10), grada koji je izgleda bio važna etapa u doseljavanju u Zagreb, ali se pojavljuju i mjesta kao Bistrica, Bjelovar, Brezovica, Cernik, Čakovec, Daruvar, Glina, Jakovlje, Jaska, Karlovac, Koprivnica, Kutina, Našice, Rugvica, Samobor, Sisak, Sv. Martin, Velika Gorica, Virovitica, a dolaze i mladoženje iz drugih krajeva Jugoslavije.

Ti nam podaci govore o nekoliko promjena u židovskoj populaciji: njena relativno velika geografska raspostranjenost, pojavljivanje novih generacija Židova koji su rođeni u našoj zemlji i konačno vrlo velika povezanost i razgranatost tzv. «tržišta za brakove» koji su u to vrijeme gotovo jedino bili između židovskih partnera.

Prema **Della Pergoli** ženidbe su rezultat djelovanja nekoliko grupa determinanata:

Sociokulturnih- prema kojoj obitelj ima centralni položaj u tradicionalnoj židovskoj kulturi

Socioekonomskih - stratifikacija u židovskoj zajednici, pitanje miraza koje se upisuje i u bračni ugovor- ketubu

Demografskih- relativno mali broj potencijalnih ženidbenih kandidata, pojava posrednika

Zakonskih- ograničenja brakova npr. samo najstarijeg sina u obitelji, dok su ostali obično migrirali.

Postojala je dakle migracija muškaraca koji su se priženjivali u druge zajednice ili su nakon što se etabliraju, doveli mladu iz svoje bivše sredine.

Uzevši u obzir gore navedene podatke i analize ustanovili smo nekoliko zanimljivih činjenica:

- Porijeklo vjerenika (ženika) i vjerenica (nevjesta) se sada često razlikuje.
- Djevojke u Zagrebu (i Hrvatskoj) postaju vrlo zanimljive, jer svojom udajom omogućuju dolazak novih Židova u Zagreb
- U vrijeme koje smo proučili, muškarci su ti koji migriraju u Hrvatsku, ali smo mogli pratiti i kako djevojke svojom udajom doprinose geografskoj raspostranjenosti židovske populacije u Hrvatskoj
- Židovi se pojavljuju u novim mjestima i nakon nekoliko godina (kada se etabliraju), žene se ili s djevojkama iz

kraja iz kojeg su došli ili s djevojkama u mjestu u koji su se doselili.

- Također smo ustanovili da često postoje velike razlike u godinama između ženika i nevjestice. Ženici znaju biti čak deset i više godina stariji od nevjestice.
- Zbog toga što su muškarci u prosjeku stariji u vrijeme ženidbe događa se različita «ponuda» muškaraca i žena za brakove u nekoj populaciji i postoje periodične fluktuacije
- Ipak je u prosjeku starost nevjestice viša nego što je starost nevjestice u okolnoj populaciji toga doba koje su se udavale vrlo mlade osobito u ruralnim sredinama.
- Broj djece je veliki, 5-8, a često i više, ako dolaze i djeca iz ranijih brakova, nezakonite djeca su iznimka
- Rijetki su neoženjeni (celibat), obično se udovci i udovice ili rastavljeni (rastave su rijetke) ponovno žene.

Ortodoksna i sefardska općina

U svoja demografska istraživanja (objavljena 1933. godine) na osnovi matičnih knjiga židovske općine u Zagrebu (rođenih, umrlih, vjenčanih) **Gavro Schwarz** nije uključio članove ortodoksne i sefardske općine, jer su se njihove knjige vodile odvojeno od 1926. (do 1940). godine.

Odvojena židovska općina ortodoksa u Zagrebu registrirana je službeno 1926. godine, nakon dugog često i mučnog procesa nesuglasica i podjela.

Prve nesuglasice i podjele u židovskoj općini Zagreb nastale su zbog uvođenja reformi u bogoslužje i angažiranja novog rabinu Mavra Goldmanna (1840). Goldmanu je već 1843. otkazano, ali je 1844. ponovno izabran. Prestao je biti rabinom općine 1849. godine.

Na sjednicama je bilo i «eksomukacija» kada su neki članovi, zbog uvreda općinskog predsjednika bili odstranjeni sa sjednice, zabranio im se izbor u odbore na tri godine i isključeni su od časti u hramu na tri mjeseca

Stajalište političkih vlasti o tom sukobu, u ugarskoj kancelariji, a i banskoj vladi, bilo je da doduše treba gospodarstveno postojati jedna općina, ali da manjina ima pravo na svoju bogomolju, ali se nije odredilo tko će snositi troškove što je izazvalo spor dug petnaest godina (1841-1856), kada se općine ponovno ujedinjuju 30. ožujka 1856. godine, a ortodoksna sinagoga je zatvorena 1858. godine.

Nesuglasice su se ponovno razbuktale kada je izabran novi rabin Lavoslav Rokostein, kojega «starovjerci» (ortodoksi) ne priznaju.

Novi zakon o vjeroispovjednim odnosima i Zakon o uređenju izraelitskih bogoštovnih općina od 7.2. 1906. godine donio je

promjene u organizaciji židovskih općina. Tim zakonom je pripadnost židovskoj općini bila obavezna i u jednom mjestu je mogla postojati samo jedna općina, a sve dotadanje su ukinute kao javne i pravne institucije.

Novi je zakon razlikovao pitanja slobode savjesti od organizacijskih i pravnih pitanja. Iako je židovska konfesija jedna jedinstvena, postojale su obredne, liturgijske i jezične razlike među članstvom. Na osnovi toga je u jedinstvenoj zagrebačkoj općini osnovano 1906. «Udruženje starovjeraca članova izraelitske bogoštovne općine u Zagrebu», sa svrhom da obrazovne ortodoksne uredbe sačuvaju, unaprede i usavrše.»

Te su razlike kasnije dovele do osnivanja autonomne ortodoksne općine.

Potražili smo matične knjige ortodoksne općine (od 1926. do 1940. godine) u Matičnom uredu općine Centar, gdje se čuvaju i zapazili smo slijedeće.

Iz knjige umrli članova ortodoksne zajednice vidljivo je da su porijeklom bili iz Galicije (Rothstein), Rusije, (Zeitlin, Heršković), Rumunjske (Wieder, Mozes), Beča (Hessel, Engelsrath), Iloka (Hoffmann) ili su njihove mlade generacije rođene u Zagrebu (Hršković, Wieder, Zeitlin, Mozes)

Knjigu rođenih u **Ortodoksnoj općini** vodio je M. Steiner, sreski rabin. U knjizi se nalazio žig: Ortodoksna Jevrejska vjeroispovjedna općina u Zagrebu. Rabinat i matični ured.

Podaci su vođeni (prepisani) u novoj knjizi od 1925. do 1940. godine. Ukupno je od 1925. do 1940. rođeno 69 djece (u prosjeku znatno više nego u "neološkoj" općini).

Izvadili smo samo prezimena novorođene djece, koja nam govore o članovima te općine: Ta su se prezimena roditelja ponavljala gotovo svake odnosno svake druge godine kako su se ponovno rađala djeca:

Adler, Bleier, Buchler, Deutsch, Friedmann, Gunc, Guns, Guttmann, Hauer, Heršković, Hessel, Hirsch, Hoffman, Knaker, Marković, Mozes, Rothstein, Schlesinger, Schreiber, Schwabenitz, Spitzer, Stein, Stern, Wachsmann, Weiss, Weisz, Wieder, Zeitlin,

Analizirali smo i matične knjige sefardske židovske općine u Zagrebu, osnovane 1. veljače 1927. godine.

Povećani broj Židova u Zagrebu koji su porijeklom iz Bosne i Hercegovine (sefardi) zapaža se nakon raspada Osmanlijskog carstva. Austrougarska aneksija Bosne i Hercegovine donijela je novi režim, administraciju, pravila trgovanja, službeni jezik itd., što je izazvalo velike promjene u životu stanovništva.

To je navelo Židove da se počinju orijentirati na zapadne zemlje. Njihova se djeca školuju u Beču, Pragu i drugim

Austrougarskim središtima, trgovina se manje orijentira na dotadanje trgovačke partnere u Dubrovniku i Italiji.

Nakon raspada Austrougarske veliki dio bosanskih Židova prelazi u Zagreb gdje nastavljaju školovanje, ali i osnivaju svoja udruženja (Benevolencija) koja im omogućuju očuvanje kulture i identiteta.

Ekonomska kriza u Jugoslaviji uvjetovala je njihove daljnje migracije iz Bosne u Hrvatsku, osobito u Zagreb.

Matične knjige rođenja sefardske općine u Zagrebu su vođene od 1927. do 1941. godine. Naknadno je upisano za 1922. godinu 1, i za 1925. godinu 1 dijete.

Ukupno je rođeno 139 djece s prezimenima: Abinun, Albala, Albuher, Alkalaj, Almoslino, Altarac, Aruti, Atijas, Avram, Baruch, Baruh, Baruhović, Benjamin, Carfati, Cohen, Danon, Davičo, Demajo, Eškenazi, Gaon, Hajon, Hason, Kabiljo, Kajon, Kamhi, Kampos, Katan, Koen, Kohen, Kon, Kovačević, Kreskes, Leci, Levi, Levy, Lowy, Mandić, Mandolfo, Meov, Mevorah, Mihanović, Nahmijas, Nisan, Nisna, Papo, Parda, Pardo, Peso, Poljokan, Radanović, Romano, Salamon, Sason, Sasson-Žižić, Schnittlinger, Semo, Testa, Toledano, Zaraja, Zoraja, Zureff.

Neka su se prezimena ponavljala, jer je vjerojatno bilo više obitelji s istim prezimenom, npr. Levi, a isti su roditelji imali po nekoliko djece različite starosti.

Napominjemo da su svi podaci u matičnim knjigama pisani rukom, često teško čitljivim rukopisom, pa su stoga moguće greške u transkripciji.

Godine 1940. bilo je u Zagrebu 8.712 aškenaških Židova, 625 sefarda i 130. ortodoksa.

Holokaust je uništio tu cvatuću i perspektivnu židovsku zajednicu Zagreba, od koje se vratilo u Zagreb 1946. (prema službenom popisu) samo oko 10 % (1.222) njenih nekadašnjih članova

Molba za razumijevanje na kraju članka

Nadam se da je moj izbor podataka i tema pomogao čitaocima da bar donekle upoznaju razvojni put naše zajednice i brojne probleme ali i uspjehe koje je imala.

Prekratko je vrijeme i prostor, a i težak izbor tema, kojima bi se obilježilo najvažnije događaje iz života jedne zajednice, čiji su članovi postepeno i uporno gradili i stvarali ne samo svoju zajednicu nego i zajednicu u kojoj su živjeli, držeći se upute koju je, prema legendi, prorok Jeremiah poručio Židovima u dijaspori, u Babilonu:

«Traži mir i dobro grada u koji sam vas poslao i moli Boga za njegov napredak, jer u njegovu miru i vi ćete naći svoj mir»

ZASTAVE IZRAELA

Piše: *Željko Heimer*

5. Zastave izraelskih općina

Uvod

➤ Država Izrael administrativno je podijeljena u šest pokrajina (hebr. *Ma'hoz*, mn. *M'hozot*): Sjeverna (*HaTzafon*), Haifa (*Hefa*), Središnja (*HaMerkaz*), Tel-Aviv, Jeruzalem (*Yerushalayim*) i Južna (*HaDarom*)¹. Svaka se dalje dijeli na jednu ili više oblasti (hebr. *Nafa*, mn. *Nafot*). No ni jedne ni druge nemaju svoje lokalne organe vlasti, već su isključivo administrativnog karaktera, pa tako nemaju ni svojih zastava. Zastave imaju tek administrativne jedinice na trećoj razini - zajedničkim imenom ovdje nazvane jednostavno općinama. U Izraelu se razlikuju tri vrste općina - temeljnih jedinica lokalne samouprave:

- *Iriya* (mn. *Iriyot*) - gradska općina - veće urbane cjeline odnosno gradovi (engleski najčešće *Municipality*),
- *Mo'atza Mekomit* (mn. *Mo'atzot Mekomiyot*) - mjesne općine - manje urbane cjeline (engleski *Local Council*),
- *Mo'atza Ezorit* (mn. *Mo'atzot Ezoriyot*) - područne općine - uglavnom ruralna i slabije naseljena područja (engleski *Regional Council*).

Granice općina ne poklapaju se uvijek s granicama pokrajina i oblasti, pa tako neke općine teritorijalno pripadaju dvjema, pa i trima oblastima.

Osim područja koja pokrivaju općine, u Izraelu postoje i područja koja ne pripadaju pod teritorijalnu jurisdikciju niti jedne općine, već su na neki način „eksteritorijalna područja“ na kojima ulogu općinskih vlasti provodi državna uprava. U takva područja pripadaju, primjerice, vojne instalacije, morske i zračne

luke, rafinerije, prirodni rezervati i slično.

Broj općina vrlo se dinamično mijenja, kao što se vrlo često mijenja i status pojedinih općina, primjerice kada mjesna općina dosegne broj od 20.000 stanovnika, više ili manje automatski „promovira“ se u status grada. Što se zastava tiče, status općine ne utječe na pravo na korištenje niti na izgled zastave. U Izraelu ima 266 općina sva tri tipa (podaci iz 2001. godine). Od tog broja, prema istraživanju Dova Guttermana [5-1], gotovo sve koriste neku

5-1 Dimona (foto DG)

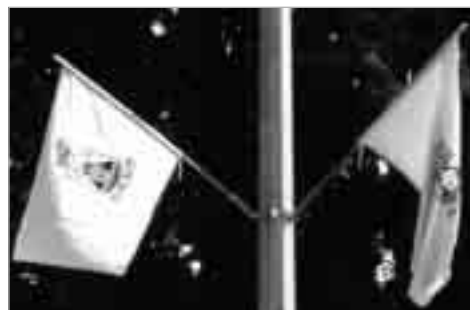
vrstu zastave s više ili manje službenim statusom, dok samo 30 općina ima jedno grb odnosno znak², a zastave ne koriste, a samo jedna općina (mjesna općina Zoran) nema ni grba ni zastave.

Pravna podloga općinskih zastava

Uz dva izuzetka, općinski se simboli pravno reguliraju tek oko 1958. godine. Jedino su *Haifa* i *Tel-Aviv* imali gradske grbove i prije stvaranja Države Izrael. Naime, *Haifa* je dobila gradski grb, registriran u londonskom *College of Arms* ranih tridesetih godina prošlog stoljeća,

a *Tel-Aviv* je usvojio svoj gradski znak 1934. godine prigodom proslave 25. godišnjice grada.

Godine 1958. *Knesset* je usvojio „Zakon o znakovima općina“ [5-2] prema

5-2 Haifa (foto ŽH)

kojemu općine mogu usvojiti svoje znakove. Te znakove mora odobriti Ministarstvo unutarnjih poslova, te se potom objavljuju u službenom glasniku (*Rasumot*). Taj zakon zamijenjen je 1974. godine „Zakonom o zaštiti znakova“ [5-3]. Novi zakon ne samo da omogućava općinama da usvoje znakove (grbove, lo-

5-3 Or Yehuda (foto DG)

goe), nego sada eksplicitno navodi i zastave među zakonski štijećene oznake općina (i ne samo općina, jer zakon određuje i pravo na usvajanje i korištenje zastave državnim institucijama odnosno

službama, kao i međunarodnim javnim institucijama koje djeluju u Izraelu). Ipak, zakonsku mogućnost registriranja zastava na taj način do sada nije iskoristila niti jedna jedina općina (*sic!*). Iako je do sada na temelju obaju tih zakona objavljeno oko 250 odluka u službenom glasniku (neke od njih od strane, sada već odavno rasformiranih i zaboravljenih općina), niti jedna općina nije se potrudila na taj način registrirati zastavu, već su samo registrirani grbovi. Stoga se zapravo ne može ni u kojem slučaju govoriti o službenim zastavama izraelskih općina, jer su sve one na neki način neslužbene. Ipak, gotovo sve općine koriste kakve-takve zastave.

Dizajn općinskih zastava

Sve izraelske općine, bez izuzetka, koriste zastave u kojima se kao element dizajna pojavljuje i općinski grb. Ipak, što se tiče dizajna općinske se zastave mogu klasificirati u nekoliko osnovnih uzoraka:

Uzorak 1: grb na jednobojnoj podlozi - najjednostavniji dizajn onaj je u kojem se na jednobojnu podlogu zastave aplicira općinski grb. Gotovo dvije trećine općina (njih 158) koristi zastave prema tom uzorku, u pravilu gotovo uvijek kad grb sadrži i naziv općine. Pri tome se mogu zabilježiti dvije podvrste: zastava s grbom prikazanim u svojim prirodnim bojama (tj. višebojno) te zastava s grbom prikazanim samo u jednoj boji. Nije neobično da se obje ove podvrste koriste i paralelno.

Uzorak 2: grb i natpis na jednobojnoj podlozi - kada općinski grb u svojem dizajnu ne sadrži ime općine, često se upotrebljava ovaj uzorak. Dodatni natpis, u pravilu puni naziv općine, najčešće se nalazi u donjem dijelu zastave i ispisan u jednom ili dva reda, a ponekad i kružno. Nešto manje od četvrtine općina (66) koristi taj uzorak. Kao poseban podtip ovog uzorka može se zabilježiti grupa zastava kod kojih se natpis pojavljuje na dva jezika (hebrejski i arapski - tipično kod mjesnih općina s arapskim stanovništvom), a u jednom slučaju

zabilježena je i zastava gdje se pojavljuje hebrejski i ćirilični natpis (*Kfar Kama*, čiji stanovnici su uglavnom Čerkezi).

Uzorak 3: zastave inspirirane nacionalnom zastavom - prethodna dva uzorka koristi više od 95 posto općinskih zastava, pa je malo zastava koje bi se mogle grupirati u neke druge kategorije. Ipak, devet je općinskih zastava koje osim grba na jednobojnoj podlozi sadrže uz gornji i donji rub pruge poput onih na nacionalnoj zastavi Izraela. Sedam od tih zastava zapravo je jednakog izgleda kao i izraelska zastava pri čemu je na mjesto *Magen Davida* postavljen općinski grb. U jednom slučaju (*Hulon*) općina koristi zastavu u kojoj su boje zamijenjene - tj. plavu zastavu s bijelim prugama, a u jednom (*Kirjat Gat*) umjesto plavih pruga iz nacionalne zastave pruge po bojama odgovaraju općinskom grbu (zelena i crvena).

Uzorak 4: zapravo je skupina „razno“. Tri su općine čije se zastave ne mogu svrstati niti u jednu od gore navedenih kategorija. *Kfar Saba* koristi zastavu koja bi bila klasificirana kao uzorak 2, da nisu na njezinu slobodnom kraju dodane dvije raznobojne pruge. *Givatajim* ima zeleno-bijelo-zelenu zastavu čija je bijela pruga dvostruko šira od svake zelene s grbom u sredini i donekle pripada u proširenu vrstu uzorka 3. Najneobičniju zastavu ima *Or Yehuda*, koja se sastoji od plavo-bijelo-narančastih valovitih nejednakih pruga s grbom i natpisom.

Osnovne boje zastave

Vjerojatno je najneobičnija činjenica vezana za izraelske općinske zastave u odnosu na zastave jedinica lokalne samouprave drugdje u svijetu ta da u mnogim slučajevima boja zastavnog polja nije jedinstveno određena. Tako određen broj općina koristi više od jedne inačice zastave, koje se razlikuju jedino u boji podloge. Zabilježeni su slučajevi upotrebe čak i do šest različitih varijanti boje podloge. Ta neobičnost se doduše očituje samo u nekim općinama, dok većina ipak koristi samo jednu inačicu zastave.

Guterman zaključuje da je u nekim slučajevima moguće naći određenu pravilnost u vezi s izborom boje zastave iako ne postoji sveobuhvatno pravilo. Plava i bijela nacionalne su boje Izraela, no pojavljivanje plave podloge u općinskim zastavama općina koje se nalaze uz more češće je nego u unutrašnjosti. Možda je najznačajnija pravilnost zabilježena u općinama između *Netanije* na sjeveru i *Nes-Cione* na jugu gdje se gotovo redovito za boju podloge izabire narančasta boja, koja se redovito povezuje s proizvodnjom naranča. U području *Negeva* pak zabilježena je česta upotreba žute boje, kao simbola pustinje, pri čemu je gotovo redovito grb u tim zastavama onda prikazan zelenom bojom kao simbol oaze.

Zastave općina

Svaka zastava na svoj način priča po jednu kratku priču o svojem gradu. Ovdje su prikazane samo neke.

Arad je grad na rubu Judejske pustinje oko 25 km zapadno od Mrtvog mora nepostedno uz *Masadu*. Ustanovljen je 1962. godine, a nazvan prema biblijskom mjestu *Tel-Arad*. Grb je usvojen 1966. godine [5-4]. U njemu je prikaza-

5-4 Tiberija (foto ŽH)

no brdo *Kidod* na kojem je grad izgrađen, a plamen predstavlja izvore plina koji su nađeni u blizini i koji predstavljaju industrijsku osnovu grada.

Ashdod je glavna izraelska teretna luka, izgrađen 1956. godine oko 25 km južno od *Tel Aviva*. Biblijsko naselje istog imena nalazilo se vjerojatno nešto više u unutrašnjosti. Grb je usvojen još dok je *Ashdod* imao status mjesne općine 1963. godine, te je potvrđen nakon dobivanja statusa grada 1969. godine [5-5], a na zastavi se nalazi u bijeloj boji

5-5 Rahat (foto DG)

na plavoj podlozi, sadrži prikaz lava i sidra što simbolizira glavnu karakteristiku grada - luku Judeje.

Dimona je jedan od desetak „razvojnih gradova“ osnovanih na inicijativu *Davida Ben-Guriona* i nalazi se u 35 km južno od *Beer-Sheve* u središtu pustinje *Negev*. U gradu se nalazi mnoštvo kemijskih, tekstilnih i drugih kompanija suvremenih tehnologija, a svjetski je poznata kao središte izraelskog nuklearnog programa. Žuta zastava sa zelenim grbom tipična je za pustinjske gradove, a cvijet u grbu ne samo da prikazuje *Magen David* i vezu s prirodom, nego svojim oblikom i naznačuje kemijsku i nuklearnu industriju. Grb je usvojen 1961. godine [5-6].

5-6 Hevel Eilat (foto DG)

Haifa je jedini grad u Izraelu koji ima povijesni grb. Također, *Haifa* je jedini grad koji ima grb nadvišen zidanom krunom. Grb prikazuje jedrenjak pred ulazom u haifsku luku sa svjetionicima na lukobranima. U suvremenom likovnom prikazu usvojen je 1959. godine [5-7], a

5-7 Sderot (foto DG)

koristi se na zastavi svjetloplave podloge barem od kraja 40-ih godina 20. stoljeća (ranije je zastava bila na crvenoj podlozi).

Herzlia je grad osnovan 1924. godine i nazvan prema *Beyaminu Ze'evu* odnosno *Teodoru Herzlu*, utemeljitelju cionizma. Herzlova originalna ideja o sedam zvijezda kao simbolu cionizma uključena je u gradski grb usvojen 1958. godine (uz manje promjene 1972. godine [5-8]). U grbu se još nalaze i maslinove grančice, jedrenjak i zupčanik kao simboli mira, položaja uz more i industrije. *Herzlia* koristi zastavu koja se temelji na cionističkoj zastavi, s gradskim grbom u sredini.

Grad *Or Yehuda* („Judino svjetlo“) nazvan je prema *Judi Elkalaju* iz Sarajeva, jednom od osnivača religioznog cionizma 19. stoljeća. Grad je osnovan 1949. godine, smješten između *Tel Aviva* i zračne luke *Ben Gurion*, a grb je usvojen 1967. godine [5-9]. *Or Yehuda* ima neobičnu trobojnu zastavu s grbom u sredini, a te zastave mogu se vidjeti doslovno na svakom mjestu u gradu. Simboli u grbu naznačuju suvremeno naselje, prirodu, industriju te mjesto značajne bolnice.

Qiryat Motzkin nalazi se 12 km sjeverno od *Haife* u dolini *Zebuluna* (*Zvulun*), osnovan je 1934. godine, a nazvan je prema *Arieju Leib* *Motzkinu*, cionističkom

vodi. Iako u svojem grbu prikazuje brod, *Qiryat Motzkin* nije na obali, već je brod biblijski znak („grb“) plemena *Zebulun*. Drugi element grba usvojenog 1958. godine [5-10] jest toranj za vodu koji je još uvijek očuvan, kao i deveterokraka svjetiljka u kruni grba koja simbolizira *Hanuku*. Čini se da se preferira zastava zlatno-žute boje podloge s grbom i natpisom, ali se koristi i bijela. Do prije par godina osim grba u svojim prirodnim bojama, koristile su se inačice i s jednobožnim plavim prikazom grba i natpisom, na raznim podlogama - žutim, narančastim i plavim.

Rehovot je osnovan 1890. godine, da bi nakon stjecanja nezavisnosti postao središte izraelske znanosti utemeljenjem *Weitzmannova Instituta*. To se očituje u grbu usvojenom 1959. godine [5-11], koji sadrži mikroskop i knjigu uz plodove šipka, biblijskog simbola plodnosti i blagostanja. Zastava je bijela s grbom i crvenim natpisom.

Rishon le-Zion je prvo naselje osnovano na cionističkim principima 1882. godine (iako nije prvo suvremeno naselje, prije njega osnovana je *Petakh-Tiqva* 1878. godine). Povodom proslave 60. obljetnice grada, usvojen je grb koji prikazuje poljoprivredu te bunar [5-12]. U grbu se nalazi i poklič koji su radnici na bunaru uzviknuli u ključnom trenutku: „*Našli smo vodu!*“.

Tiberija (*Tverya*) nazvana prema rimskom caru *Tiberiju*, naziva se još i gradom *Kinereta*, odnosno *Galilejskog jezera*, osnovana je 18. g. n. e. Grb grada objavljen je 1958. godine među prvim grbovima koji su objavljeni u službenim novinama [5-13]. Na bijeloj zastavi prikazuje tvrđavu s fontanom i palama nad vodom jezera. ■

Napomene:

1 Sedma izraelska pokrajina je Judeja i Samarija (*Yehuda VeShomron*) poznatija kao Zapadna obala, no UN kao i većina drugih zemalja ne priznaju izraelsku vlast na tom području.

2 Kako u Izraelu ne postoji tradicionalna heraldika, u principu se ne može

govoriti o grbovima izraelskih gradova i općina osim tek u nekoliko izuzetaka grbova dodijeljenih u vrijeme Britanske uprave. Ipak, mnoge općine usvojile su znakove koji više ili manje nalikuju na grbove te, iako ti znakovi krše određena tradicionalna heraldička pravila pa se ne bi mogli smatrati grbovima, uobičajeno je sve znakove koji vrše funkciju grba jednostavno onda ipak zvati grbovima. Često je nemoguće povući čvrstu granicu između onih koji bi se mogli uz određenu toleranciju nazivati grbovima i onih koji se bliži drugim simbolima koji se koriste u slične svrhe kao što su znakovi, logoi, amblemi i slično. S obzirom na to da ne postoji razlika u načinu upotrebe tih znakova, opravdano ih je sve uvrstiti pod istim nazivnikom.

Reference:

- [5-1] Dov Gutterman: „*Sub-national Flags of Israel*“, in Jan Oskar Engene: „*Proceedings of the XX International Congress of Vexillology, Stockholm, 27th July to 1st August 2003*“, Bergen, Mordic Flag Society, 2004. ISBN 82-996983-1-6.
- [5-2] The Local Authorities (Emblems) Act, 5718-1958 (adopted 5 August 1958).
- [5-3] The Symbols Protection Act, 5735-1974 (adopted 9 December 1974).
- [5-4] *Rashumot, Yalkut ha-Pirsumim*, YP 1277, 19 May 1966.
- [5-5] *Rashumot, Yalkut ha-Pirsumim*, YP 1001, 28 March 1963; YP 1499, 16 January 1969.

- [5-6] *Rashumot, Yalkut ha-Pirsumim*, YP 825, 2 March 1961.
- [5-7] *Rashumot, Yalkut ha-Pirsumim*, YP 663, 16 April 1959.
- [5-8] *Rashumot, Yalkut ha-Pirsumim*, YP 631, 30 October 1958; YP 1846, 17 August 1972.
- [5-9] *Rashumot, Yalkut ha-Pirsumim*, YP 633, 13 November 1958; YP 1382, 3 August 1967.
- [5-10] *Rashumot, Yalkut ha-Pirsumim*, YP 631, 30 October 1958.
- [5-11] *Rashumot, Yalkut ha-Pirsumim*, YP 663, 16 April 1959.
- [5-12] *Rashumot, Yalkut ha-Pirsumim*, YP 633, 13 November 1958; YP 3882, 30 May 1991.
- [5-13] *Rashumot, Yalkut ha-Pirsumim*, YP 631, 30 October 1958.

Bnei-Shim'on

Eilat

Netivot

Hora

Tel Aviv-Jafa

Jeruzalem

Zahvala

Ovaj članak temelji se većim dijelom na radu g. Dova Guttermana iz Haife predstavljenom na XX. međunarodnom veksilološkom kongresu u Stockholmu, 2003. [5-1] U pripremi ovog teksta g. Gutterman je ljubazno pružio dodatne informacije i nova saznanja o općinskim zastavama Izraela.

Napomena uz prikaz općinskih zastava (na koricama):

Zastave gradskih, mjesnih i područnih općina Izraela. Kada se koristi više inačica zastava, na osnovnom mjestu prikazana je jedna (ne nužno najvažnija), a ostale su naznačene manjim sličicama. Slike zastava preuzete s FOTW-a, autori slika: Santiago Dotor, Dov Gutterman, Željko Heimer, Ivan Sarajčić.

65. GODIŠNJICA MASAKRA U BABINU JARU

Pod visokim pokroviteljstvom ukrajinskog predsjednika Viktora Juščenka, memorijalnog centra holokausta Yad Vashem iz Jeruzalema te Zaklade svjetskog foruma holokausta u Kijevu je u rujnu obilježena 65. godišnjica masakra u Babinu Jaru. Nacisti su 29. i 30. rujna 1941. godine u tom predgrađu glavnog rada Ukrajine poubijali više od 33 tisuće Židova, a masovna ubojstva u Babinu Jaru nastavila su se i kasnije, sve do oslobođenja grada 1943. godine.

➤ Na obilježavanju tragedije u Babinu Jaru sudjelovali su visoki gosti iz brojnih zemalja, među kojima i predsjednik Hrvatske Stjepan Mesić, izraelski predsjednik Moshe Kastav te crnogorski predsjednik Filip Vujanović. Hrvatsku židovsku zajednicu predstavljao je predsjednik Židovske općine Zagreb i Koordinacije židovskih općina u Hrvatskoj Ognjen Kraus.

Sudionici komemoracije, preživjele žrtve masakra te brojni gosti odali su počast ubijenima u Babinu Jaru. Predsjednici i visoki gosti položili su cvijeće i zapaljene svijeće kod spomenika žrtvama te u spomen na mrtve održali minutu šutnje, nakon čega su uslijedile ekumenske molitve.

U sklopu obilježavanja ove tragedije u Kijevu je bio organiziran i međunarodni forum pod nazivom "Pustite moj narod da živi". Bio je to drugi takav forum koji omogućava svjetskim čelnicima da se osobno uključe u širenje znanja o holokaustu te u borbu protiv bilo kojeg oblika antisemitizma, rasizma i ksenofobije. Prvi je održan 27. siječnja 2005. u Krakovu, prigodom obilježavanja 60. godišnjice oslobođenja zloglasnog koncentracijskog logora Auschwitz-Birkenau.

BABIN JAR - MASOVNA GROBNICA ŽRTAVA NACIZMA

Tijekom čitavog razdoblja okupacije Kijeva, od jeseni 1941. do oslobođenja grada 1943. godine, predgrađe grada Babin Jar bilo je masovna grobnica za stotine tisuća žrtava nacizma.

U samo dva dana, 29. i 30. rujna 1941. godine, nacisti su u Babinu Jaru ubili 33.771 kijevskog Židova. Do danas povjesničari nisu uspjeli utvrditi točan broj žrtava Babina

Nacisti su u kolovozu i rujnu 1943. godine, prije dolaska Crvene armije, ekshumirali i zapalili leševe iz masovne grobnice u Babinu Jaru u posljednjem pokušaju da sakriju tragove svojih zločina.

Jara, ali smatra se da je na tom mjestu ubijeno više od 100.000 ljudi, od toga najmanje 50.000 Židova.

Samo nekoliko dana nakon što su okupirali Kijev, nacisti su objavili proglas u kojem je stajalo da se svi Židovi 29. rujna 1941. godine u 8 sati ujutro moraju okupiti u predgrađu grada. Sa sobom su, prema naredbi, trebali ponijeti „dokumente, novce, vrijedne stvari, kao i toplu odjeću i slično“. Oni koji neće poštovati naredbu, napisali su nacisti, bit će ubijeni.

Na početku Drugoga svjetskog rata u Kijevu je živjelo 175.000 Židova, a velika većina vjerovala je u nacističku priču o deportaciji te nije znala da su nacisti još 26. rujna odlučili da će kijevski Židovi biti ubijeni u znak odmazde zbog niza napada na njemačke ciljeve.

Malo je onih koji se još uvijek sjećaju „marša smrti“ koji je završio u predgrađu, u Babinu Jaru. Još je manje onih koji ➔

Oleksandar Opengeim imao je tada samo četiri godine, ali još se jasno sjeća 29. rujna 1941. kada je njegova obitelj, kao i tisuće drugih kijevskih Židova, krenula iz grada prema Babinu Jaru.

„Tata je bio mobiliziran početkom rata, a mi smo ostali u Kijevu - mama, baka Sima, moj desetogodišnji brat Mirončik, moja trogodišnja sestra Manečka i ja“, sjeća se Opengeim.

Njegova obitelj vjerovala je da se radi o deportaciji i toga je dana rano ujutro krenula prema Babinu Jaru.

„Bilo je hladno, ali sunčano. Mama je u naručju nosila Manečku, gurala kolica s našim stvarima i mene čvrsto držala za ruku. Mirončik je nosio ruksak. Ulice su bile pune ljudi, većinom staraca, žena i djece“, priča muškarac plavih očiju i sijede kose.

Kada su došli do središta grada, malenoj Manečki je trebalo promijeniti pelene. Majka to nije željela uraditi na cesti i poslala je svog najstarijeg sina u stan obiteljskih prijatelja. Dječak se nije vratio...i tako je spasio svoju obitelj.

Zabrinuti Opengeimovi odlučili su se vratiti kući, nadajući se da će tamo pronaći malog Mirončika. Uzalud. Više ga nikada nisu vidjeli. Ali njegov nestanak spasio je obitelj, koja nije podijelila sudbinu ostalih kijevskih Židova ubijenih u Babinu Jaru.

Povratak u stan nije bio lak. Vlasnik stana nije ih želio pustiti da uđu iz straha od nacisti. Pala je noć i počela je padati kiša, a obitelj je pronašla sklonište u jednoj praznoj kući.

„Mama je čitavo vrijeme plakala. Nije imala mlijeka za Manečku. Bilo je strašno“, nastavlja svoju priču Oleksandar Opengeim.

Preživjeli su zahvaljujući ukrajinskoj obitelji Omelčenko koja ih je skrivala sve do dolaska sovjetske vojske u studenome 1943. godine.

„Riskirali su svoje živote i život svoje kćeri. Da su nas nacisti pronašli, sve bi ih ubili. Ali oni su s nama dijelili sve što su imali i skrivali nas za vrijeme racija“, sjeća se Opengeim.

Izložba o tragediji u Babinu Jaru

Kao dio komemorativnih događanja koji obilježavaju 65. godišnjicu masakra u Babinu Jaru, u Kijevu je 26. rujna otvorena izložba „Upozorenje za budućnost“.

Na izložbi, koju su otvorili ukrajinski predsjednik Viktor Juščenko i izraelski predsjednik Moshe Katsav, izložene su fotografije maskara, osobne stvari žrtava te brojni dokumenti.

“Vrijeme može izliječiti naše rane, ali ne može izbrisati te stranice

našeg sjećanja. Čovječanstvo mora još mnogo puta pročitati stranice o tragediji u Babinu Jaru, tu gorku pouku za nas i sve buduće naraštaje”, rekao je otvarajući izložbu Juščenko.

Moshe Katsav naglasio je da tragedija u Babinu Jaru “simbolizira najgore u čovjeku, želju za uništenjem, ubijanjem, prolijevanjem krvi”. Današnja generacija, rekao je Katsav, mora mladima u svim zemljama ispričati o tim strašnim vremenima kako bi se izbjegla svaka mogućnost da se takve tragedije ponove.

Izložba se sastoji od dva dijela. U prvome dijelu pod nazivom “Upozorenje za budućnost”, izloženi su arhivski dokumenti koji prikazuju nacističke zločine, a drugi je dio posvećen 1,5 milijuna židovske djece stradale u holokaustu. U tome dijelu pod nazivom “Nema dječjih igara” izložene su dječje fotografije, albumi, igračke i slike.

→ mogu razumjeti užas i samoću koju su ti ljudi osjećali suočeni s nacističkom mašinom smrti. Ta apsolutna samoća još uvijek ispunjava predgrađe glavnoga grada Ukrajine. To je samoća ljudi suočeni sa smrću.

Starci, žene i djeca u Babinu Jaru ubijeni su iz vatrenog oružja, a to je bio tek prvi u nizu sistematskih pokolja ukrajinskih Židova.

Tijekom Drugoga svjetskog rata ubijeno je više od 800.000 ukrajinskih Židova, a i danas se još uvijek istražuju mjesta masovnih grobnica u Ukrajini.

Tužna sudbina Babina Jara nije prestala pokoljem kijevskih Židova. Na tom su se mjestu nastavila masovna ubojstva sve do 1943. godine, a do te je godine na istom mjestu likvidirano →

U samo dva dana, 29. i 30. rujna 1941. godine, nacisti su u Babinu Jaru ubili 33.771 kijevskog Židova. Do danas povjesničari nisu uspjeli utvrditi točan broj žrtava Babina Jara, ali smatra se da je na tom mjestu ubijeno više od 100.000 ljudi, od toga najmanje 50.000 Židova.

Izraelski predsjednik Moshe Katsav naglasio je da tragedija u Babinu Jaru “simbolizira najgore u čovjeku, želju za uništenjem, ubijanjem, prolijevanjem krvi”.

→ još 60.000 osoba - Židova ali i deseci tisuća Roma, pripadnika pokreta otpora i sovjetskih ratnih zarobljenika.

Nacisti su u kolovozu i rujnu 1943. godine, prije dolaska Crvene armije, ekshumirali i zapalili leševe iz masovne grobnice u Babinu Jaru u posljednjem pokušaju da sakri-

ju tragove svojih zločina. Tek je na suđenju nacističkim ratnim zločincima u Nuerenbergu svijetu otkriven sav užas Babina Jara.

Izraelski predsjednik Moshe Katsav naglasio je da tragedija u Babinu Jaru “simbolizira najgore u čovjeku, želju za uništenjem, ubijanjem, prolijevanjem krvi”.

Tijekom vladavine SSSR-a vlasti su pokušale smanjiti veličinu drame, a desetljećima nakon rata bila su zabranjena okupljanja za godišnjicu pokolja.

Spomenik koji se danas nalazi u Babinu Jaru ne spominje podrijetlo žrtava, ali ukrajinska židovska zajednica je 1991. godine u blizini podigla spomenik u obliku menor, židovskoga sedmokrakog svijećnjaka.

U Ukrajini danas živi oko 500.000 Židova i ta je židovska zajednica četvrta po veličini u svijetu, nakon SAD-a, Izraela i Rusije.

U Ukrajini danas živi oko 500.000 Židova i ta je židovska zajednica četvrta po veličini u svijetu, nakon SAD-a, Izraela i Rusije. ■

Nataša Barac

Komemoracija u Kijevu (Babin Jar)

Predsjednik Koordinacije i ŽOZ-a, dr. Kraus te potpredsjednik ŽOZ-a, Saša Cvetković predstavljali su židovsku zajednicu Hrvatske na komemoraciji žrtvama Babin Jara u Ukrajini od 19. - 21. rujna 2006. Na poziv Euro-azijskog židovskog kongresa, a pod pokroviteljstvom Predsjednika Ukrajine, ta se komemoracija održala uz nazočnost brojnih političara i predstavnika židovskih zajednica. Delegacija ŽOZ-a ujedno je održala sastanke s predstavnicima Europskoga židovskog kongresa i Euro-azijskoga židovskog kongresa.

Sjećanje na Lavoslava Schwarza

povodom stote godišnjice njegove smrti

A tko je zapravo bio Lavoslav Schwarz?

➤ Stari Zagrepčani zgradu u Maksimirskoj 63 još uvijek zovu Schwarzov dom, a stanovnici Maksimira znaju da su u ulici koja nosi njegovo ime smješteni Dom zdravlja i centar za kulturu Maksimir. Malo tko se međutim pita tko je bila osoba čije ime nosi ulica.

Lavoslav, ili kako u nekim dokumentima stoji Leopold Schwarz, rodio se u Zagrebu 17. svibnja 1837. godine kao prvo od šestoro djece u obitelji Salamuna i Johane, rođene Schlenger. Bio je uspješan trgovac, zakupac soli i, premda imućan, živio je skromno dajući onima koji nemaju.

„Još za života dao je gradu Zagrebu dve stipendije za đake po 1.000Kr., a dva žid. općini.“* Lavoslav Schwarz umro je 14. listopada 1906. godine u Budimpešti, bez potomaka. Svu svoju imovinu namijenio je siromašnima, naročito vodeći računa o potrebi obrazovanja nadarene djece bez obzira na porijeklo, čime je dao neizbrisiv doprinos međuvjerskoj toleranciji, ali i ukupnom razvoju grada.

Na dan 14. listopada korisnici našeg Doma će, kao i svake godine, položiti cvijeće na grobnicu Lavoslava Schwarza u arkadama zagrebačkog Mirogoja. Toga dana, točno 100 godina nakon njegove smrti, u Domu će njemu u čast održati koncert naš poznati bariton Ronald Braus uz klavirsku pratnju Marija Čopora.

Oporuka - doprinos međuvjerskoj toleranciji i razvoju grada

Oporukom datiranom 4. svibnja 1905. ostavio je 10.000 K za osnivanje zaklade „da se od kamatnoga prihoda siromašna školska mladež bez razlike vjeroispovjesti tečajem školske godine nadijeli toplim objedom i legat od 10.000 K za osnivanje zaklade, da se svake godine o Božiću imade nadjeljivati siromašna školska mladež bez razlike vjeroispovjesti ➔

Grad Zagreb je prepoznao važnost i humani karakter Schwarzovih ideja te je na skupštini održanoj 14. svibnja 1928. ulica istočno od Doma nazvana njegovim imenom. Ta sjednica, kojom je predsjedao gradonačelnik Vjekoslav Heinzel, značajna je zbog činjenice da su toga dana prvi put u zagrebačkoj povijesti tri ulice dobile imena po zaslužnim građanima Židovima.

→ zimskim odijelom i obućom, nu pod uvjetom, ako kr. zem. vlada, odjel za bogoštovje i nastavu privoli, da se kamatni prohod spomenutih zapisa podjeljuje po grad. poglavarstvu isključivo samo za ovogradske pripadnike.“ Nadalje, ostavio je 10.000 K od čijih kamata „imade svake godine na dan smrti pokojnikove gr. poglavarstvo razdijeliti među siromake bez razlike vjeroispovjesti, a osobito među one za rad nesposobne“. Također je ostavio sumu od 6.000 K od čijih se kamata trebao održavati grob njegove majke i njezina drugog supruga Adolfa Hercela, te brata Sigmunda Hercela. Ovi su zapisi prihvaćeni na sjednici skupštine zastupstva slobodnog i kraljevskog glavnog grada Zagreba pod presjedanjem gradonačelnika Milana Amruša, dana 10. siječnja 1907.**

Lavoslav, ili kako u nekim dokumentima stoji Leopold Schwarz, rodio se u Zagrebu 17. svibnja 1837. godine kao prvo od šestoro djece u obitelji Salamuna i Johane, rođene Schlenger. Bio je uspješan trgovac, zakupac soli i, premda imućan, živio je skromno dajući onima koji nemaju.

Zagreb je prepoznao važnost i humani karakter Schwarzovih ideja

Ipak, najvećom njegovom ostavštinom smatram samu ideju osnivanja doma za stare i nemoćne Židove. Za kupnju zem-

ljišta i izgradnju doma ostavio je 200.000 K te 50.000 K za uređenje i opremu. Pored toga ostavio je 150.000 K za osnivanje zaklade iz koje bi se dom uzdržavao. Jedini uvjet koji je postavio jest „da taj dom i bolnica za sva vremena nose naziv „Zaklada Lavoslava Schwarza“ što treba jasno naznačiti s vanjske i unutarnje strane zgrade, te taj naziv treba održavati tako da bude čitak za sva vremena“.*.*** Iako je vodstvo tadašnje zagrebačke Židovske općine smatralo nepotrebnim osnivanje doma za desetak staraca i starica o kojima se općina i do tada brinula, poštivala se volja dobrotvora.

U Maksimiru, daleko od gradske gužve, kupljeno je zemljište i izgrađena zgrada, te su krajem prosinca 1910. godine useljeni prvi stanari. Tek se kasnije pokazalo da je Schwarz predvidio budućnost bolje od svojih suvremenika. Naime, nakon Prvog svjetskog rata potrebe za takvim domom naglo su rasle, tako da je 1939. godine u domu bilo smješteno 90 starijih osoba****.

Lavoslav Schwarz umro je 14. listopada 1906. godine u Budimpešti, bez potomaka. Svu svoju imovinu namijenio je siromašnima, naročito vodeći računa o potrebi obrazovanja nadarene djece bez obzira na porijeklo, čime je dao neizbrisiv doprinos međuvjerskoj toleranciji, ali i ukupnom razvoju grada.

I Grad Zagreb je prepoznao važnost i humani karakter Schwarzovih ideja te je na skupštini održanoj 14. svibnja 1928. ulica istočno od Doma nazvana njegovim imenom. Ta sjednica, kojom je predsjedao gradonačelnik Vjekoslav Heinzel, značajna je zbog činjenice da su toga dana prvi put u zagrebačkoj povijesti tri ulice dobile imena po zaslužnim građanima Židovima. Pored Ulice Lavoslava Schwarza, to

su Ulica Žige Epsteina i Ulica Lavoslava Hartmana. Stjecajem okolnosti sve su se tri ulice nalazile na području Maksimira, četvrti u kojoj se i danas nalazi Dom koji ponosno nosi ime svog osnivača. ■

Paula Novak

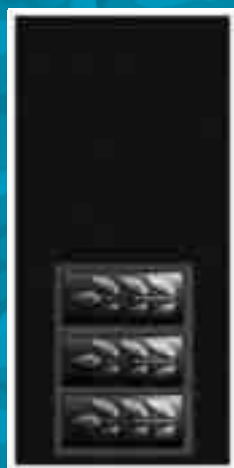
* Prof. Dr. Gavro Schwarz: „Povijest zagrebačke Židovske općine od osnutka do 50-tih godina 19. vijeka“, Zagreb 1939.

** Državni arhiv u Zagrebu, Zapisnik I. skupštine zastupstva sl. i kr. glav. grada Zagreba od 10.siječnja 1907.

*** Iz oporuke od 04. 05. 1905., prijevod s njemačkog Truda Preis-Hur

**** Dr. Gavro Schwarz: Spomenica Kuratorija Doma zaklade Lavoslava Schwarza, naklada društva prijatelja Schwarzovog doma, Zagreb 1940.

***** Državni arhiv u Zagrebu, Zapisnik skupštine zastupstva sl. i kr. glav. grada Zagreba održane 14. svibnja 1928.

ČINOVI I OZNAKE U IZRAELSKOJ VOJSCI

➤ U jeku ratnih zbivanja, ali i u vrijeme krhkog primirja, i vojnici izraelske vojske i njihovi gerilski protivnici uglavnom nose maskirne odore na kojima je teže vidjeti kakav čin ili rang dotična osoba ima. Na svakidašnjim i radnim odorama to je mnogo vidljivije, a sami nazivi činova nemaju barem s jezične strane nikakvih dodirnih točaka s nazivima činova u vojskama zapadno-europskih zemalja ili SAD-a.

U svakom slučaju ustrojstvo i gradacija činova ponajviše sliči upravo vojsci SAD-a, premda ima neke osobitosti. Neki se činovi mogu uspoređivati s odgovarajućim činovima u hrvatskoj vojsci, ali kod nekih je takva usporedba nemoguća.

Rav aluf označava čin u rangu američkog generalpukovnika, a označavaju ga dvije oznake u obliku lista, ispod kojih su prekríženi mač i graničica. Čin ispod njega je **aluf** (generalbojnik), koji ima oznaku manje, a brigadni general ima samo prekrížene mač i graničicu.

Stariji ili viši časnici u izraelskoj vojsci su **aluf mišne**, **sgan aluf** i **rav seren**. Ti bi nazivi u američkoj vojsci odgovarali činovima pukovnika, dopukovnika i bojnika, pa stoga nose tri, dvije i jednu

oznaku (u silaznoj putanji) kao i generali, ali bez dodanih prekrížanih mačeva i graničica.

Seren, **segen** i **segen mišne** su niži časnici odnosno kapetan (odgovara

činu satnika u hrvatskoj vojsci), stariji i mlađi poručnik. Uporaba izraza natporučnik bila bi posve neprimjerena, jer taj izraz pripada germanskim vojskama s kojima izraelska armija ni u strukturalnom niti u organizacijskom pogledu nema baš ništa. Oni nose oznake u obliku vodoravnih pruga ispunjenih graničicama, ponovo 3 - 2 - 1, u silaznoj putanji.

Katsin akademai i **k'tsin miktsoa** su kadeti, viši i niži, i na samom su dnu časničkih činova. Izraelski dočasnici oznake nose na rukavima kao pruge svi-nute u obliku slova „V“, iznad kojih je mali Davidov štiti, oznaka koju mnogi posve pogrešno nazivaju Davidovom zvijezdom.

Tri pruge označuju **rav nagada** odnosno najvišeg dočasnika koji bi odgovarao našem časničkom namjesniku, a slijede **rav samal bakhir** i **rav samal kitkadem**. S prugama, ali

bez Davidova štita, jesu **rav samal rišon** i **rav samal** - dva stupnja narednika. Unovačeni i stožerni dočasnici nose drugačije stilizirane oznake. ■

U svakom slučaju ustrojstvo i gradacija činova ponajviše sliči upravo vojsci SAD-a, premda ima neke osobitosti. Neki se činovi mogu uspoređivati s odgovarajućim činovima u hrvatskoj vojsci, ali kod nekih je takva usporedba nemoguća.

Jurica Miletić

Povratak izgubljenog plemena

O pripadnicima Bnei Menashéa (smatraju se potomcima Jakobova sina Josipa) ne postoji nikakva pisana dokumentacija, jer teško da bi se u nestabilnim uvjetima njihova života takva mogla i očuvati. Njihova je povijest prenošena usmenim putem, tj. od koljena na koljeno i obavijena u legende.

➤ Nakon sto sam pročitala odlični esej Zorane Baković "Židovi i Kina" u prošlom broju Ha kola, uočila sam u talijanskom dnevnom listu La Repubblica (na stranici na kojoj se najavljuje izložba hrvatskog Apoksiomena u Firenzi) zanimljiv članak o povratku izgubljenog plemena 'Bnei Menashé' iz Indije u Izrael, poslije 2700 godina lutanja.

Dopisnik lista, Alberto Stabile iz Jeruzalema, piše o povratnicima bademastih očiju, čvrste vjere i mongolskih crta lica koji su stoljećima lutali, proganjani, u nekoliko navrata prisilno konvertirani i koje je u Indiji 'otkrio' izraelski rabin Aliahu Avichail, znanstvenik koji se posvetio traganju za Židovima rastrkanim po svijetu. S ciljem da pomogne oko preseljavanja tih ljudi u Izrael, rabin Avilchai je 1979. godine utemeljio udrugu 'Amishav'.

O pripadnicima Bnei Menashéa (smatraju se potomcima Jakobova sina Josipa) ne postoji nikakva pisana dokumentacija, jer teško da bi se u nestabilnim uvjetima njihova života takva mogla i očuvati. Njihova je povijest prenošena usmenim putem, tj. od koljena na koljeno i obavijena u legende. Neke od tih legendi pričaju o prolasku preko mora crvene boje ili o voljenoj pradomovini, a sačuvali su i neke svetkovine koje bi

Novovjekovna priča indijsko/kineskih Bnei Menashé datira od polovine 20. stoljeća kad se jednome od njih, imenom Malachal ili Chaliangtanga, u snu prikazao Bog i naredio da se on i ostali pripadnici njegove skupine moraju provjeriti na judaizam i vratiti u domovinu svojih predaka.

mogle biti židovske, kao recimo svetkovinu posvećenu plodovima zemlje.

Dugo lutanje do Indije

Navodno povijest njihova lutanja datira od 722. godine prije naše ere, tj. vremena asirskog porobljavanja Izraela, kad su se neki pripadnici raspršenog Menashéova plemena nastanili u Kini, u pros-

torima između Tibeta i krajnjeg Istoka, da bi u novije doba, tj. u 19. stoljeću, neki od njihovih potomaka prešli u Indiju.

Njihova priča kaže da su u Kini Menashéove potomke prodavali kao roblje zbog čega su bili prisiljeni na konverziju, ali da su oni kriomice nastavili održavati svoje izvorne vjerske običaje. Nazivaju se Shinlung, dok ih antropolozi zovu Mizo-Kuki-Chin..

U posljednjih dvadesetak godina potomci Bnei Menashéa pojedinačno se doseljavaju u Izrael, da bi sada po prvi put veća skupina, njih 218, sletjela na telavivski aerodrom Ben Gurion, s iznimnim dozvolama za emigraciju. S obzirom da se radi o grupi, njihov su dolazak popratile polemike u medijima i u parlamentu. Naime, Bnei Menashé koji su se ranije pojedinačno doseljavali, živjeli su, zbog kontroverzne izraelske politike smještaja najnovijih povratnika u ➔

Svojom teorijom o hazarskoj konverziji Koestler je smjestio Aškenaze u srednjoazijsku kolijevku naroda s tezom da je jedino tako moguće objasniti velik broj Židova koji su teritorije istočne Europe i Azije nastavili prije pogroma u carskoj Rusiji i prije holokausta.

→ naselja na teritoriju dodijeljenu Palestincima, u pojasu Gaze, a žestoko su se opirali kasnijoj Sharonovoj odluci o napuštanja naselja Gush Katiff.

Do unutarnjih polemika u Izraelu došlo je zbog dolaska ove zadnje grupe Bnei Menashea, budući da je ministar za prihvat novih doseljenika, Zeev Boim, najavio da se tih 218 koji su se konvertirali prošle godine, ne mogu doseliti u Izrael prije nego što vlada odluči kako se postaviti prema doseljenju nekoliko tisuća onih ostalih Bnei Menashea koji se još nisu stigli konvertirati. Tada su ministra Boima napali, tvrdeći da je njegova odluka protuzakonita i da ne poštuje cionističke ni hebrejske vrijednosti. Tako je pod pritiskom tih prigovora grupi od njih 218 izdana jedinstvena dozvola, *una tantum*, uz odobrenje da se nasele u zoni Karmela, blizu Nazareta.

Prelazak ili povratak na judaizam?

Novovjekovna priča indijsko/kineskih Bnei Menashé datira od polovine 20. stoljeća kad se jednome od njih, imenom Malachal ili Chaliangtanga, u snu prikazao Bog i naredio da se on i ostali pripadnici njegove skupine moraju preobratiti na judaizam i vratiti u domovinu svojih predaka. U Indiji Bnei Menashé žive na indijskoj granici s Burmom u pokrajinama Maniour i Mizoram gdje su ih, prema priči, anglikanski misionari prisilno pokrštavali početkom 20. stoljeća. No gledajući iz današnje engleske perspektive, teško da bi se nekome moglo izdati dozvolu za doseljenje samo na osnovi sna, a još teže povjerovati da bi misionari, inače danas poslovično tolerantne anglikanske crkve, vršili prisilne konverzije i to tako kasno kao što je početak 20. stoljeća.

Njihov dolazak u Izrael podupire rabin Avachali koji im pomaže sve od kad ih je otkrio, usprkos protivljenju izraelskih vladinih udruga odgovornih za useljenje. Tako je polemika o njima s Velikim rabinatom potrajala nekoliko godina, da bi ih tek poslije dugotrajnih pregovora →

Španjolski slikar Fransicco de Zurbaran (1598-1664)
serija Jakob i njegovih 12 sinova koji su utemeljili 12 plemena Izraela.

→ priznali za Židove 2005. godine. Tada je iz Izraela krenula u Indiju 'task force' radi konverzije na judaizam onih Bnei Menashéa koji to žele. No ova je akcija izložila riziku, inače odlične odnose Izraela s Indijom, s obzirom da su ostale indijske manjine tvrdile da se Židove favorizira.

* * *

*Ova me priča podsjetila na mnoge druge kakve se godinama talože u riznici informacija ili gomilaju u našem fundusu znanja bez da im posvećujemo posebnu pažnju, da bi tek ponekad izbile na površinu nečim izazvane, možda i kao asocijacija. Recimo, čim netko spomene 'plemena Izraela', prvo mi padne napamet 13 veličanstvenih portreta Jakoba i njegovih 12 sinova, od kojih je svaki osnovao po jedno pleme Izraela, kako ih je zamislio i velebno naslikao španjolski slikar Francisco de Zurbaran prije 250 godina. No čak su i portreti ovih patrijarha, izvorno naručeni za

U mnoštvu stanovnika Kabula koje se činili Tadžici, Hazari, pripadnici raznih Paštunistanskih plemena, Indijci među kojima su posebno uočljivi bili Sikhi, naravno da je bilo i Židova.

ukras jedne katedrale u španjolskim kolonijama Južne Amerike, imali svoju židovsko-lutalačku sudbinu.

Gdje su izgubljena plemena?

U španjolskim kolonijama u 16. i 17. stoljeću općenito je bilo uvriježeno mišljenje da izvorni stanovnici Novog svijeta vuku svoje porijeklo od disperziranih plemena Izraela. Zbog toga dvije istovjetne Zurbaranove serije Jakoba i njegovih sinova krasi katedrale u Limi u Peruu i u Puebli u Meksiku. No slike o

kojim je riječ nikad nisu stigle na određite jer su, prema jednoj verziji, jedrenjak koji ih je transportirao u Karipskom moru napali engleski gusari. Oni su slike patrijarha, zajedno s ostalim plijenom, dopremili u Englesku gdje ih je od gusara otkupio palatinski biskup od Durhama za ukras svoje palače u mjestu koje se, valjda po biskupima, zove Bishop Auckland. Kad je prije nekoliko godina Anglikanska crkva odlučila te Zurbaranove portrete patrijarha staviti na dražbu, da bi popunila svoj mirovinski

srednjoazijskog naroda Hazara čiji je vladar, tj. Khan, u 10. stoljeću izabrao judaizam kao nacionalnu religiju. Hazarski je Khan tom odlukom zaključio veliku religijsku debatu vođenu na njegovu dvoru na njegov poziv, između predstavnika Islama, Istočnog i Zapadnog Rimskog carstva i jednog mudrog rabina. Svojom teorijom o hazarskoj konverziji Koestler je smjestio Aškenaze u srednjoazijsku kolijevku naroda s tezom da je jedino tako moguće objasniti veliki broj Židova koji su teritorije

Dijaspora
Bnei
Menashe

fond, bili su neko vrijeme izloženi za javnost u Nacionalnoj Galeriji u Londonu.

No tada je navedena druga priča njihove provenijencije, a prema kojoj ih je u Englesku iz Španjolske uvezao jedan trgovac tek oko 1726. godine, da bi ih od njega otkupio jedan trgovac židovskog porijekla, Benjamin Mendez, nakon čije su smrti prodajom stigle u kolekciju biskupa od Durhama.

Arthur Koestler i Hazari

Ali da se vratim izgubljenom plemenu. Mnogi sigurno pamte kako je sedamdesetih godina 20. stoljeća odjeknula hipotetička teorija Arthura Koestlera o Hazarskoj konverziji¹. Koestler je pokušao dokazati da Aškenazi potječu od

istočne Europe i Azije nastavali prije pogroma u carskoj Rusiji i prije holokosta.

Kako u njegovo vrijeme nije postojao DNA ili genetički otisak, njegovi su se dokazi manje više sveli na ovu, inače, dosta dobro dokumentiranu vjersku debatu kao i na neke orijentalne običaje kod istočno europskih Aškenaza. Osim toga Koestler je utvrdio sličnost jidiša i nekih azijskih jezika, zatim mu je poslužila činjenica da su se mnogi Židovi odijevali u kaftane, tipičnu komotnu istočnjačku odjeću, ili živjeli u uskim uličicama geta nalik tijesnim i uskim ulicama istočnih gradovima, ili da njihov način ishrane imao orijentalno porijeklo. →

Trinaesto pleme u Afganistanu

→ Posebno me zaintrigirao esej Zorane Baković jer sam u nekoliko godina provedenih u Pakistanu slušala mnoge priče o tome kako su se poslije propasti Judejskog kraljevstva i nakon prve dijas-pore, u susjednom Afganistanu nastanili upravo ti Židovi izgubljenog 13. plemena. Štoviše, kako se općenito govoreći tamo teško razaznaje povijest od legende, neki ljudi još uvijek vjeruju da Afganci potječu od izgubljenog plemena Izraela. Takve se tvrdnje moglo lako oporeći jednom šetnjom kroz glavnu kablusku trgovačku ulicu, koju su u ta zlatna 'hipijevska' vremena, početkom sedamdesetih godina prošlog stoljeća, putnici i drugi namjernici popularno zvali 'Chicken street'. Već sama neviđena raznolikost fizionomija pripadnika raznih grupa koje su živjele na teritoriju Afganistana, bila je najbolji protudokaz toj teoriji, osim što je ta raznolikost fascinirala. U tom mnoštvu stanovnika Kabula koje se činili Tadžici, Hazari, pripadnici raznih Paštunistanskih plemena, Indijci među kojima su posebno uočljivi bili Sikhi, naravno da je bilo i Židova.

Potvrdilo se to kad su prvi zapadnjački ratni reporteri 2001. godine ušli u netom od talibana oslobođeni Kabul. Jedan od tih reportera za subotnji prilog engleskom listu The Guardian poslao je izvješće o posljednja dva rabina u potpuno porušenom i ratom opustošenom gradu. Ta dvojica, izgledom gotovo biblijskih patrijarha, ostali su tvrdoglavo čuvati svoje dvije napola urušene sinagoge i godinama svakodnevno podnosili teška zlostavljanja talibana. Nekim su čudom preživjeli, a njihove su se obitelji davno bile odselile u Izrael. Njih dvojica, odjeveni u lokalnu odjeću *šalvarkamiz* i obrasli u dugačke proročke brade međusobno su bili na smrt zavađeni, godinama nisu komunicirali, osim što su jedan drugoga proklinjali teškim kletvama, do neba i natrag.

Spoj budizma i helenizma

U tim azijskim prostorima gdje se povijest i legende miješaju, postoji obilje hipotetičnih teorija vezanih za porijeklo ovog ili onog Paštu ili drugih plemena, tako da često pripadnici ponekih od njih za sebe tvrde da su baš oni to izguljeno pleme Izraela, a neki su drugi članovi ponekih od ratničkih plemena, visoki i svjetlooki, obilježja inače u tim krajevima

rijetkost, tvrdili da su njihove svijetle oči dokaz helenskog porijekla, tj. da su baš oni potomci starogrčkih ratnika cara i velikog vojskovođe Aleksandra Makedonskog, koji je tuda vojevao u svom pohodu na Indiju i usput za svoje generale osnivao mala kraljevstva u 4. stoljeću prije naše ere.

Tad je i nastao taj bizarni spoj budizma i helenizma, poznatiji u povijesti umjetnosti kao umjetnost Ghandare. Sigurno je da su i tu vojsku pratili, opskrbljivali ili s njom trgovali židovski trgovci koji su na tim prostorima vjekovnih karavanskih putova od davnine osnivali svoje trgovačke baze. No osim bogatstva afganistanskih priča, postoje još mnoge druge o Židovima prve dijas-pore koji su u Indiju stigli iz Kine, a koje mi je nekoć ispri-povijedao jedna profesor matematike, Indijac iz Kalkute čije je porijeklo definitivno bilo židovsko preko Kine, premda su njegovi preci u neko doba bili konvertirani. Poglavitito se sjećam opisa sinagoge na samom jugu Indije koja je u neko vrijeme iz Kine u cijelosti od tamo prenesena. Bila je iznutra potpuno rekonstruirana i obložena tirkizno plavim i oslikanim keramičkim pločicama koje su datirale iz antiknog doba kineskog carstva, a u jednoj ju je svojoj knjizi detaljno opisao Salman Rushdie.

O kolonijama Židova na jugu Indije pričala mi je mnogo i moja prijateljica, povjesničarka konverzija, dr. Ines Županov koja je to područje detaljno istraživala i na tu temu objavila u znanstvenom svijetu nekoliko vrlo cijenjenih i fascinantnih knjiga.

Zato sam sigurna da u vlastitoj riznici znanja svatko od nas ima poneku sličnu priču o izgubljenom plemenu Izraela, a kada bismo ih sve skupili, učas bi nastao podulji roman. ■

©Vesna Domany Hardy

¹ Arthur Koestler '13th Tribe' 1976.

LOGORAŠKA POŠTA

Piše: Jurica Milić

Djelo *Encyclopedia Judaica*, koju je izdavač Keter Publishing realizirao na CD-romu, donosi pregršt podataka o koncentracijskim logorima na tlu tzv. NDH, i bogato ilustrira logorašku korespondenciju, odnosno poštanske cjeline na kojima se nerijetko kao dio tiskanog teksta može pročitati PISANJE JE NAGRADA ZA DOBAR RAD I VLADANJE, I DAJE PRAVO NA PRIMANJE PAKETA.

U uvodnom se dijelu spominje kako su travnja 1941. tadašnju Jugoslaviju okupirale njemačke, mađarske, talijanske i bugarske postrojbe i kako je zemlja bila podijeljena na nekoliko dijelova. Jedan je dio zauzimala tvorevina zvana Nezavisna država Hrvatska koja se protezala na dijelovima Hrvatske i Bosne i Hercegovine. Proganjanje Židova započelo je trenutačno, i prvi je koncentracijski logor bio ustanovljen svibnja 1941. Do kraja rata, u logorima su završile dvije trećine ukupne židovske populacije zemlje. Mnogi su Židovi bili ubijeni u logoru Jasenovac, a godine 1942. započelo se s deportacijama u Auschwitz. Sva je prilika da su smrti izbjegli uglavnom oni Židovi koji su se uspjeli dokopati talijanske zone.

Logori u NDH

Glavni koncentracijski logori bili su Jasenovac i nedaleka Stara Gradiška. Bio je to kompleks koji je obuhvaćao pet logora u kojima je umoreno bilo oko 100.000 osoba, uključujući 20.000 Židova od ukupnog prijeratnog židovskog stanovništva koje je brojilo 25.000 osoba. Naše ilustracije br 1 i 2 prikazuju lice i naličje dopisnice sa žigom Jasenovca i datumom 23. srpnja 1943. upućene majci logoraša u Zemun.

U sjevernoj je Hrvatskoj djelovao logor Loborgrad koji je ustanovljen rujna 1941., namijenjen uglavnom ženama i djeci, ali raspušten je bio već listopada 1942. Ilustracije 3 i 4 prikazuju dopisnicu upućenu na adresu RELICO (Povjerenstvo za židovske ratne žrtve) u Švicarskoj 25. travnja 1942. kojom se potvrđuje primitak dva paketa. Poštanski je žig Zlatara. Potvrda primitka je na njemačkom i francuskom jeziku, a u ustaškom ljubičastom žigu se čita ZAPOVJEDNIŠTVO SABIRNIH LOGORA - LOBOR - GRAD I GORNJA RIEKA.

Ilustracije pod brojevima 5, 6, 7 i 8 prikazuju različite primjerke dopisnica iz Stare Gradiške.

1.

5.

2.

6.

3.

7.

4.

8.

R I M:

NAJSTARIJA ŽIDOVSKA ZAJEDNICA

Kad se onog vrelog i sparnog ljetnog dana, umoran i prašnjav, na čelu svojih isto tako umornih i prašnjavih legionara Marko Vipsanije Agripa, zet i najsajjniji vojskovođa Oktavijana Augusta, uzvišenog i prvog cara rimskog, vraćao u Rim, draži susret s nekom osobom vjerojatno nije mogao ni zamisliti. Jer, nadomak carskom forumu čekaše jedra i rumena djevojka s peharom punim svježe izvorske vode kojom napoji i njega i njegove davno već i suviše žedne vojnike. Štoviše, i put im do izvora ljubazno pokaza.

Velika sinagoga

➤ I danas je očito da Agripa susret nije zaboravio. Brzo je naložio je da se izgradi dvadesetak kilometara dug kanal kojim je vodu, po djevojci nazvanu "djevičanskom" odnosno "*acqua Vergine*", doveo u neprijeporno jedan od glavnih zaštitnih znakova vječnog grada - u **Fontanu di Trevi**. Nema u Rimu "čičeroni" koji će zaboraviti spomenuti kako je legendarnu fontanu, udarivši visoke pristojbe na prodaju vina, obnovio upravo papa Urban VIII., pa je ubrzo cijeli Rim pjevao:

*"Novcem dobivenim taksom od vina,
osvježi Urban vodom građane Rima!"*

Današnji joj je oblik dao Nicolo Salvi, a okupala se *onomade* u njoj i bujno prsata Anita Ekberg u legendarnom filmu "Slatki život". Njezina partnera Marcella Mastroiannija već deset godine nema, ali "dolčevitka" (originalni naziv filma je "La dolce vita") je ostala. Manje je poznato da su upravo robovi koje su osobno oslobodili August i zet mu Agripa utemeljili i prve dvije rimske sinagoge. Jer, židovska zajednica Rima najstarija je u Europi, ali i najstarija na svijetu, utemeljena zapravo još 161. godine pr. n. e kad su u grad kao izaslanici Jude Makabejca pristigli Jason

ben Eleazar i Epolemus ben Johan. Druga su poslanstva stigla desetak godina kasnije, a kad su Rimljani 63. godine pr. n. e zauzeli Judeju, mnogi su Židovi - ratni zarobljenici u Rim bili dovučeni kao robovi. Istodobno, u Rim su stizali i različiti poslanici i mnogobrojni trgovci u potrazi za okruženjem u kojem će razviti posao. Stigavši u vječni grad, mnogi su u njemu uvijek ostali, i židovska je zajednica rasla iz dana u dan.

Gaj Julije Cezar bio je veliki prijatelj Židova

Za razliku od Palestine u kojoj su Rimljani sa židovskim stanovništvom uglavnom postupali okrutno, vlastodršci su u Rimu Židovima bili mnogo skloniji. Glasoviti Gaj Julije Cezar, kojeg su onako mučki ubili na stepenicama senata, čovjek koji je moći Rima podvrgnuo Galiju, slovio je kao velik prijatelj Židova. Mnogi je povjesničar ustvrdio kao su upravo oni dani i noćima oplakivali njegovu smrt. Njegov pranećak Oktavijan, prvi koji će uzeti titulu *augustus* (uzvišen) i u povijest ući kao Octavianus Augustus Primus Imperator Romanorum (Oktavijan August - prvi rimski car) također je prema Židovima bio blagonaklon. Ostalo je ➔

Za razliku od Palestine u kojoj su Rimljani sa židovskim stanovništvom uglavnom postupali okrutno, vlastodršci su u Rimu Židovima bili mnogo skloniji.

→ zabilježeno kako je i javnu razdiobu pšenice uredio tako da ne zadire u svetost šabata. Pa ipak, i u tom su razdoblju Židovi dvaput iz Rima bili prognani. Dok se prvi put to dogodilo zbog izvjesne Fulvije koju je judaizam iznimno privlačio, drugi je put razlog bilo kršćanstvo u usponu. Sva je prilika da te nevolje nisu dugo potrajale, jer već za cara Karakale i Židovima se pružala mogućnost da postanu rimskim građanima. U to vrijeme djelovalo je čak devet sinagoga, ali na žalost, nijedna sačuvana do današnjih dana.

Tijekom srednjeg vijeka položaj Židova razlikovao se od pape do pape: Bonifacije VIII. ih je ponižavao, ali Bonifacije X. im je bio blagonaklon. Pomagao je u karijeri njihovih liječnika, a svima je dao građanska prava, za razliku od Eugenija IV. koji ih je dokinuo.

Stepenicama Španjolskog trga do nekadašnjeg geta

Od kolodvora Stazione Termini do nekadašnjeg geta može se i preko Španjolskog trga. Na stepenicama *Španjolskog trga*, ako igdje, a onda romantično ovjekovječenima u poratnoj talijanskoj kinematografiji, donedavna se prodavalo cvijeće - danju i noću. Cvijeće je, kažu, nestalo, a nerijetko se na njemu

sad "dila" droga. Uglavnom - noću. Berninijeva "**Fontana della Barcaccia**" okružena je japanskim turistkinjama. Dozivaju se cvrkutavim glasićima dok ih, valjda muževi, snimaju i snimaju... nekoć analogno, danas digitalno! Ne znaju, a po svoj prilici ih i ne zanima previše, kako je Berninijeva barčica koja na pramcu i krmi ispušta vodu, tek spomen na veliku poplavu koja je jednom zalila Rim. No, zato mnogo veće zanimanje pokazuju za **Caffe Greco**, u nekoliko koraka udaljenoj ulici *Via dei Condotti* (nekoć su njome prolazili

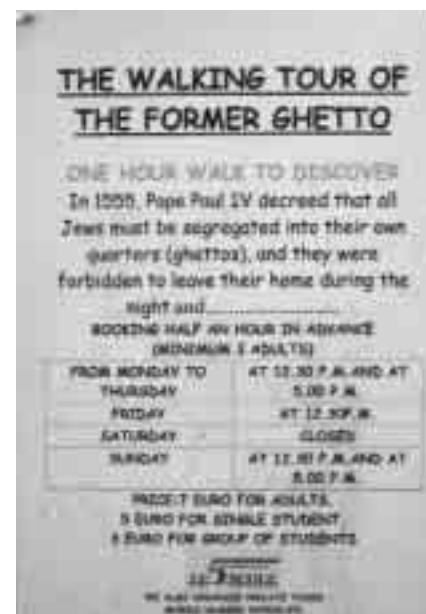
vodovodi, pa joj otud i ime), u svakom slučaju najskupljoj i što se prodavaonica tiče, najotmjerenijoj ulici Rima. Caffe Greco otvoren je prije nekih 245 godina, a česti su mu posjetitelji bili *Goethe* i *Thordvaldsen*, *Schopenhauer* i *Gogolj*, *Baudelaire* i *Taine*, *Wagner* i *Mendelsson*... tko bi ih sve nabrojio.

Slavoluk pobjede slavi pobjedu nad Judejcima

Prelazim preko legendarne ulice **Corso** koja trg **Piazza Venezia** spaja s trgom **Piazza del Popolo**. Malo se koja rimska ili svjetska ulica može pohvaliti tolikim brojem velebnih palača

Rimske ruševine u getu

Obavijest na sinagogi

na dužini od samo kilometar i pol. Puca pogled na **Oltar domovine** odnosno veličanstveni spomenik *Vittoriju Emmanuelu II.* koji se smjestio podno **Kapitolija**, možda najvažnijeg od sedam brežuljaka na kojima je Rim osnovan. Čudno je to zdanje: neki ga kuju u zvijezde, a neki kažu da je pogled na Rim najljepši upravo s tog spomenika. Jer, možete vidjeti sve, osim - tog spomenika.

Židovska zajednica Rima najstarija je u Europi, ali i najstarija na svijetu, utemeljena zapravo još 161. godine pr. n. e kad su u grad kao izaslanici Jude Makabejca pristigli Jason ben Eleazar i Epolemus ben Johan.

Gužva na autobusnom stajalištu pokraj koloseja odnosno **Flavijeva amfiteatra** i danas je neopisiva, ali kako mimoići zdanje koje je *Vespazijan* na obali malog jezera u vrtu **Neronove vile** započeo, a za javnost otvorio car *Tito*, po povratku iz *Palestine*? Nedaleki njegov slavluk ovjekovječuje pobjedu nad Judejcima 70. godine. Malo njih zna da se replika slavluka može vidjeti i u Beth Hatefusothu - Muzeju dijaspore u Tel Avivu.

Michelangelov Mojsije

Kako zanemariti nedaleku crkvicu **sv. Petra u kovima** koja je posljednje počivalište dala i *Michelangelu* *minijature*, nenadmašnom *Juliju Klovicu* iz Grizana pokraj Novog Vinodolskog. Da ne spominjem kako mu je grob tek nekoliko koraka od *Michelangelova Mojsija* koji je i samog autora toliko zadivio da mu je jednom, udarivši ga u koljeno, uzbuđeno povikao: "Progovoril!" Iz glave mu izbijaju rozi. Vodič koji turističkoj skupini iz nedaleke istočnoeuropske zemlje tumači kako su ti rogovi simbol mudrosti, zapravo im prodaje rog za svijeću. Nikad nije čuo da je riječ o pogrešnom prijevodu svetog pisma koje govori o zrakama. Jer, Mojsije je stigavši sa Sinaja sa Deset zapovijedi „zračio“, ali u hebrejskom jeziku, kažu, lako →

→ je pomiješati „zrake“ s „rogovima“. Ispred crkve nekolicina tamnoputih mladića orijentalna izgleda nasrtljivo prodaje drangulije i šarolike knjižice o Rimu. Svakog potežu za rukav i usko-ro im posao procvjeta. Prodaju, naime, i lijepe, gotovo prave male monografije Rima, s tekstom na hrvatskom jeziku. Cijena je samo pet eura!

Oboružan novokupljenom knjigom, žurim se prema carskim forumima u sredini kojih su ostaci *Venerina hrama*. Podigao ga je *Gaj Julije Cezar* osobno, 48. godine pr. n. e., nakon bitke kod *Farsala*. Njegov nasljednik, pranećak i posinak *Oktavijan* nije mu ostao dužan i njegov je trg osvanuo tik do Cezarova. Od **Maksencijeve bazilike** do **Mamertinskog zatvora** tek je ugodna šetnja, a onda uspon na **Kapitolij** sa stražnje strane: preda mnom se širi zacijelo jedan od najskladnijih trgova na svijetu: usred *Michelangelova* trga jezdi **Marko Aurelije** na ko-

nju (sreća što su ljudi vjerovali kako je to kip cara *Konstantina*, pa ga nisu uništili još u srednjem vijeku). Čudna je priča vezana uz taj kip. Pronađen u **Tiberu**, dugo je godina stajao na *Lateranskom trgu*, ali upravo je *Michelangelo* tražio njegovo premještanje ovamo. Na kipu se još vide ostaci pozlate, a pučko je vjerovanje da će se jednog dana nestala pozlata pokazati u cijelosti i zafijukat će konjska griva između ušiju, naviještajući smak svijeta. Idejni začetnik obiju bočnih palača bio je *Michelangelo*, a božicu *Minervu* ispred *Senatorijalne palače*, jedan je papa „prekrstio“ u božicu zvanu „*Dea Romana*“.

Lijepim se stepenicama spuštam prema palači **Venecija** (opet taj *Michelangelo*, ovaj put kao projektant silaznog puta) i bacam pogled udesno, na crkvu **sv. Marije Nebeskog žrtvenika**. U njoj je grob bosanske kraljice *Katarine Kosače*, žene bosanskog kralja *Stjepana Tomaša Ostojića*. Žena koja je imala iznimno tragičan život. Pred turskom najezdom napustila je svoj dvor na Kozogradu na Zec-planini iznad Fojnice, a put od Konjica do Zaostroga prešla pješice. Uspjela se probiti do Dubrovnika i otploviti u Anconu, pa otići u Rim. Djecu su joj pak kod Jajca zarobili Turci, odveli u Carigrad i preveli na muslimansku vjeru. Nikad ih više nije vidjela.

Perzijsko-babilonski izgled sinagoge

Sad sam već vrlo blizu nekadašnjeg geta. Zapravo blizu sam dijela koju svaki Rimljanin poznaje pod nazivom *Portico d'Ottavia*, u neposrednoj blizini crkava *S. Angelo in Pescheria*, *S. Maria del Pianto* i *Tempietto del Carmelo*. Jedni kažu svake subote, a drugi samo u određeno doba godine, Židovi su se morali u jednoj od njih okupiti i slušati prodike pobožnih katolika koji su ih na sve moguće načine željeli nagovoriti da se preobrate i prijeđu na katoličanstvo. Okupljeni u velikom broju

Dvorište muzeja

Tijekom srednjeg vijeka položaj Židova razlikovao se od pape do pape: Bonifacije VIII. ih je ponižavao, ali Bonifacije X. im je bio blagonaklon. Pomagao je u karijeri njihovim liječnicima, a svima je dao građanska prava, za razliku od Eugenija IV. koji ih je dokinuo.

U neposrednoj blizini Tibera, tik do velike sinagoge u koju se ulazi sa šetališta *Lungotevere Cenci* uzduž Tibera, tek je jedan *kosher* restoran. Gotovo nevidljiv u sjeni antičkih materijalnih ostataka i sinagoge dovršene prije točno stotinu i dvije godine. Svojim perzijsko-babilonskim izgledom u posvemašnjoj je suprotnosti s ostatkom grada, a u sinagogi se nalazi i muzej koji bogato i rječito govori o povijesti najstarije židovske zajednice. Između hrama i Portica je trg sa spomen-pločom koja podsjeća da je upravo ovdje 16. listopada 1943. započeo marš smrti kojem su samo rijetki izbjegli.

Današnjoj rimskoj židovskoj zajednici koja broji petnaestak tisuća ljudi (*comunita Ebraica di Roma*) služi najmanje 13 sinagoga,

uključujući i onu posebnu - Libijsku - utemeljenu za libijske Židove koji su u Rim stigli nakon Šestodnevnog rata 1967. godine. ■

Jurica Miletić

Portico d'Ottavia

Posljednja želja Theodora Herzla - da njegova djeca Hans i Paulina budu pokopani pored njega u Izraelu ispunjena je u rujnu - s „malim“ kašnjenjem od 76 godina. U rujnu su tijela Herzlova sina i kćeri iskopana iz groba u Bordeauxu te prebačena u Izrael, gdje su pokopana uz tijelo njihova oca na Brdu Herzl u Jeruzalemu.

Na službenoj ceremoniji nazočan je bio i izraelski premijer Ehud Olmert.

ISPUNJENA ŽELJA THEODORA HERZLA

➤ U rujnu 1930. godine, krivnjom rastrgan, umoran muškarac stigao je na željezničku stanicu u Bordeauxu.

Hans Herzl (39), koji je mjesec dana ranije napustio svoju sestru Paulinu, bio je šokiran saznanjem o njezinoj smrti, koja je uslijedila nakon duge ovisnosti o morfiju.

Stigao je iz Londona kako bi prisustvovao njezinu sprovodu.

Prvo se uputio u lokalnu bolnicu s predstavnicima židovske zajednice kako bi tamo identificirao njezino tijelo, a zatim je otišao u skromni hotel. Tri dana lutao je francuskim lučkim gradom, a 15. rujna ubio se iz pištolja.

„Oprostite zbog nereda“, napisao je u poruci upravi hotela. Njegova je sestra pokopana dan kasnije, kao što je to bilo i predviđeno. Hans je pokopan na istom groblju tri dana kasnije. Na njihovim je sprovodima bilo malo ljudi.

Danas, 76 godina kasnije, dva jednostavna groba na židovskom groblju u Bordeauxu nalaze se u središtu pažnje. Na službenim pokopima Herzlove djece u Jeruzalemu nazočni su bili brojni izraelski politički i vjerski dužnosnici.

Život i smrt

Ekshumacija njihovih ostataka bacila je svjetlo na priču o njihovim životima i smrti, koja odražava zbuđenost, depresiju i nemoguć život djece čovjeka koji je svoj život posvetio stvaranju nove židovske države.

Tijekom svog kratkog života, Hans Herzl je pokušao ispuniti očekivanja svoga oca i nade čelnika Svjetske cionističke organizacije, koja je bila zadužena za njegovo obrazovanje nakon što je ostao bez oca u dobi od 13 godina. Ali od njegova školovanja u Engleskoj, studija u Cambridgeu, pa sve do odrasle dobi u Londonu, Hans je bio opsjednut osjećajem neuspjeha. Sebe je smatrao mediokritetom, vjerovao je da mu nedostaje upornosti i mislio je da nije sposoban za život. Često je padao u depresije, a 1924. prešao je na kršćanstvo. Odmah je bio javno izbačen iz židovske zajednice.

„Ja sam osamljena, jadna i ogorčena osoba“, napisao je svom prijatelju Marcelu Sternbergeru, godinu dana prije nego što je počinio samoubojstvo. „Nitko ne sluša konvertita. Srušio sam sve svoje mostove. Moj život je uništen. Nitko neće žaliti ako se ubijem. Ne mogu nastaviti živjeti“.

Hans je na sebe preuzeo zadatak približavanja judaizma i kršćanstva.

„Moj otac je bio velik čovjek i ja sam ga jako volio, ali pogriješio je kada je pristao ograničiti svoj idealizam i uspostaviti državu“, napisao je. ➔

Oproštajno pismo koje je ostavio pokazuje da je pažljivo razmotrio vjerske aspekte svog čina.

„Izgubio sam svoju voljenu sestru i osjećam da je moja nebriga uzrok njezine smrti. Čovjek koji sebe smatra odgovornim za svoja djela ne smije, po mom mišljenju, očekivati kaznu od drugih. To mi se čini važnim argumentom za samoubojstvo - usprkos društveno prihvatljivim normama koje na samoubojstvo gledaju kao na zločin“, napisao je Hans prije nego što se ubio.

→ Hans je vjerovao da bi se Židovi trebali priključiti većoj kršćanskoj zajednici.

U Bordeauxu Hansova se depresija pojačala zbog osjećaja krivnje zato što je napustio Paulinu, koja je od svoje mladosti imala emocionalnih problema i koja je tijekom putovanja po Europi postala ovisna o sredstvima za smirenje.

Odlučio je počiniti samoubojstvo. O tome je razmišljao još od mladosti. „Osjećam da svakoga časa mogu poludjeti. Prezirem se“, napisao je. Kupio je pištolj i vratio se u hotel.

Oproštajno pismo koje je ostavio pokazuje da je pažljivo razmotrio vjerske aspekte svog čina. „Izgubio sam svoju voljenu sestru i osjećam da je moja nebriga uzrok njezine smrti. Čovjek koji sebe smatra odgovornim za svoja djela ne smije, po mom mišljenju, očekivati kaznu od drugih. To mi se čini važnim argumentom za samoubojstvo - usprkos društveno prihvatljivim normama koje na samoubojstvo gledaju kao na zločin“, napisao je Hans prije nego što se ubio.

Svjetska cionistička organizacija odlučila je Hansa i Paulinu pokopati u Bordeauxu, unatoč njihovoj želji da budu pokopani pored svog oca u Austriji. Austrijski konzul u Bordeauxu pisao je organizaciji o Paulininoj želji da bude pokopana u Beču.

Hans je tražio da njegovo tijelo bude stavljeno u Paulinin lijes („ima dovoljno mjesta za nas oboje“) te je zatražio da lijes bude prebačen u Beč. „A doći će čas kada će naša tijela biti prebačena u Palestinu“, napisao je.

Šezdeset i šest godina kasnije, njegova je želja ispunjena.

Mlađa Herzlova kći, Trude, bila je u Austriji kada je saznala sa smrt brata i sestre. Kao i oni, i Trude je osjetila neimaštinu. Herzl je čitavu svoju imovinu potrošio na cionistički projekt i nakon smrti njihove majke 1907. troje djece je ostalo bez novčica. Nacisti su ubili Trude 1943. godine i ne zna se gdje je pokopana. Njezin jedini sin Stephan ubio se skočivši s mosta u Washingtonu 1946. godine i tako je prekinuta Herzlova obiteljska linija.

Herzlova djeca bila su shrvana veličinom njegove vizije. Ta je vizija diktirala i umanjila njihove vlastite živote. Kao mlada djeca živjeli su poput prinčeva države koja još nije postojala. Nakon smrti oca, oni su ostali bez novaca, a gdje god da su otišli, bili su izloženi naslijeđstvu židovske legende.

Theodore Herzl, Židov rođen u Mađarskoj, osnovao je cionistički pokret 1897. godine. Umro je 1904., a njegovi su ostaci prebačeni u Izrael 1949., godinu dana nakon utemeljenja židovske države. ■

(prema člancima objavljenim u rujnu u izraelskom tisku)

ŽIDOVSKI MUZEJ U

Daniel Libeskind rođen je 1946. godine u poslijeratnoj Poljskoj, a 1965. dobio je američko državljanstvo. Studirao je muziku u Izraelu, a s vremenom je napustio muziku i počeo studirati arhitekturu. Diplomirao je arhitekturu na sveučilištu u New Yorku 1970. godine, a doktorirao na temu povijesti i teorije arhitekture 1972. godine.

Karijeru u arhitekturi započeo je izgradnjom Židovskog muzeja u Berlinu. Muzej je otvoren uz velike pohvale u rujnu 2001. godine. Libeskind je zatim projektirao muzej u Osnabruecku - muzej Felix Nussbaum otvoren 1998. te muzej u Manchesteru. Daniel Libeskind je držao predavanja na brojnim sveučilištima diljem svijeta, a za svoj rad dobio je brojna priznanja. Libeskind je nedavno dobio nagradu Hiroshima, koja se dodjeljuje umjetnicima koji svojim djelom promoviraju mir. Godine 1999. dobio je njemačku Nagradu za arhitekturu za projekt Židovskog muzeja u Berlinu.

Daniel Libeskind oženjen je Ninom Libeskind i imaju troje djece Leva, Noama i Rachel. U Berlinu su živjeli 13 godina, a početkom 2003. godine preselili su se u New York.

BERLINU

PROSLAVIO PET GODINA

U Židovskom muzeju u Berlinu naglasak se stavlja na povijest berlinske židovske zajednice, na židovski život prije i nakon 1933. godine te na ulogu koju su imali brojni značajni njemački Židovi.

Židovski muzej u Berlinu
Lindenstrasse 9-14, 10969 Berlin
Info: +49 (0)30 259 93 300
Fax: +49 (0)30 259 93 409

➤ Židovski muzej u Berlinu privukao je, otkako je otvoren prije pet godina, gotovo 3,5 milijuna posjetitelja. Muzej je 13. rujna proslavio svoj peti rođendan. Tog je dana ulaz za posjetitelje bio besplatan. Prema podacima uprave, muzej koji je s vremenom postao jedna od atrakcija Berlina, dnevno posjećuje prosječno dvije tisuće posjetitelja.

Židovski muzej u glavnom gradu Njemačke prikazuje dvije tisuće godina njemačko-židovske povijesti.

Ideja o izgradnji Židovskog muzeja u Berlinu pojavila se 1971. godine kada je berlinska židovska općina slavila svoju 300. godišnjicu. Prema prijedlogu berlinske židovske općine te je godine održana izložba "Uspjeh i sudbina".

U Židovskom muzeju u Berlinu naglasak se međutim stavlja na povijest berlinske židovske zajednice, na židovski život prije i nakon 1933. godine te na ulogu koju su imali brojni značajni njemački Židovi. Muzej je tako oživio i stariju tradiciju: onu židovskog muzeja koji je bio otvoren u Berlinu prije nego što je Hitler došao na vlast. Taj muzej je 1938. godine zatvorio Gestapo, a svi eksponati su bili zaplijenjeni.

Udruga za židovski muzej osnovana je 1975. godine. Do kraja 1978. Berlinski muzej je prvo postavio izložbu s novim eksponatima skupljenima za budući židovski muzej, a pet godina kasnije prikazana je povijesna izložba o berlinskim sinagogama.

Godine 1989. arhitekt Daniel Libeskind pobijedio je na natječaju za projekt budućega židovskog muzeja. Na natječaj

se javilo 165 arhitekata, kamen temeljac položen je u studenome 1992., a "zgrada Libeskind" završena je 1998. godine.

U prosincu 1997. godine Židovski muzej u Berlinu dobio je status autonomne zaklade. Zgrada Libeskind otvorena je za posjetitelje u siječnju 1999. godine i ubrzo je postala velika berlinska atrakcija koja je godišnje privlačila 350 000 posjetitelja usprkos činjenici da sljedeće dvije godine u muzeju nije bilo ni jednog eksponata.

Židovski muzej u Berlinu otvoren je 9. rujna 2001. godine izložbom "Dva stoljeća njemačko židovske povijesti", a na otvorenju su bili tadašnji njemački predsjednik i kancelar, kao i drugih 850 uglednih gostiju iz Njemačke i inozemstva. ■

SIMON WIESENTHAL

ZBIRKA OD MILIJUN DOLARA

➤ Kad se u protekla dva mjeseca i filatelistički i ini tisak raspisao o dražbi na kojoj će se pojaviti legendarna filatelistička zbirka diljem svijeta poznatog lovca na nacističke zločince Simona Wiesenthala, očekivalo se da će ona postići cijenu od nekih pola milijuna eura. Oni stidljiviji i oprezniji, najavljivali su „samo“ pola milijuna dolara, odnosno 350.000 eura.

Dražba je bila povjerena uglednoj njemačkoj kući Heinrich Koehler iz Wiesbadena, koja nikad ne zaboravlja spomenuti da je upravo ona najstarija dražbovaonica na njemačkom tlu. Za dražbu bila su predviđena četiri dana, od 27. do 30. rujna, a sve su se obavijesti mogle dobiti i na internetskoj adresi. Dakako, filatelistima je uglavnom bilo poznato da je riječ o rjeđim i rijetkim poštanskim markama XIX. i XX. stoljeća, posebice o rijetkim izdanjima tiskanima u Grazu.

Filatelija je pomogla u potrazi za Eichmannom

Nakon Wiesenthalove smrti, zbirka je bila u posjedu njegove kćeri Pauline koja danas živi u SAD, ali je još kao dijete imala prilike vidjeti svog oca kako, baveći se filatelijom, pokušava izliječiti nesanicu od koje je nakon rata dugo patio. Marke je počeo skupljati tek 1950. godine, a malo je poznato da mu je upravo filatelija uvelike pomogla u potrazi za Adolfom Eichmannom. Upravo su ga filatelističke veze uputile na

Argentinu u kojoj je Eichmann 1960. bio uhvaćen, i nakon suđenja, smaknut 31. svibnja 1961. godine.

Kad je prošle godine umro u dobi od 96 godina, Wiesenthal je u zbirci imao tek oko tisuću rijetkih maraka, veliki dio njih iz Poljske i Ukrajine - objavila je dražbovaonica. U svakome slučaju dovoljno rijetkih da zbirka postigne cijenu od 791.000 eura, odnosno milijun dolara, dvostruko više od cijene koju je kuća Heinrich Koehler očekivala.

Marka vrijedna 5.200 eura

Najskuplji komad u zbirci bila je jedna omotnica iz Kine koja je postigla cijenu od 41.000 eura, dok je jedna od prvih njemačkih maraka, tzv. **Schwarze Einzer** „otišla“ za 5.200 eura. Još jedan ključni dio zbirke, austrijske marke poratnog razdoblja postigle su cijenu od 5.400 eura. Naime, kad je rat završio, Austrija uopće nije imala svoje vlastite marke, pa su u uporabi

bile marke poraženog njemačkog *reicha* s crnim pretiskom Austria i crnim crtama, popularno zvane **Hitler iza rešetaka**.

Patnje i logori tijekom Drugog svjetskog rata

Simon Wiesenthal rodio se 31. prosinca 1908. u Buczaczu, u današnjoj Ukrajini. Kad mu je u I. svjetskom ratu poginuo otac, njegova mati se nakratko s obitelji preselila u Beč, a po povratku u Buczaczu se preudala. Završivši gimnaziju, Simon se prijavio na politehnički institut u Lvovu, ali budući da je kvota za židovske studente već bila popunjena, bio je odbijen. Završio je stoga na praškom Tehničkom sveučilištu na kojem je i diplomirao godine 1932. Četiri godine kasnije oženio se Cylom Mueller i zaposlio u praškom arhitektonskom birou. Brak im je bio skladan i sretan sve dok Njemačka i Rusija nisu 1939. potpisale pakt o nenapadanju i složile se ➔

→da podijele Poljsku. Ruska je armija ubrzo okupirala Lwow, i nije trebalo dugo čekati da crveni započne svoje čistke među židovskim trgovcima, tvorničarima i drugim *buržoaskim* elementima. Wiesentalova očuha odvela je ruska tajna policija NKVD i u zatvoru je i umro, polubrata su mu streljali, a sam se uspio zaposliti kao mehaničar u tvornici opruga.

Uspio je podmititi *enkavedeovska* komesara, pa ga nisu s majkom i obitelji deportirali u Sibir. Kad su Ruse zamijevali Nijemci, uz pomoć jednog svojeg bivšeg zaposlenika spasio je život, ali nije izbjegao uhićenje.

U početku je zajedno sa svojom suprugom bio zatočen u koncentracijskom logoru Janwska u neposrednoj blizini Lvova, a onda su 1942. godine nacisti donijeli plan „o konačnom rješenju židovskog pitanja“: genocidni je stroj proradio punom snagom i u kolovozu majka mu je bila poslana u logor smrti Belzec, a samo mjesec dana kasnije čak osamdeset i devet članova njegove i žene šire ili uže obitelji bilo je mrtvo. Iskoristivši to što mu je žena bila plavuša, pa se mogla „prodati“ kao *arijevka*, uz pomoć poljskog pokreta otpora Simon ju je uspio izvući iz logora. S lažnim ispravama i kao *Poljakinja* Irene Kowalska u Varšavi je provela dvije godine, a nakon toga bila na prisilnom radu u području Rhinelanda. Njezin pravi identitet nije nikad bio otkriven.

I Wiesenthal je uspio pobjeći iz logora, baš kad su Nijemci započeli s masovnim likvidacijama, ali godine 1944. bio je ponovno uhićen i vraćen u logor Janwska, a potom bio prebačen u Mauthausen u Austriju. Nije imao ni 50 kila kad je logor bio oslobođen 5. svibnja 1945. U okviru različitih povjerenstava latio se traganja za zločincima i ponovno se našao sa ženom. Oboje su u međuvremenu vjerovali kako je onaj drugi mrtav. Kći Paulina rodila se godinu dana kasnije.

Lov na naciste

Prvi židovski dokumentacijski centar otvorio je u Linzu u Austriji. Kad je zbog hladnoratovskoga ozračja zanimanje za nacističke ratne zločine i zločince među bivšim saveznicima splasnulo, dio dokumentacije predao je arhivu Yad Vashem u Izraelu. Nastavljajući sa svojim plaćenim socijalnim radom, usredotočio se na Eichmanna i doznao da se pod imenom Ricardo Klement krije u Buenos Airesu. Ohrabren njegovim hvatanjem i privođenjem pravdi, ponovno je otvorio dokumentacijski centar, ali ovaj put u Beču. Pod svaku je cijenu

želio uhititi nekadašnjeg gestapovca Karla Silberbauera - čovjeka koji je uhitio četrnaestogodišnju Annu Frank. Našao ga je u ulozi austrijskog policijskog inspektora i njegovim priznanjem „*Da, ja sam uhitio Annu Frank*“, pokušaji neonacista da diskreditiraju autentičnost njezina dnevnika, bili su onemogućeni zauvijek.

Uspio je locirati i pravdi privesti Franza Stangla - nekadašnjeg zapovjednika u Sobiboru i Treblinki. Iz Brazila je bio doveden u tadašnju Saveznu republiku Njemačku, osuđen na zatvorsku kasno, a u zatvoru je i umro.

Nenadmašni lovac na nacističke zločince radio je u oskudno namještenom bečkom uredu s tri prostorije i sa samo trojicom namještenika. Objavio je knjigu

Zločinci su među nama. Na jednom mjestu zapisuje svoj razgovor s jednim SS kaplarom koji mu je doslovce rekao: „*Ljudima u Americi želiš reći istinu o logorima smrti ? I znaš li, Wiesenthale, što će se dogoditi ? Neće ti povjerovati. Reći će ti da si lud. Možda te čak strpaju u ludnicu. Kako bi itko mogao povjerovati u te strahote, osim ako ih nije sam proživio ?*“

“Nisam vas zaboravio”

Wiesenthala su za života često pitali što ga je natjeralo da se počne baviti lovom na naciste. Prema napisu Clydea Farnswortha (**New York Times 1964.**), Wiesenthal je jednom prilikom šabat proveo u kući svojeg prijatelja s kojim je nekoć dijelio logoraški život u Mauthausenu, a koji je u međuvremenu postao imućni draguljar. Nakon večere, njegov ga je domaćin upitao:

Simone, da si se vratio svojem pozivu - gradnji kuća, bio bi milijunaš. Zašto nisi?

Ti si religiozan čovjek, odgovorio mu je Simon, vjeruješ u Boga i život nakon smrti. I ja sam vjernik. Kad se nađemo na drugom svijetu i susretnemo s milijunima Židova koji su umrli u koncentracijskim logorima, i kad nas oni upitaju: „Što ste vi učinili?“ odgovora će biti mnogo. Ti ćeš reći da si postao draguljarom. Netko će možda reći da je švercao kavom i američkim cigaretama. Netko drugi će reći da je zidao kuće, ali ja ću reći

„*Ja vas nisam zaboravio!*“ ■

Jurica Miletić

Beč će ove godine brojnim manifestacijama obilježiti 150. obljetnicu rođenja jednog od svojih najpoznatijih sugrađana - oca psihoanalize Sigmunda Freuda.

150. GODIŠNJICA ROĐENJA SIGMUNDA FREUDA

➤ Povodom 150. obljetnice rođenja velikana psihoanalize Freuda, otvoren je obnovljeni dio njegova muzeja u ulici Berg 19, u Beču, gdje je Freud imao stan i ordinaciju. U muzeju je otvorena izložba pod nazivom "Kauč - o razmišljanju u ležećem položaju", koja obuhvaća 250 eksponata, od toga 35

umjetničkih djela te knjige, bilješke, pisma, fotografije i, na istaknutom mjestu, nekoliko kaučeva.

Kauč je za Freuda bio neizostavan "rekvizit", jer bi njegovi pacijenti ispovijedali svoje živote i snove ležeći na kauču.

Uz glazbene, filmske i likovne priredbe ove će se godine u Beču održati i više znanstvenih skupova posvećenih Freudu, simpozij o njegovu životu i djelu, forum "Psihoanaliza i politika", a bit će predstavljena i knjiga "Freud - 1856. - 1939. život i djelo".

Sto pedeseta obljetnica rođenja oca psihoanalize privukla je već ove godine u Beč oko 72.000 inozemnih gostiju, a najviše ih je bilo iz SAD-a, Velike Britanije, Argentine, Brazila, Španjolske i Rusije, a najmanje Austrijanaca. Prema podacima Bečke gospodarske komore samo posjetitelji Freudova muzeja potrošili su u Beču oko deset milijuna eura. No, Beč još nema ulicu koja nosi Freudovo ime, a prema najavi gradskog savjetnika za kulturu Andreasa Mailatha-Pokornyya "do kraja godine trebao bi je dobiti".

Roditelji su već rano uočili da je Sigmund poseban

Freud je rođen 6. svibnja 1856. godine u mjestu Freiburg u Moraviji (mjesto se danas zove Pribor i nalazi se u Češkoj) kao

Sigismund Schlomo Freud.

Freudov otac Jacob bio je duhovit i oštrouman trgovac vunom, a njegova majka Amalie bila je žena vedra duha, druga supruga svoga muža koja je bila 20 godina mlađa od njega. U 21. godini rodila je svog prvog sina Sigmunda. Sigmund je imao dva polubrata i šestoro mlađe braće i sestara. Kada je Freudu bilo četiri godine, s roditeljima se seli u Beč, jer

očev posao trgovine vunom više nije bio isplativ.

Roditelji su vrlo rano uočili da je mali Sigmund izrazito bistro dijete te je stoga uživao i poseban status unutar obitelji. Iako su živjeli u malenom stanu sa sedmero djece, Sigmund je imao vlastitu sobu i uljnu svjetiljku, a ostala su djeca u obitelji za rasvjetu pri učenju koristila svijeće. Kao dijete maštao je o tome da postane general ili ministar, ali kako je bio Židov, izbor zanimanja bio mu je ograničen. To ga nije sprječavalo da nauči govoriti francuski, engleski, talijanski i španjolski, a svoje slobodno vrijeme provodio je čitajući i proučavajući djela poznatih pisaca i filozofa posebice djela Nietzschea, Hegela, Shakespearea i Kanta. ➔

Nakon što su nacisti 1938. godine okupirali Austriju, a prije toga u Berlinu javno spalili Freudove knjige, Sigmund Freud napušta Austriju i seli se u Englesku gdje do smrti liječi svoje pacijente.

Sto pedeseta obljetnica rođenja oca psihoanalize privukla je već ove godine u Beč oko 72.000 inozemnih gostiju, a najviše ih je bilo iz SAD-a, Velike Britanije, Argentine, Brazila, Španjolske i Rusije, a najmanje Austrijanaca.

Freudova mladost nije dobro poznata

→ Freud je kao Židov u Beču mogao birati između studija medicine i prava, a 1873. godine upisuje studij medicine na bečkom Sveučilištu, gdje je upoznao sestrinu prijateljicu Marthu Bernays s kojom će se kasnije oženiti. Godine 1877. promijenio je svoje ime Sigismund Schlomo Freud u Sigmund Freud. O njegovoj mladosti malo se zna jer je u dva navrata (1885. i 1907.) uništavao spise na osnovi kojih bi se moglo doznati više. Spisi koji su nastali kasnije bili su pohranjeni i brižno čuvani u Freudovu arhivu koji je bio dostupan samo njegovu osobnom životopiscu Ernestu Jonesu te nekolicini psihoanalitičara koji su mu bili bliski.

Nakon završetka školovanja 1881., s 25 godina prihvaća radno mjesto u Institutu za cerebralnu anatomiju gdje radi istraživanja uspoređujući mozgove odraslih ljudi i fetusa. Nekoliko godina kasnije radi studiju o kokainu te 1884. godine otkriva njegova analgetska svojstva i iskušava ga na sebi. Godina 1885. od posebnog je značaja za Freudovu karijeru. Te je godine četiri mjeseca proveo u Parizu gdje je radio s jednim od

najpoznatijih neurologa toga vremena Jeanom Charcotom koji je istraživao uzroke i terapiju histerije putem hipnoze. Godine 1886. vraća se u Beč i otvara privatnu praksu. Otvorivši privatnu praksu Freud se posvećuje oboljelima od histerije koje - što je u to doba bilo uobičajeno - liječi elektroterapijom i hipnozom. Kasnije će odustati od hipnoze te primijeniti metodu slobodnih asocijacija i analize snova. Njegove teorije i tretman pacijenata bile su kontroverzne, a njegove su ideje često obrađivane u raznim djelima, stručnim i laičkim.

Sigmund je zbog svoje pretjerane organiziranosti bio gotovo dosadan muškarac. Svaki je dan "štucao" bradu i brkove kod istog brijača, svake subote kartao s istim društvom i, nakon 11 godina braka, u koji je ušao poslije petogodišnjih zaruka, više nije bilo intimnosti.

Kauč je za Freuda bio neizostavan "rekvizit", jer bi njegovi pacijenti ispovijedali svoje živote i snove ležeći na kauču.

Brak s Marthom Bernays

U listopadu 1886. Freud stupa u brak s Marthom Bernays s kojom će imati šestero djece. Između ostalog i kćer Annu koja će kasnije postati ugledna psihoanalitičarka na području dječje psihologije. Iako su bili različitih karaktera, ljubav Sigmunda i Marthe bila je čvrsta.

Sigmund je zbog svoje pretjerane organiziranosti bio gotovo dosadan muškarac. Svaki je dan "štucao" bradu i brkove kod istog brijača, svake subote kartao s istim društvom i, nakon 11 godina braka, u koji je ušao poslije petogodišnjih zaruka, više

nije bilo intimnosti. Martha se posvetila odgoju šestero djece, a Freud je danonoćno radio na svojim "slučajevima". Martha je s druge strane, tvrde neki proučavatelji, bila strastvena žena, tvrdila je da ljubav mora biti ekstremna ili da je uopće nema. Freud je pak bio ljubomoran, isključiv, uvjeren da su žene ograničene svojim spolom.

Freudov znanstveni rad

Zajedno s Josefom Breuerom posvećuje se istraživanju problema histerije, a kao rezultat tog istraživanja 1895. nastala je njihova zajednička knjiga "Studije na području histerije" u kojoj postavljaju hipotezu da simptomi histerije proizlaze iz potisnutih sjećanja i traumatskih događaja. No, nedugo nakon objavljivanja knjige prekidaju suradnju. Poučen iskustvima zajedničkih istraživanja, Freud zastupa stajalište da je uzrok histerije seksualne prirode i tada razvija dio onog što će kasnije →

Rodni list Sigmunda Freuda

Sigmund
Freud i
Anna
Wanderung

→ postati poznato kao psihoanalitička teorija. Nakon raskida s Breurom Freud se i dalje posvećuje istom problemu. U listopadu 1897. godine Freud otkriva Edipov kompleks, a dvije godine kasnije pojavljuju se i njegovi prvi značajni tekstovi - knjiga "Tumačenje snova" (1900.), njegovo najznačajnije djelo,

Freud je rođen 6. svibnja 1856. godine u mjestu Freiburg u Moraviji (mjesto se danas zove Pribor i nalazi se u Češkoj) kao Sigismund Schlomo Freud.

koje se temelji na analizi njegovih vlastitih snova, zatim "Psihopatologija svakodnevnog života" (1901.), "Tri eseja o seksualnosti" (1905.) te "Šale i njihova povezanost s nesvjesnim" (1905.).

Freud je 1902. osnovao "Psihološko društvo srijedom" u kojem okuplja svoje prve učenike (Ferdern, Ranka, Adler). U svojim radovima i istraživanjima bavio se, između ostaloga, pojmovima nagona života i nagona smrti, principima realnosti i zadovoljstva.

Ipak, najvažnijim otkrićem smatra se činjenica da kokain može biti upotrijebljen za liječenje mnogih bolesti. Sam Freud uzimao je drogu bez pojave nekih štetnih učinaka, no njegovo

oduševljenje tim otkrićem ubrzo se smanjilo zbog spoznaje da kokain stvara ovisnost. Godine 1922. dijagnosticiran mu je rak nepca te se podvrgao nizu operacija.

Nakon što su nacisti 1938. godine okupirali Austriju, a prije toga u Berlinu javno spalili Freudove knjige, Sigmund Freud napušta Austriju i seli se u Englesku gdje do smrti liječi svoje pacijente. Freudov kućni liječnik utvrdio je 23. rujna 1939. godine u 3 sata ujutro njegovu smrt, nakon smrtonosne doze morfija, koju je Freud sam zatražio.

Sigmund Freud djed je slikara Luciena Freuda, komediografa i pisca Clementa Freuda i pradjed novinarkе Emmе Freud. ■

OTVOREN MUZEJ SIGMUNDA FREUDA U PRIBORU

Muzej Sigmunda Freuda otvoren je krajem svibnja u njegovoj rodnoj kući u Priboru, gradiću na istoku Češke, gdje je otac psihoanalize rođen prije 150 godina.

Sigmund Freud je rođen u kući blizu središnjeg gradskog trga 1856. godine, a zajedno sa svojim roditeljima tri se godine kasnije preselio u Beč, grad u kojem je proveo veći dio života.

Na svečanom otvaranju muzeja u malom gradu, koji se nalazi 350 kilometara istočno od Praga, nazočan je bio i češki predsjednik Vaclav Klaus te Freudova praunuka Carolina Penny Freud.

Otvorenje muzeja u Priboru je dio programa obilježavanja 150. obljetnice Freudova rođenja u Češkoj, Austriji i Velikoj Britaniji.

ODLAZAK ŽIDOVSKO - MAĐARSKOG PJESNIKA

Pjesnik i bivši disident Gyoergy Faludy, židovski doajen mađarskog pjesništva, preminuo je u rujnu u svojem domu u Budimpešti u dobi od 96 godina, objavila je njegova obitelj.

Pisca koji je za života stekao status legende u Mađarskoj, autora romana "Moji radosni dani u paklu" (1962.), bivši je komunistički režim 1949. godine osudio na tri godine zatočeništva u logoru Recsku na sjeveru Mađarske.

Zemlju je napustio 1956. godine i najprije živio u Londonu, a potom u Torontu, gdje je dobio i kanadsko državljanstvo. U tom je kanadskom gradu boravio 20 godina prije povratka u domovinu 1988. godine.

Budući da je bio židovskog podrijetla, Faludy se tijekom Drugoga svjetskog rata skrivao u Parizu i New Yorku.

Faludyjev opus u Mađarskoj je objavljen tek nakon pada komunizma 1989. godine, a pet godina poslije toga dobio je najprestižniju mađarsku književnu nagradu Kossuth.

QUISLINGOVA KUĆA

CENTAR BORBE PROTIV NETRPELJIVOSTI

➤ Kuća u kojoj je u Oslu živio norveški nacistički kolaboracionist Vidkun Quisling tijekom Drugoga svjetskog rata u rujnu je otvorena kao centar za borbu protiv netrpeljivosti, mržnje i izdaje kakvu je on utjelovljivao, objavio je direktor centra Odd-Bjoern Fures.

Kuća u Oslu, poznata kao Villa Grande, postala je u Norveškoj dom Centra za proučavanje holokausta i religija manjina, a izložbe i istraživanja koja će Centar priređivati i obavljati usredotočit će se na nacistički genocid milijuna Židova i progon drugih manjina.

Gotovo 60 godina nakon što je Norveška strijeljala Quislinga jer je uspostavio marionetsku vladu koja je surađivala s njemačkim okupacijskim snagama, njegovo je ime u rječnicima zapisano kao sinonim izdajice, pojam građanina koji pomaže neprijatelju da osvoji njegovu zemlju.

Kada su njemačke postrojbe upale u Norvešku 1940. godine, Quisling se samoproglasio "Gospodinom predsjednikom" i uselio u Villa Grande svoju ženu 1941. godine. Za njegove vladavine umro je 771 od 2,100 pripadnika predratne norveške židovske zajednice. ■

Vidkun Quisling rođen je 1887. godine u mjestu Fyresdal. Vojnu karijeru započeo je veoma rano, s 18 godina, a vojnu zrakoplovnu školu završio je najbolji u svojoj klasi. U razdoblju od 1922. do 1925. godine sudjelovao je u humanitarnim misijama u Sovjetskom Savezu i Armeniji, a kasnije je bio službenik u norveškom poslanstvu u Moskvi. Po povratku u Norvešku ušao je u politiku kao strastveni antikomunist. Bio je ministar obrane (1931. - 1933.) u kabinetu predsjednika Agrariana, ali je kasnije utemeljio vlastitu političku stranku Narodni savez, koju su kao politički srodnu stranku, pomagali njemački nacisti. Quisling će im se odužiti pri invaziji na Norvešku jer će njegova stranka biti peta kolona pri napadu Njemačke na Norvešku.

Početkom Drugoga svjetskog rata Quisling je održao brojne sastanke s Hitlerom i njegovim suradnicima kako bi ih uvjerio u nužnost osvajanja Norveške. Kada mu je to pošlo za rukom u travnju 1940., Njemačka je izvršila invaziju na Norvešku, a već u svibnju Norveška je kapitulirala. Dana 9. travnja 1940. kraljevska obitelj i članovi parlamenta bili su prisiljeni napustiti glavni grad Norveške i povući se u mjesto Elverum. Quisling je tu vidio svoju priliku da se domogne vlasti te se već nekoliko sati nakon njemačke invazije proglasio premijerom, a Narodni savez jedinom legalnom političkom strankom.

Do 1942. godine Nijemci nisu službeno priznali Quislinga za norveškog premijera sve dok to ne učini norveški kralj Haakon II, ali kako je on to uporno odbijao učiniti, iste godine Njemačka je priznala Quislingovu vladu. Zauzvrat Quisling se trudio u norveško društvo usaditi nacističke principe i praksu, te je također organizirao i progone Židova. Pored toga provodio je terorističke metode spram onih koji su iskazivali lojalnost kralju i legalno izabranoj vladi, a koji su nakon invazije na Norvešku boravili u Londonu. Po završetku Drugoga svjetskog rata Vidkun Quisling uhvaćen je i norveški sud osudio ga je na smrt strijeljanjem. Smrtna kazna je izvršena 24. listopada 1945. godine.

SUSRET NAKON 65 GODINA

➤ Hilda Shlick vjerovala je da ju je holokaust zauvijek odvojio od njezina brata Simona. Ali nakon 65 godina bez ikakvih vijesti, oni su jedno drugome pali u zagrljaj na zračnoj luci u Tel Avivu, zahvaljujući upornosti Hildina unuka.

„Plakao sam. Svi smo plakali. Ne možete ni zamisliti kakav je to osjećaj...nakon 65 godina...To je takva sreća“, govori Simon Glasberg, star 80 godina, koji nije mogao skriti suze na ceremoniji koja je u njihovu čast održana u memorijalnom centru Yad Vashem u Jeruzalemu.

Obitelj Glasberg je 1941. godine bila razbacana na sve strane. S dolaskom nacista Hilda, tada stara 10 godina, pobjegla je zajedno sa svojom starijom sestrom Berthom iz Chernowitza, grada na sjeveru Rumunjske. Uspjele su doći do Uzbekistana te zatim do Estonije gdje je Hilda provela veći dio svog života. Tamo je izučila zanat i udala se. A 1998. odlučila se preseliti u Izrael gdje živi s jednim od svojih sinova.

Kako baki priopćiti dobre vijesti?

Tijekom svih tih godina nije imala vijesti o svojim roditeljima i četvero braće i vjerovala je da su svi poginuli tijekom Drugoga svjetskog rata.

Ali prije nekoliko mjeseci David, jedan od Hildinih unuka, odlučio je na internetu proučiti bazu podata Yad Vashema, kako bi pronašao podatke o obitelji svoje bake.

Internetska stranica Yad Vashema sadrži više od 3 milijuna imena židovskih žrtava genocida.

David Shlick nije pronašao podatke o tragičnoj sudbini Hildine obitelji. Upravo suprotno.

Pronašao je podatke koje je dao Karol Glasberg o smrti svoje sestre Hilde. „Informacije koje sam pročitao odgovarale su mojoj baki“, kazuje David.

„Svugdje sam tražio Karola. I konačno sam pronašao njegova sina, liječnika na Floridi“, dodaje.

Obitelj Glasberg preživjela je holokaust

On mu je ispričao da je obitelj Glasberg preživjela rat, preselila se u Kanadu, a čitavo vrijeme vjerovali su da su dvije sestre Hilda i Bertha ubijene tijekom holokausta.

Hildini roditelji preminuli su 1980. godine u Montrealu, u dobi od 98 i 92 godine. Karol i drugi brat Eddie preminuli su 1999. i 2004. Ali Simon i Mark još su živi.

„Pripremali smo baku Hildu prije nego što smo joj rekli ove vijesti. Nismo željeli da šok bude prevelik“, govori Benny, drugi Hildin unuk.

„Tijekom tjedan dana pričao sam joj o raznim ljudima koji su se pronašli nakon nekoliko desetaka godina. Ali moja baka je uporno ponavljala da ne želi kopati po prošlosti i da nema nikakve šanse“.

Emocionalan susret u Tel Avivu

Prije velikog susreta Simon i Hilda razgovarali su telefonom.

Hilda, koja danas ima 75 godina, bila je pomalo izgubljena kada je na aerodromu u Tel Avivu ugledala brojne novinare i fotoreportere.

Za razliku od svog brata, koji nije mogao skriti emocije i zagrljio je svoju sestru, te joj dugo na engleskom pričao priču o njihovoj obitelji. Hilda je jedva čujno odgovarala na ruskom. A zajedno su najbolje komunicirali na jidišu.

„Sada sanjam o tome da odem u Kanadu i da posjetim mog brata Marka, koji je jako bolestan i da odem na grob svojih roditelja“, kazala je Hilda.

„Mislim da joj najteže pada činjenica da su joj roditelji tako dugo živjeli, a da ih ona nije vidjela“, objašnjava njezin sin Zeli.

(prema izraelskim medijima)

SAD protjerao nadzornicu logora Ravensbrueck

➤ Vlasti SAD-a u rujnu su iz zemlje protjerale 83-godišnju Elfriede Rinkel, nakon što je otkriveno da je ona tijekom Drugoga svjetskog rata radila kao nadzornica u koncentracijskom logoru Ravensbrueck.

“Američke vlasti redovito uspoređuju liste useljeničkih ureda s listama djelatnika nacionalsocijalističkog režima i pri svakom otkriću pokreću postupak protjerivanja”, izjavila je tim povodom glasnogovornica državnog odvjetništva u San Franciscu.

Elfriede Rinkel protjerana je početkom rujna ali, prema dogovoru s vlastima, mediji su o tom protjerivanju bili tek naknadno obaviješteni. Rinkel je zauzvrat obećala da više nikada neće polagati pravo na povratak u Sjedinjene Američke Države.

Prema pronađenim dokumentima, Elfriede Rinkel je od lipnja 1944. sve do travnja 1945. godine radila kao nadzornica u ženskom koncentracijskom logoru Ravensbrueck, u kojem je život izgubilo više od 100.000 logorašica. Prema podacima američkih vlasti, Elfriede Rinkel radila je s psi- ma koje je dresirao SS, ali nije bila članica nacističke stranke. Od 1939. do 1945. kroz vrata zloglasnog logora Ravensbrueck prošlo je više od 130.000 žena, a procjenjuje se da je užase logora preživjelo njih 40.000. U logoru je radilo više od 150 nadzornica.

Zanimljivo je da se Rinkel, nakon što je krajem pedesetih iz tadašnjeg DDR-a emigrirala u SAD, tamo udala za njemačkog Židova koji je dvadesetak godina ranije pred progonima pobjegao iz Hitlerove Njemačke.

Navodno ni suprug, koji je preminuo 2004. godine, niti njezina braća nisu znala da je Rinkel radila u zloglasnom logoru.

Njemačko odvjetništvo trenutno ispituje postoji li osnova za pokretanje postupka protiv Elfriede Rinkel.

Američke vlasti su i proteklih godina sustavno protjerivale one koji su pri dolasku u SAD skrivali svoje sudjelovanje u nacističkom režimu. ■

KOGA ZASTUPA ŠEMSO TANKOVIĆ?

➤ U maniri (a možda i svojstvu) jeruzalemskog muftije al-Husseiniya koji je za vrijeme Drugoga svjetskog rata bio Himmlerov intimus i suosnivač SS-ove Handžar-divizije, ovih nam se dana obratio i gospodin, uvaženi zastupnik Šemso Tanković.

Gospodin uvaženi zastupnik koji u Saboru «zastupa» nekoliko nacionalnih manjina od kojih doista zastupa jednu (koju doduše želi preimenovati), a ponaša se kao da je zastupnik kakve islamističke stranke, prozborio je o aktualnim temama u zemlji i svijetu.

Nakon uvoda u članak u kojemu su nabrojena osobna i profesionalna postignuća prije ulaska u politiku, gospodin zastupnik Tanković odlučio je progovoriti i o temi terorizma, inače core biznisa «radikalnog» islama. Osvrnuvši se na masovno ubojstvo počinjeno 11. rujna 2001. u New Yorku uvaženi zastupnik za taj gnjusna čin okrivio je, a koga drugog nego - Židove, ovim riječima:

“Spomenuo bih rujna 2001. godine. Tko ima najveću korist od tog suludog čina? Odgovor je jasan: američki Židovi. Vjerujem da će budućnost pokazati da su upravo oni kreatori tog terorističkog iskoraka”

Dakako Bin Laden i njegove ubojice su Židovi na tajnom zadatku kako bi okrenuli Ameriku i Zapad protiv Islama. Takva retorika je dakako nešto sofisticiranija od one kojom se truju Muslimani na Bliskom istoku.

Priče o Židovima koji kradu krv malim muslimanima pa od nje rade kolače ne mogu proći u Europi 21. stoljeća, ali ipak postoji slična retorička figura dostojna Goebelsova šegrtu u kakvoj balkanskoj provinciji Trećeg Reicha 1942. godine.

Kako je gospodin Tanković profesor statistike na ekonomskom fakultetu, u bližoj mogućnosti možemo od njega očekivati i zaključak da je u holokaustu poginulo nekoliko desetaka tisuća Židova (dakako slučajno, od iscrpljenosti), a sve u sklopu široke urote kako bi se osnovao Izrael.

Tužno je da takva osoba zastupa Muslimane u Republici Hrvatskoj, a još je tužnije da nije bilo glasanih reakcija istih na tu izjavu. Nažalost takvo je i vodstvo mnogih (nekih) muslimanskih zajednica širom Europe, koji umjesto da javno i nedvosmisleno osude ubojice, koji ubijaju i u njihovo ime, neumorno im nalaze opravdanja.

Nadam se da će mu presuditi birači, kad ne mogu državna tijela jer je zaštićen imunitetom i plaćen novcem poreznih obveznika Republike Hrvatske. ■

Jaša Kraus

POGLED NA PROŠLOST, SADAŠNJOST, BUDUĆNOST

➤ Ovaj moj "pogled" odnosi se na događaje posljednjih godina, koji su doveli do rascjepa naše zajednice i vrlo ružnih odnosa o kojima sam čitala u Hakolu, brošuri detaljno posvećenoj tim događajima, a u posljednje vrijeme i u dnevnom tisku, zahvaljujući pripadnicima Bet Izraela te napose i preko Interneta.

Neki će možda reći, "koja je ta" ili "što se nje tiče" što se događa u Židovskoj općini Zagreb? Odgovaram odmah, da me se itekako tiče. Iako ne živim momentalno u Zagrebu, Židovska općina Zagreb ostaje moja zajednica. Na eventualnu primjedbu "koja je ta", odgovor će biti osobnog sadržaja i posebno usmjeren gospodinu Ivi Goldsteinu kao povjesničaru. Događaji i nepravde, koje gospodin Ivo Goldstein sebi danas dozvoljava, ponukali su me da objelodanim ovo što će slijediti i što sam trebala već 2002. godine, kada sam to otkrila. Njegova pogreška o kojoj se ovdje radi, dokaz je površnosti, nedovoljne dokumentiranosti, i ta se pogreška nikako ne može opravdati. Gospoda Ivo Goldstein, suautor Slavko Goldstein, izdali su knjigu godine 2001: **HOLOKAUST U ZAGREBU**, izdanje Novi Liber. U poglavlju 24 : Mješoviti brakovi i "počasni arijevci", na str. 379, čitamo :

Emil KOHN (28), oženjen Hrvaticom Ankom rođ. Turković i otac dvoje djece, od 2,5 godine i 9 mjeseci, koji je bio namješten kod tvrtke Siodd skladišno i otpremničko dioničko društvo, dobio je 30. srpnja otkaz. Time je "ostao bez ikakve zarade". Potkraj rujna iz Ministarstva za obrt, veleobrt i trgovinu stigao je u Siodd dopis da "ukoliko je Emil Kohn neophodno potreban možete ga zadržati". Moguće je da se Emil Kohn i vratio na posao. Naime, nešto je novca imao, jer je sve do kraja 1942. godine uredno plaćao općinski prinos (koji mu

je određen u minimalnom iznosu - 350 za 1941, 700 kuna za slijedeću godinu). No dugoročno, to ništa nije značilo - Emil Kohn je deportiran, po svemu sudeći, u svibnju 1943. godine. Čini se da je stradala i njegova supruga, iako "arijevka". O sudbini djece nije se moglo nista ustanoviti.

Gospodin Ivo Goldstein, jednostavno je zaključio da smo bili deportirani, jer otac od kraja 1942. više nije plaćao općinski prinos!!!!

Na našu sreću, spašeni hrabrošću naše majke Anke Kohn, po cijenu vlastitog života (medalja pravednika 16/6/1999.), otac Emil (1913.), ja Nada (1939.), sestra Zora (1940.), brat Nenad, rođen poslije oslobođenja (1945.), ne samo što smo ostali živi, nego smo našom aktivnošću dali također skromni doprinos židovskoj zajednici tadašnje Jugoslavije. Majka je održavala židovske blagdane, poznavala i učila nas tradicionalnoj kuhinji, održavala vezu i pomoć našoj deportiranoj obitelji, sve do gubitka njezinog traga. Dovala nas je u Židovsku općinu 1955. gdje smo kod prvog susreta, upoznale Mihajla (Mišu) Montilju, dr. Lazu Weinbergera, predsjednika općine gospodina Stockhamera i gospodina Leona Altarca, spiritualnog "čuvara" Općine. Mišo Montiljo tada nije bio religiozan Židov te je bio sretan što su dvije polu-Židovke došle kao prino-va, jer odmah aktivno sudjelujemo u židovskom pjevačkom zboru Moša Pijade, čiji je Mišo Montiljo bio predsjednik. Mišo Montiljo je tada bio u prvim redovima tadašnjeg režima, kao što je danas u istim sadašnjem.

Zatim sudjelujemo u ljetnim kolonijama te kasnije i kao odgojiteljice u dječjim smjenama. Pohađam 2 godine tečaj ivrita, kao jedini dak, kod gospodina Ezre Ukrajinčika.

1959. godine poslana sam ispred omladine Saveza jevrejskih općina Jugoslavije, kao predstavnik, na tromjesečni seminar u Pariz, organiziran od JOINT-a iz Ženeve, za direktore židovskih centara-kolonija. Bilo nas je 7 učesnika iz europskih zemalja.

Studentica romanistike na Filozofskom fakultetu Zagreb, diplomirala sam 1963., a godinu dana kasnije od CLAIMS-a dobivam jednogodišnju stipendiju za hebrejske studije u Parizu. Radim u izraelskoj brodskoj kompaniji da upotpunim stipendiju. Naš židovski odgovor bio je usmjeren prema Izraelu, s održavanjem tradicije i židovske kulture, pa su i moji planovi bili odlazak u kibuc nakon završene stipendije. No ubrzo upoznajem mog muža, osnivamo obitelj, imamo tri sina. S prijateljima iz židovskih općina bivše Jugoslavije, s kojima sam provela **najljepše dane mladosti**, a koji su danas raspršeni po svijetu, te s onima u zemlji, održavam stare veze.

Živimo u mjestu od 48.000 stanovnika s židovskom zajednicom koja broji 2000 pripadnika i sinagogom. Svi ovdašnji naši prijatelji Židovi, zanimaju se uvijek za našu malu zajednicu s divljenjem! Danas, nakon svega što se zbiva, ostaje mi pred njima samo osjećaj srama. 1995. godine, naši roditelji Emil i Anka Kohn, dolaze kod nas. Otac je ovdje i preminuo 1999. godine, a majka je navršila 98 godina. Nositeljica je medalje pravednika, koju je primila u Parizu u ime Hrvatske, u ožujku 2000. godine. Tekst o tome tiskan je u Hakolu br. 75/76 od studenog 2002. str.15. Ovo gornje, upućeno je dakle na znanje gospodi Ivi i Slavku Goldsteinu.

U nastavku ću si dopustiti slobodu razjasniti razloge zbog kojih ne mogu više zatomiti osjećaje gnjeva, stida, srama. ➔

→ Srama prvenstveno, zbog pomanjkanja dostojanstva prema žrtvama holokausta, blateći javno svoje najbliže, a time i nepoštivanje uspomene na sve naše nevine žrtve. Čitajući časopise Hakola, prebrojne javne uvredljive izjave, posebno gospodina Ive Goldsteina kroz medije i, napokon, otkrivši slučajno stranicu Bet Izrael na Internetu te sliku prijema nekolicine njezinih predstavnika kod predsjednika Mesića, povodom Bejahada 2006., ostala sam ZAPREPAŠTENA. Kakva ironija, a tek kakva sramota! **Bejahad** znači **ZAJEDNO**, možda je to Bet Izrael zaboravio?? Kako je dozvoljeno da tako važan skup, koji je pod tim imenom okupljao sve Židove jedne generacije, koja je upravo živjela, radila, gradila zajedno, kako je dakle moguće da još uvijek nosi to ime, u vlastito odlučenoj podvojenosti od strane Bet Izraela (Kuće Izraela)? Nismo smjeli dozvoliti da jedna manjina (već posve male manjine), s rabinom na čelu, razori zajedništvo. Ta on živi tek 7 godina u toj zajednici. Kakav je to rabin, koji prihvaća ovakav način svoje "obrane" i od koga i zbog čega? Da je gospodin Kotel Da Don vršio svoju dužnost - rabinsku dužnost (i samo nju!), pravedno prema svim zajednicama Hrvatske

PRVO: bio bi bio ponovo **JEDNOGLASNO** izabran za rabina;

DRUGO: nakon što nije dobio ponovno povjerenje većine (očito nije zadovoljio), nikada ne bi, kao pravi spiritualni vođa, dozvolio razvoj ove današnje situacije, nego bi prihvatio odluku većine i povukao se. Ta današnja situacija, očita je borba za lične interese moći i finansijske, pod izlikom "obrane" rabina. Rabin Kotel Da Don pak, brani svoje, više nego povoljne tekovine, pod izlikom religioznog ekstremizma i svojih se tekovina ne želi lišiti. A gdje su u svemu tome interesi zajednice i njezinih pripadnika, koje se svim sredstvima nastoji podijeliti? Religija je intimni i slobodan izbor svakog pojedinca, posebno danas, a to je bio čak i u prošlosti uz vjernu službu gospodina Leona Altarca, koji je obavljao

sve vjerske obrede, jednako za sve, voljen od svih. Zato je ovo danas što se lažno prikazuje u ime religije, njeno javno sknavnjenje. Treba li se podsjetiti na ono što se dogodilo u početku novo stvorene Hrvatske, te su se morale uvesti posebno oštre mjere sigurnosti sve do danas? Ili se treba čuditi što danas jedan (a i mnogi drugi anonimni) Ivan Kesić smije otvoreno pisati gadosti u vezi Židova? (pročitati u Hakol-u br. 94, svibanj-lipanj 2006. str. 26-27). Pa kada netko od vas bude bio napadnut na ulici, napadači vas neće pitati jeste li Sefard ili Aškenaz niti jeste li vjernik ili niste!?

Gospodin rabin Kotel Da Don ne može određivati smjernice zajednice, jer to nije njegova funkcija, a posebno kada je to osoba, koja živi tek 7 godina u Hrvatskoj. Još dugo vremena, ako i ostane u Hrvatskoj, neće moći doživjeti, osjećati zajednicu kao svoju, niti suosjećati s njom naslijeđe holokausta. Ovakvih ružnih nesuglasica, javno iskazanih, na čelu sa rabinom, nije bilo u našoj zajednici, a naročito ne bi smjelo biti danas, kada je zajednica tako mala da se broji svaki njezin pripadnik. A što se radi kod nas? Potiče se na netrpeljivost i to na čelu s rabinom te se očekuje opredjeljenje pripadnika jednoj ili drugoj strani. Dezorijentacija će dovesti do toga da će mnogi potpuno izgubiti svaki interes i volju sudjelovati u životu zajednice te ju napustiti.

Napokon, najvažnije pitanje koje se postavlja, jest pitanje omladine. **Vi** ste danas, većina, već u **drugom i trećem planu**. Vaša **djeca i unuci** su u **prvom planu**. Kakvo je vaše odgojno djelovanje prema toj omladini? Svu energiju zrelih i iskusnih "intelektualaca" stavljate u službu vaših ličnih težnji, interesa, borbu za te interese i prestiž, bez obzira na sredstva i posljedice za njihova ostvarenja. Bez obzira za naslijeđe koje ostavljate omladini. I tako **SEBE STAVLJATE U PRVI PLAN**. Gdje je u svemu tome davanje primjera toj omladini i osiguravanje njene budućnosti? Primjer koji dajete

omladini, **vaš primjer**, ne može joj biti uzorom za svjetliju budućnost i nadogradnju židovske zajednice, u više-manje uvijek neprijateljskom okruženju. Ta omladina, u ovakvim uvjetima, neće moći reći da joj je njezina židovska zajednica pružila ostvarenje "**najljepših dana mladosti**", kao što je meni moja.

Bilo bi poučno i korisno pročitati članak u već ranije navedenom broju Hakola, na str. 27, pod naslovom "Reagiranje", od dr. Nade Rajner. Potpuno se slažem s njom. Hvala joj velika.

U mojoj obitelji ima Židova, katolika, budista, pravoslavaca, muslimana - svatko je svoj po vlastitom izboru i željama, svi se slažemo i nadopunjavamo, otkrivamo sličnosti i identičnosti u univerzalnim ljudskim vrijednostima te se tako uzajamno obogaćujemo. Svijet se otvara, miješa i ide prema "jednom". Iz jednog je izišao, u jedno se vraća. A vi se zatvarate pod izlikom neke "nove čistoće" - opasna igra, koja podsjeća, vrlo nelagodno, na jednu kobnu ideologiju zbog koje smo teško stradali. A bojim se, da stradanja nisu završena!!!

Na kraju želim izraziti svoju golemu ogorčenost, na događaje, koji sramote pred javnošću čitavu židovsku zajednicu te razočaranje u poštenje naših "velikih intelektualaca". Ostala sam onakva kakva sam bila i nadam se da ću, po povratku, nastaviti tamo gdje sam stala, s dragim, starim prijateljima. **Izgleda da nam je prošlost bila svjetlija od sadašnjosti, a možda će biti i od budućnosti!**

Moj pokojni tata, pun mudrosti i tolerancije, često je znao reći, a ja opet to isto još češće ponavljam:

NAJTEŽE JE ČOVJEK BITI! ■

Massy, 28/7/2006

Nada KOHN-NGUYEN

(BEBEK, za stare prijatelje koji me nisu zaboravili)

Magda Leitner Kornhauser

22.XI 1902. - 02.10.2006.

➤ S tugom u srcu ispratili smo našu gospođu Magdu Leitner Kornhauser, koja je mirno zaspala uoči svog 104. rođendana!

Rođena je u malom mjestu Horvat Kimle na sjeveru Mađarske, 22. studenog 1902. godine u obitelji Gomboša, šefa tamošnje željezničke postaje. Magda se upisala na glazbenu akademiju u Budimpešti ali iako Prvi svjetski rat ju je spriječio da diplomira, klaviru je ostala vjerna do kraja života. U Subotici je iza Prvog svjetskog rata nastavila studij na Glazbenoj školi, a tamo je upoznala i svog prvog supruga Dezidera Kornhausera, farmaceuta i još se prije svoje dvadesete godine života udala.

Prvi sin Pavle rodio se u Subotici. Obitelj 1926. godine seli u Zagreb, gdje je suprug dobio službu, a tu im se rodio drugi sin Andrija.

Gospođa Magda je bila učiteljica na Glazbenoj školi u Zagrebu, a prije Drugog svjetskog rata nastupila je i na Radio stanici Zagreb.

Godine 1941. ustaški režim je obitelj prisilio na bijeg. Prvo su pobjegli u Italiju, a zatim u Švicarsku. Muž Dezider, dijabetičar, umro je iscrpljen u Švicarskoj. Gđa Magda se 1945. godine, odvojeno od sinova, vratila u Zagreb.

Radila je kao njegovateljica za napuštenu djecu, dok se nije udala za magistra farmacije Igora Leitnera. Kasnije je radila kao honorarna učiteljica klavira na Glazbenoj školi Pavao Markovac. Ponosila se svojom djecom, a imala je i razloga:

Pavle je diplomirao na zagrebačkom Medicinskom fakultetu, a sa suprugom Slovenkom otišao je u Sloveniju, zaposlio se u ljubljanskom kliničkom centru, gdje je postao šef pedijatrije i neko vrijeme bio medicinski direktor bolnice.

Mlađi sin Andrija je završio u Zagrebu studij kemije, radio u Institutu Ruđer Bošković. Kao znanstvenik je neko vrijeme bio u Njemačkoj, dok nije otišao u SAD, prvo na fakultet u Bostonu, kasnije u Washington, gdje je u poznatoj državnoj organizaciji Food and Drug postao šef odsjeka.

Premda sinovi nisu živjeli u Zagrebu, često su dolazili k majci kojoj je bilo teško što sinovi ne žive u njenoj blizini.

Pokojna gđa Magda je bila jako dobra majka i dobar čovjek.

Bila je članica Židovske općine u Zagrebu. Iako nije bila vjernica ranije je redovito odlazila na zajedničke sastanke i priredbe, gotovo do svoje stote godine. Bila je do zadnjega vrlo zainteresirana za sva zbivanja u židovskoj zajednici, a

njezina vitalnost i način ophođenja ispunjavao nas je zadovoljstvom. Uvijek će nam nedostajati.

Dobro se sjećam proslave stotog rođendana gospođe Magde u njezinom stanu u Varšavskoj 2. Uz užu obitelj, iz Ljubljane i Washingtona, na proslavu su bili pozvani i prof.dr Ognjen Kraus, predsjednik Židovske općine u Zagrebu, te gđa Vlasta Pavić, gradonačelnica Zagreba. Slavljenica je na klaviru zasvirala skladbe Frederica Chopina i mađarski čar-daš. Bilo je nezaboravno.

Još citiram iz molitvenika M. Šalom Freibergera: „Spomeni se Bože duše majke i učiteljice, koja se preselila u bolji svijet. Spomeni je se u milosti Svojoj, te joj daj nagradu, koju si obećao pravednicima i pravednicama Svojim. Daj joj vječno blaženstvo u sjaju prijestolja Svoga zajedno s dušama praotaca i pramajki naših.

Amen.“

Na molbu i uz pomoć sina
Pavla Kornhausera

Prigodom ispraćaja 09.10.2006

Mirjam Bing- Drempetić,
dipl.ing socijalnog rada

Prigodna poštanska marka
Republike Hrvatske

200. OBLJETNICA
ŽIDOVSKJE OPĆINE ZAGREB

2006.